

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА У ПОСТЫПОЛЯРНОМУ СВІТІ (АНАЛІЗ. ПРОБЛЕМИ. ПРОГНОЗИ)

Монографія

Київ, 2014

УДК 327(4)
ББК 66
Т-76

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор **І.В.Жалоба** (Дипломатична академія при МЗС України);

доктор історичних наук, професор **В.П.Фісанов** (Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича).

УДК 327(4)

Зовнішня політика у постбіполярному світі (Аналіз. Проблеми. Прогнози): Монографія / Наукова редакція д.і.н., проф. С.С.Трояна. – К., 2014. – 189 с.

Монографія присвячена аналізу базових тенденцій еволюції міжнародних відносин і зовнішньої політики внаслідок геополітичних зрушень після 1991 року. У теоретико-прикладному ключі досліджено засади, еволюцію, фундаментальні напрямки і проблеми зовнішньої політики провідних держав сучасного світу. Автори також приділили увагу відносинам конкретних держав, чия політика є предметом аналізу в пропонованій монографії, з Україною.

Для викладачів, науковців, аспірантів, студентів, а також усіх, хто цікавиться проблемами європейської політичної думки та історії міжнародних відносин.

ISBN

© Зовнішня політика у постбіполярному світі (Аналіз. Проблеми. Прогнози). 2014

З М І С Т

Троян С. С. ПОСТЫПОЛЯРНИЙ СВІТ: ТЕНДЕНЦІЇ ЕВОЛЮЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ	5
--	---

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Коротун М. В. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	11
---	----

Мирончук А. П. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ	21
---	----

Коваль А. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА	38
--	----

Кузнецова Е. О. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	55
--	----

Богданець В. В. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ	67
--	----

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ АМЕРИКИ

Дячук І. М. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА США	82
--------------------------------------	----

Солтис В. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КАНАДИ	96
---------------------------------------	----

Шевцова Ю.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА АРГЕНТИНИ 112

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА АЗІЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Лисак Ю. В.
ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА
КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 127

Вилускіна М. О.
ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ІЗРАЇЛЮ 146

Бучковська О. М.
ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА
ОБ'ЄДНАНИХ АРАБСЬКИХ ЕМІРАТІВ 158

Нехай А. О.
ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КАТАРУ 167

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ АФРИКИ

Сорочинська О. Я.
ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА
АРАБСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЄГИПЕТ 177

ПОСТЫПОЛЯРНИЙ СВІТ: ТЕНДЕНЦІЇ ЕВОЛЮЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Концептуальні підходи до розуміння сучасного етапу еволюції міжнародних відносин і зовнішньої політики були закладені в період руйнації біполярного світу епохи «холодної війни» і формування нових основ світового і міжнародного порядку. Особливість цього процесу полягає в тому, що крах післявоєнного устрою відбувся в мирних умовах. З'явилися, відповідно, дефініції нової епохи в міжнародних відносинах, які набули швидкого розповсюдження і стали крилатими. Назвемо, наприклад, «зіткнення цивілізацій» С.Хантінгтона чи «кінець історії» Ф.Фукуями, «футурошок» і «третю хвилю» Е.Тоффлера, «інформаційну епоху» М.Кастельса, «світ без кордонів» Зб.Бжезинського або «світ-систему» І.Валлерстайна, «уніполярну міжнародну систему» А.Страуса [1] тощо.

Необхідно відзначити, що система міжнародних відносин у сучасному світі має дуже складну будову і будь-яке визначення чи типологія тільки більш або менш умовно відображає міжнародні реалії. Не можна не помітити і того факту, що основоположну роль у пізнанні законів функціонування міжнародної системи відіграє її структура. Згідно базовій ідеї, нескоординована діяльність суверенних держав із своїми інтересами формує міжнародну систему, головною ознакою якої є домінування обмеженого числа найсильніших держав, і структура якої визначає поведінку всіх міжнародних акторів. Звідси, найзагальнішим законом міжнародних систем вважається залежність поведінки акторів від структурних характеристик системи. Ще одним найбільш загальним законом учені, наприклад Р. Арон, називають закон рівноваги міжнародних систем або закон балансу сил, який дозволяє зберегти відносно стабільність міжнародної системи [2].

Стосовно трансформації міжнародної системи, то основним її законом вважається закон кореляції між полярністю і стабільністю міжнародної системи. Однак розпад радянського блоку і крах глобальної біполярної системи поставили такі питання, які не можуть бути вирішені в рамках традиційних термінів «полосів», «балансу сил», «конфігурації співвідношення сил» і т.п. Світ

вступив у смугу невпевненості та зростаючих ризиків. За визначенням російського політолога-міжнародника А.Д.Богатурова, «Ялтинсько-потсдамський порядок розпався, а міжнародна система стала скочуватися до дерегулювання» [3]. Як наслідок, глобальна міжнародна система переживає глибокі потрясіння, пов'язані з трансформацією своєї структури, змінами її взаємодії з середовищем. Це відповідним чином позначається на її регіональних і периферійних вимірах. Доказом цього слугують події довкола Косово, Грузії, Іраку чи Афганістану, а останнім часом і країн Північної Африки та Близького Сходу, які, на думку окремих фахівців у галузі міжнародних відносин, увійшли в смугу тривалої «надзвичайної ситуації».

Бельгійський учений А.Самюель у книзі «Новий світовий пейзаж» [4] навіть вважає, що людство уже вступило в «новий міжнародний світ». Американський науковець Дж.Розенау в праці «Турбулентність у світовій політиці» говорить про «світ постміжнародної політики» [5]. Швидкість і глибина змін, які в ньому спостерігаються, мають як мінімум три головних наслідки. По-перше, відбувся перехід від біполярного світу до комплексного. По-друге, цей перехідний світ став непередбачуваним і в ньому вже неможливе вирішення питань міжнародної безпеки старими військово-силовими методами. По-третє, надзвичайно важливого значення в сучасному світі, в тому числі і в сфері світової політики, відіграють інформаційні технології, що дозволило охарактеризувати сучасне суспільство як інформаційне. Ці наслідки можна звести до одного висновку: відбувається переструктурування всього світового політичного простору, а значить закономірності міжнародних відносин хоча й зберігаються, але набувають нових рис і часто розглядаються у вигляді універсальних закономірностей або тенденцій розвитку сучасних міжнародних відносин.

Універсальні або найзагальніші закономірності повинні відповідати критеріям просторово-часового та структурно-функціонального характеру. Це означає наступне. По-перше, їх дія мав стосуватися не лише певних регіонів, а світу в цілому. По-друге, вони повинні спостерігатися в історичній ретроспективі, в сучасний період розвитку міжнародних відносин, а також не виключатися в майбутньому. По-третє, вони мають охоплювати всіх учасників міжнародних відносин і всі сфери суспільного життя.

Звідси, можна виділити дві основні універсальні закономірності або дві провідних тенденції в розвитку сучасних міжнародних відносин. До них належать глобалізація та фрагментація міжнародних відносин, становлення єдиного, цілісного світу і все нові форми його розколу. Ці універсальні закономірності є діалектично протилежними сторонами однієї внутрішньо суперечливої тенденції – росту взаємозалежності сучасного світу – і її проявів у сфері міжнародних відносин.

Якщо поглибити розуміння глобальних політичних тенденцій, причому не тільки з погляду історії, але й соціології міжнародних відносин, яка ґрунтується на вивченні способів впливу держави на суспільство і дослідженні механізмів впливу соціальних спільнот та інститутів на державу і політичний порядок у цілому, то можна урізноманітнити і збільшити перелік тенденцій міжнародних відносин в сучасному світі та виокремити такі з них як головні.

Перша – тенденція до розширення кола міжнародних акторів і демократизації міжнародних відносин. Зміст її полягає, насамперед, у конструюванні все прозоріших кордонів і збільшенні складу та багатоманітності як державних, так і недержавних суб'єктів на міжнародній арені. У результаті, як підкреслює Дж.Розенау, виникають контури нової, «постміжнародної політики». Водночас, на цій основі відбувається утвердження транснаціоналізму як важливого теоретичного напрямку у вивченні міжнародних відносин.

Друга – тенденція до змін у змісті загроз міжнародному миру і розширення поняття безпеки. При цьому треба особливо звернути увагу на той факт, що в сучасному світі відбувається трансформація нині діючих концепцій і структур безпеки конфронтаційного типу в концепції і структури безпеки, засновані на співробітництві. Цей аспект характеризує взаємовплив і взаємозалежність національного і міжнародного аспектів безпеки. Виникає нове розуміння і зацікавленість кожного суб'єкта в забезпеченні національної безпеки через зміцнення безпеки міжнародної. У цьому контексті особливої ваги набувають нові підходи до дії та взаємодії на міжнародній арені, пов'язані, зокрема, і з практичною реалізацією доктрини постійного нейтралітету. Прикладом може слугувати присвоєння Генеральною Асамблеєю ООН 12 грудня 1995 р. статусу постійного нейтралітету Туркменістану.

Третя – тенденція до глобалізації та фрагментації, інтеграції та дезінтеграції міжнародних відносин. Світ після «холодної війни»

характеризується хаотичністю і непередбачуваністю, спотворенням ідентичності, переорієнтацією традиційних зв'язків авторитету і лояльності. Іншими словами, ріст числа учасників вносить у систему міжнародних відносин велику невпевненість. Причому до цього додаються виклики, пов'язані із зростанням впливу інтеграційних і глобалізаційних процесів, ставок у сфері економічного змагання, проблемами міжнародного тероризму тощо. У цьому сенсі заслуговує на увагу точка зору академіка Є.М.Примакова. В книзі «Мінне поле політики» [6] він зазначив, що закінчення «холодної війни» стало відправною точкою просування до облаштування стабільного і передбачуваного світу на глобальному рівні. Але водночас різко розширилась зона регіональних конфліктів, повсюдний шок спричинив злет хвиль тероризму і, відповідно, зберігається загроза поширення зброї масового знищення. На основі свого аналізу основних тенденцій світового розвитку соціолог Дж.Грум навіть вважає, що сучасне покликання науки міжнародних відносин полягає у створенні політичної соціології глобального суспільства [7].

Четверта – тенденція інформаційно-комунікативного змісту. Вона зумовлена фантастичним зростанням ролі інформації в сучасному світі та в світовій політиці, зокрема: а) йдеться про Інтернет як простір світової політики, в якому відображається і відбувається діяльність різноманітних міжнародних інститутів, а також проявляються нові фактори впливу на міжнародну політику і становище держав на планеті; б) Інтернет потрібно розглядати як виклик світовій політиці, тобто свого роду технологію, яка формує життя суспільства, змушує міжнародні інститути видозмінюватися і по-новому впливати на еволюцію людства; в) держави, які виграють «світову інформаційну гонку», отримають здатність установлювати свої правила гри на якісно новій території інформаційного поля.

П'ята – тенденція до змін у характері відносин між телуро- і таласократичними силами в світі після завершення «холодної війни». Вона полягає в еволюції сучасної геоісторичної фази планетарного дуалізму, як «певного способу реалізації основної суперечності сил Суші та Моря» [8]. Важливим її елементом виступає направленість до перетворення світового міжнародного порядку в «постамериканський світ» (за визначенням відомого політолога, редактора Newsweek International Ф.Закарії) [9]. У своїй однойменній книзі, яка вже стала бестселером, він дає таку влучну

характеристику нової міжнародної системи: «У цій системі, яка розвивається, Сполучені Штати займають основне місце, але саме їм новий порядок і кидає найбільше викликів. Більшості інших великих держав ще належить визначити свою роль – і цей процес уже йде повним ходом. Китай та Індія стають все серйознішими гравцями у своєму і сусідніх регіонах. Росія завершила пристосування до пострадянських умов і стає все впливовішою, і навіть агресивною. Японія, хоча це розвинена держава, все охочіше говорить сусідам про свої погляди. Європа діє на торговій і економічній площадках зі зростаючою могутністю і цілеспрямованістю. В латиноамериканських справах усе гучніше звучать голоси Бразилії та Мексики. Південна Африка позиціонує себе в якості лідера всього африканського континенту. І ці країни займають на міжнародній арені все більший простір». Це означає не що інше, як відносну нестійкість і подальші зрушення в переструктуризації всієї сучасної системи міжнародних відносин.

Загалом проблема закономірностей і тенденцій еволюції міжнародних відносин і зовнішньої політики, залишається дискусійною в науці про міжнародні відносини, що, зокрема, пов'язано і з її відставанням в осмисленні глобальних міжнародних політичних тенденцій. Це пояснюється, насамперед, специфікою даної сфери суспільних відносин, де особливо важко виявити повторюваність тих або інших подій і процесів. Тому основні риси як закономірностей, так і тенденцій еволюції сучасних міжнародних відносин проявляються у їх відносному, вірогіднішому, стохастичному, минушому характері.

Водночас постійна еволюція, яку вповні можна визначити і як трансформаційну еволюцію, та характер змін у світі «постміжнародної політики», прикладом чого слугують і останні події «арабської весни», не дають можливості прийти до консенсусу щодо загальноприйнятої назви сучасної системи міжнародних відносин. Перефразовуючи консервативного британського письменника-публіциста, журналіста і політика Девіда Прайса-Джонса, можна говорити про «пластичну ситуацію» в формуванні нової системи міжнародних відносин, яка має властивість відносно швидко змінюватися і набирати різних форм. Головна ж ціль міжнародної архітектури світу «після холодної війни» і зовнішньої

політики держав полягає в забезпеченні миру, спокою, розвитку і свободи як для конкретного краю, так і для всієї світової спільноти.

Список використаних джерел та літератури

1. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство / Пер с англ. / З.Бжезинский. – М.: МО, 2004. – 288 с.; Валлерстайн И. Миросистемный анализ: Введение / Пер с англ. / И.Валлерстайн. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2006. – 248 с.; Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество и культура. / Пер с исп. / М. Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.; Тоффлер, Элвин. Третья волна / Пер с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 781 с.; Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Пер с англ. / Ф. Фукуяма. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 588 с.; Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Пер с англ. / С. Хантингтон. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.; Страус А.Л. Униполярность. Концентрическая структура нового мирового порядка и позиция России / А.Л.Страус // Полис. – 1997. – № 2. – С. 27 – 44.
2. Троян С.С. Політологія міжнародних відносин: теоретико-експлікаційний підхід / С.С.Троян // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. – Вип. 19. – Рівне: РДГУ, 2010. – С. 277.
3. Системная история международных отношений / Под ред. А.Д.Богатурова. Т. 1. – М.: Московський рабочий, 2006. – С. 29.
4. Цыганков П. Мировая политика: содержание, динамика, основные тенденции. – С. 138 / П.Цыганков [Электронный ресурс]. – <http://ecsocman.hse.ru/data/576/864/1217/014Tsygankov.pdf>
5. Розенау Дж. Меняющиеся индивиды как источник глобальной турбулентности / Дж.Розенау // Жирар М. (рук. авт. колл.) Индивиды в международной политике. – М.: МПА, 1996.
6. Примаков Е.М. Минное поле политики / Е.М.Примаков. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 362 с.
7. Грум Дж. Растущее многообразие международных акторов / Дж.Грум // Международные отношения: социологические подходы / Под ред. проф. П.А.Цыганкова. – М.: Гардарики, 1998. – С. 222 – 239.
8. Шепелев М.А. Теорія міжнародних відносин: Підручник / М.А.Шепелев. – К.: Вища школа, 2004. – С. 504.
9. Закария Ф. Постамериканский мир будущего. – М.:Европа, 2009. – 280 с.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Коротун М. В.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Актуальність дослідження. Трансформаційні процеси на світовій арені кінця 80-х – початку 90х рр. ХХ ст., зумовлені розпадом біполярної системи міжнародних відносин та формуванням нового світоустрою, спричинили зміну у поведінці основних її акторів, поставили їх перед завданням реорганізації зовнішньополітичного курсу відповідно до вимог тогочасних реалій. Падіння «залізної завіси», а невдовзі після того і дезінтеграція одного з «полюсів» світової геополітики, Радянського Союзу, ознаменувала завершення ери міжблокового протистояння і переведення міжнародних відносин на якісно новий етап, сценарії розвитку якого у великій мірі залежали від вибору зовнішньополітичної стратегії правонаступниці СРСР – Російської Федерації.

Варто зауважити, що на поведінку РФ на міжнародній арені, її зовнішньополітичний курс на той час впливав ряд об'єктивних та суб'єктивних факторів, зокрема, економічний та політичний були домінуючими. Держава перебувала на межі дефолту, її економічне становище було критичним, а враховуючи те, що вже з початку 90х рр. ХХ ст. саме економічні важелі набирали впливу як один з основних елементів, необхідних для збереження статусу впливової держави міжнародного середовища, РФ з одного боку ставала заручницею власної радянської спадщини. З іншого боку, «пам'ять» про не таке далеке гегемоністичне минуле не дозволяла державі просто зійти за куліси міжнародного життя. Крім того, серед керівництва Росії не існувало консенсусу, яким же шляхом вона повинна розвиватись, а це у свою чергу погіршувало і без того складне положення держави. В контексті цього дослідження становлення і подальшої реалізації зовнішньополітичного курсу РФ з початку 90х рр. ХХ ст., встановлення причин та передумов його подальшого розвитку є надзвичайно актуальним завданням, яке

дозволить прослідкувати тенденції поведінки даної держави на міжнародній арені у майбутньому.

Метою дослідження є аналіз розвитку зовнішньої політики Російської Федерації від початку 90х рр. ХХ ст. до сьогодення.

Конституційно-правовий механізм здійснення зовнішньої політики Росії має свою внутрішню структуру, яка обумовлена системою державних органів, наділених зовнішньополітичними повноваженнями, сукупністю правових норм, які визначають правовий статус державних органів у галузі здійснення зовнішньої політики і регулюють відносини сторін і комплекс сформованих взаємин в ході зовнішньополітичного процесу. Даний механізм, включає в себе організаційну, регулятивну і функціональну складові. Організаційна складова конституційно-правового механізму здійснення зовнішньої політики РФ – це сукупність організаційних державних інститутів, – державних органів, які наділені повноваженнями щодо впровадження в життя основних напрямків політики держави в галузі політичних відносин Російської держави з іншими суб'єктами міжнародних відносин. Державні органи, що входять в конституційно-правовий механізм здійснення зовнішньої політики Росії, можна класифікувати таким чином:

1. Вищі органи державної влади загальної компетенції, наділені Конституцією РФ і законодавством, разом із іншими повноваженнями та повноваженнями в галузі здійснення зовнішньої політики – Президент РФ , Уряд РФ , Федеральні Збори РФ; Конституційний Суд РФ.

2. Спеціалізований державний зовнішньополітичний орган – Міністерство закордонних справ РФ.

3 . Державні органи , спеціалізацією яких не є здійснення зовнішньої політики РФ, але які наділені законодавством окремими зовнішньополітичними повноваженнями – Рада безпеки РФ, Федеральна Служба Безпеки, Служба зовнішньої розвідки РФ, Міністерство оборони РФ, Генеральний штаб ЗС РФ.

За юридичною силою нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері зовнішньої політики РФ можна поділити на такі основні групи:

А) Нормативно-правові акти конституційного характеру – Конституція РФ, конституційні закони, що регулюють порядок формування, організацію і діяльність державних органів наділених,

в тому числі і повноваженнями в галузі зовнішньої політики (напр. Конституційний закон РФ «Про Уряд РФ» , Конституційний закон РФ «Про Конституційний Суд РФ» та ін.);

Б) Звичайні закони РФ, що регулюють діяльність державних органів у галузі здійснення зовнішньої політики;

В) Нормативно-правові акти Президента РФ і Уряду РФ в галузі здійснення зовнішньої політики РФ;

Г) Відомчі та внутрішньоорганізаційні акти, що регулюють діяльність державних органів і посадових осіб у галузі здійснення зовнішньої політики, а також регламентують внутрішні питання державних органів, які відають здійсненням зовнішньої політики РФ;

Д) Міжнародні договори, що регулюють відносини у зовнішньополітичній області державного життя РФ [4].

В цілому, нормативно-правову базу зовнішньої політики Росії на сучасному етапі становлять Конституція Російської Федерації від 1993 р., Концепція зовнішньої політики РФ від 2013 р., Концепція та стратегія національної безпеки від 2009 р., Військова доктрина РФ від 2010 р., Морська доктрина від 2004 р., Доктрина інформаційної безпеки від 2000 р., Концепція по забезпеченню міжнародної інформаційної безпеки від 2011 р.

На думку російського дослідника Торкунова, зовнішня політика Російської Федерації і до сьогодні перебуває на стадії свого становлення і для того, щоб краще зрозуміти суть цього процесу, його головні тенденції та перспективи, необхідно звернутися до джерел, моменту зародження нової дипломатії Росії на рубежі 1991-1992. В цьому контексті варто зауважити, що початкові зовнішньополітичні установки «оновленої» Росії значною мірою були продовженням горбачовського «нового мислення», суть якого зводилася до добровільного зняття колишнім СРСР функцій комуністичної імперії і його переходу до побудови партнерських відносин із Заходом. Крім того, саме підтримка Заходу стала одним із важливих факторів приходу до влади представників так званих демократичних сил на чолі з Б. Єльциним. Одночасно Захід був демократичної влади основним джерелом допомоги, необхідної для успішних економічних реформ. Західне співтовариство мало у своєму арсеналі передові технології і значні фінансові ресурси. Принаймні на початку 1992 р. всі гілки влади сходилися на думці, що увагу російської дипломатії варт сфокусувати на формуванні в

країні ефективної, динамічної економіки, отриманні доступу до світових ринків і фінансів, інтеграції Росії в глобальну систему виробництва, споживання, торгівлі та праці [5]. Керуючись такими мотивами, Москва проводила яскраво виражену прозахідну політику. Вона з усіх сил прагнула виявляти конструктивізм в міжнародних справах, як правило, схвалювала дії і позиції західних урядів, часто копіювала їх.

Другим надзвичайно важливим компонентом зовнішньої політики нової Росії стало налагодження дружніх зв'язків з колишніми радянськими республіками, що стали незалежними державами. Демократи тішили себе надіями, що нові незалежні держави будуть вдячні Росії за надану свободу, і це поряд із загальними ідеалами і завданнями дозволить колишнім союзним республікам тісно співпрацювати між собою. Була і впевненість у тому, що Росія, як найбільш потужна держава, висунеться на роль визнаного лідера серед незалежних республік.

В якості третього напрямку російської зовнішньої політики викристалізувалося звільнення від «вантажу» радянської дипломатії – Москва проявила готовність до самокритики, визнання минулих помилок, виправлення їх. Кремль в тій чи іншій формі покаявся за вторгнення в Угорщину, Чехословаччину, Афганістан, анексію балтійських країн, нав'язування своєї волі східним німцям, маніпулювання «визвольними рухами» і комуністичними партіями в різних частинах земної кулі, жорстоке поводження з японськими військовополоненими, тотальне шпигунство проти Заходу і т.д. [5]. Саме такими були основні характерні риси **першого етапу** зовнішньої політики Росії відразу після подій 1991 р., проте вже з 1993 р. у ній почало спостерігатись наростання змін.

Період з 1993 по 1998 рр. вважається дещо переломним для зовнішньополітичної діяльності Російської Федерації. Незважаючи на те, що у 1996 р. Б. Єльцин був вдруге обраним на пост президента держави, невдоволення його діяльністю як на зовнішньому, так і на внутрішньодержавному рівнях продовжувало зростати. Варто зауважити однак, що до 1997 р. завдяки проведенню ряду реформ, а також зовнішніх обставин («схвалення» Заходом діяльності РФ у врегулюванні конфлікту в Чечні) ситуація спочатку здавалося максимально розрядилася і держава впевнено крокувала демократичним шляхом розвитку. Однак фінансова та соціально-економічна криза, яка розпочалася у серпні 1998 р., була

настільки гострою, що розчарування обраним прозахідним курсом спостерігалось серед населення і представників опозиційних сил, які були впевнені, що Росії варто проводити більш прагматичну, спрямовану на захист в першу чергу власних національних інтересів, зовнішню політику. Паралельно здійснення бомбардування американсько-британською авіацією Іраку у 1999 р. без узгодження з РБ ООН, а невдовзі після того розгортання військових дій під приводом НАТО у колишній Югославії 1999 р. викликало обурення у Москві, яка погрузнувши у соціально-економічних проблемах, опинилася на задвірках світової політики. Таким чином, період збалансованого підходу до здійснення зовнішньої політики РФ підходив до кінця, наступала нова ера Росії на міжнародній арені, обличчям якої став В. Путін.

Варто зауважити, що з самого початку новий президент почав свого роду «політику авансів», прагнучи відновити зіпсовані відносини з Заходом, а своєрідним каталізатором цього процесу стали теракти у США 11 вересня 2001 р. «Політика авансів» передбачала можливість відповідних позитивних дій з боку Заходу, наприклад, в питанні про дотримання негласного принципу, що діяв у 90ті роки – територія СНД є ексклюзивною сферою впливу Росії. Крім того, в Кремлі, очевидно, розраховували, що Білий дім буде консультиватися з ним при прийнятті ключових рішень, що впливають на світовий порядок і в значній мірі враховувати його інтереси. Проте Захід не відреагував на російські аванси, вважаючи, що він нічим Росії не зобов'язаний, а сама «політика авансів» є абсолютно природною нормою поведінки, а не системою кроків, продиктованих доброю волею і очікуванням відповіді. Так, порівняно спокійне ставлення Москви до розширення НАТО на північно-західному напрямку було сприйнято як єдино можливе, адже у Росії немає права вето на дії організації, до складу якої вона не входить.

Все це призвело до того, що «політика авансів» була визнана неефективною. Як результат – перехід до «політики конфліктів», коли аванси закінчилися, а правилом стала демонстративна жорсткість. До цього часу відносяться протистояння Росії з Грузією, Естонією, Польщею, введення мораторію на участь Росії в ДЗЗСС, різко негативна реакція на плани США розмістити системи третього позиційного району своєї ПРО в Польщі і Чехії. Найяскравішим публічним проявом цього зовнішньополітичного

курсу стала знаменита «мюнхенська промова» Путіна, яка викликала шокову реакцію серед значної частини західного істеблішменту і змусила пресу робити поспішні висновки про відновлення «холодної війни» [1].

Так, саме 2007 р. вважається початком «наступального періоду» зовнішньої політики РФ, основними характерними рисами якого є:

1) різка критика зовнішньої – силової – політики США, яка «підводить світ у все нові і нові конфлікти». Йдеться насамперед про війну в Іраці (почалася в 2003 р.) і потенційну загрозу війни проти Ірану. Росія критикує ігнорування Сполученими Штатами Організації Об'єднаних Націй в питаннях військової безпеки в світі, а також ініціювання ними розгортання системи ПРО в Європі ;

2) на європейському напрямку Росія, насамперед, різко виступила проти заморожування Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЄ) переважною більшістю його учасників. У грудні 2007 р. Росія наклала мораторій на свою участь в ДЗЗСЄ. Крім того, Росія чітко позначила свою політику енергетичної безпеки в Європі: вона проти допуску західного капіталу до російських трубопроводів і джерел енергоносіїв, але прагне до довгострокових контрактів із західними споживачами російських вуглеводнів, які в даний час відсутні. Росія також пригрозила припинити платити внески в ОБСЄ, оскільки ця організація стимулює «демократизацію» в СНД, спрямовану фактично проти Росії;

3) в рамках СНД Росія змінила структуру цін на енергоносії в сторону ринкових показників в порівнянні з колишніми пільговими не тільки щодо України та Грузії , але щодо дружніх їй Білорусії та Вірменії. Крім того на рівні наукового співтовариства Росії було дано оцінки так званим «кольоровим революціям» у Грузії та Україні (2003-2005 рр..) як таким, що мають антиросійську спрямованість;

4) на Близькому Сході Росія вступила в офіційні відносини з організацією ХАМАС , що представляє владу в палестинській автономії і при цьому розглядається західним співтовариством як терористична організація. У Центральній Азії Росія підтримує відносини з Іраном у сфері ядерних технологій, що використовуються в мирних цілях [2].

Варто зауважити однак, що така «агресивність» з боку Росії не протривала довго – вже у 2009 р. з приходом до влади у США

нового президента Б. Обами, було оголошено про політику «перезавантаження» в першу чергу двосторонніх російсько-американських відносин, що у підтексті означало послаблення натиску Росії і на глобальній арені.

Аналізуючи третій період зовнішньополітичної діяльності РФ, на нашу думку, недоцільно акцентувати увагу на розподілі його на періоди перебування в ролі президента В. Путіна та Д. Медведева, оскільки проголошений останнім курс на «модернізацію» не виходив з фарватера свого роду імперської політики його попередника.

Варто однак, звернути увагу на останню редакцію Концепції зовнішньої політики РФ від 2013 р. В цілому, у ній зазначається, що Росія будуватиме свою зовнішню політику згідно норм та принципів міжнародного права з метою адекватного реагування на загрози та виклики сучасності, братиме активну участь у забезпеченні міжнародної безпеки шляхом взаємодії з іншими державами в рамках основних міжнародних організацій, сприятиме економічному та екологічному співробітництву, а також міжнародній гуманітарній співпраці і захисту прав людини. Стосовно регіональних пріоритетів, то основними визначено посилення співпраці в рамках СНД, посилення позицій Євразійського економічного союзу, розширення співробітництва з Білоруссю в рамках Союзної держави, посилення позицій ОДКБ в якості ключового інструменту підтримання стабільності в межах дії організації, розвиток відносин з ЄС до створення єдиного економічного і гуманітарного простору від Атлантики до Тихого океану, збереження і посилення присутності Росії в Антарктиці, посилення співробітництва у форматі Росія-Індія-Китай, проведення збалансованої політики стосовно іранської ядерної програми і врегулювання ситуації в регіоні Близького та Середнього Сходу тощо. В цілому, нова Концепція зовнішньої політики Російської Федерації спрямована на збереження та посилення позицій держави в усіх ключових питаннях міжнародних відносин [3].

Таким чином, аналізуючи зовнішньополітичну діяльність Російської Федерації поетапно, можна прослідкувати тенденцію до її циклічності стосовно відносин із Заходом – періоди піднесення чергуються з періодами погіршення (в основному з чотирирічною ротацією). Це дає змогу зробити висновок про те, що Росія і Західні

держави є нерозривно пов'язані між собою, а враховуючи зміни на міжнародній арені і здобуттям Китаю лідируючих позицій, така взаємозалежність очевидно буде лише посилюватись.

В цілому, варто зауважити, що зовнішньополітичний курс Росії з початку 90х рр. ХХ ст. мав свої злети і падіння, при чому на кожному етапі свого розвитку. Якщо за правління Б. Єльцина основним успіхом було налагодження практично дружніх відносин із Заходом, то негативним аспектом цієї «дружби» було відкидання загроз, які вона несла для російського суспільства та держави. Якщо під час третього етапу успіхом вважати посилення позицій Росії на міжнародній арені та повернення їй статусу регіональної держави, то прорахунком і середньо-, і в довгостроковій перспективі залишається все ж імперський характер здійснення зовнішньої політики. Не лише міжнародне середовище, а й сам світ неухильно змінюється, диктуючи свої принципи, які РФ на даний момент сприймає неохоче. В першу чергу це стосується сліпого сподівання на повернення статусу колись гегемоністичного СРСР, опираючись лише на енергетичні важелі впливу. Однак падіння цін на енергоносії, «сланцева революція», яка вже розпочалася, ставить під загрозу ефективність чи не єдиного поки що діючого «туза» Російської Федерації.

Україна в орбіті зовнішньополітичних поглядів Росії. За більше, ніж два десятиліття свого розвитку українсько-російські відносини були відзначені певними позитивними досягненнями, але й разом з тим виявили ряд суперечностей, які було важко подолати з огляду на їх історичну обумовленість та різницю у геополітичних орієнтаціях обох країн. Варто зазначити, що історія українсько-російських відносин також характеризується певною циклічністю: періодично стосунки між державами то покращувалися, то погіршувалися. При цьому погіршення спостерігалось під час спроб України вийти з-під сфери жорсткого впливу Російської Федерації. Очевидним є той факт, що обидві держави перебувають у тісному взаємозв'язку одна з одною, але відмінним є його трактування: якщо Росія відводить Україні роль так званого «молодшого брата», нерідко забуваючи про рівноправність у двосторонніх відносинах, то Україна в ідеалі прагне розбудови саме партнерських стосунків з РФ, усвідомлюючи як економічні переваги від них, так і не забуваючи про свою енергетичну залежність від східного сусіда. Власне кажучи, саме енергетичний фактор, очевидно, є найбільш

дестабілізуючим у двосторонніх відносинах між Україною та Росією. Оскільки остання вбачає у своїй енергетичній могутності реальну можливість повернути собі статус регіонального (а в далекоглядній перспективі очевидно і глобального) лідера, то останнім часом використовує цей важіль впливу все частіше (і не лише по відношенню до України).

В цілому, протягом усього періоду розвитку українсько-російських відносин склалися декілька вузлів протиріч, які актуалізуються у відповідності до змін зовнішньополітичних реалій і внутрішньополітичної ситуації в державах. Серед них можна виокремити територіальні претензії, економічні проблеми, гуманітарні закиди і інформаційний тиск. У цій площині слід очікувати нових проявів російського наступу на стратегічні інтереси України по різних напрямках як двостороннього спілкування Україна – РФ, так і в рамках СНД та інших регіональних структур. І якщо раніше побутувала думка про загострення відносин між Росією та Україною в залежності від політичних сил при владі в останній, то нещодавні події, пов'язані з процесом євроінтеграції України та підписанням Угоди про Асоціацію з ЄС, її спростували. Керівників РФ мало цікавить, *хто* саме перебуває при владі в Україні, головне, щоб його діяльність не суперечила інтересам Росії. Враховуючи те, що бачення ролі та місця на світовій арені своїх держав як Україною, так і Росією кардинально відрізняється, а також беручи до уваги потужність важелів впливу РФ як на Україну, так і на європейські країни, з сумом доводиться констатувати про низьку вірогідність переходу російсько-українських відносин на рівноправний партнерський шлях. Яскравим прикладом цього є недружелюбна поведінка Росії, відображена у економічній блокаді України, яка є пов'язаною з відмовою останньої приєднатися до Митного союзу в якості повноправного члена; інформаційний тиск на Україну, а також розповсюдження негативної інформації про неї серед населення самої Росії; підтримка антиукраїнських сепаратистських рухів у Криму тощо. З огляду на це напрашується висновок, що Російська Федерація намагається відродити свою імперську сутність, а поряд з демократичною незалежною Україною досягти цього буде вкрай важко, а то й неможливо. Крім того, це є також свідченням свідомого заперечення Росією норм сучасної розбудови світу на рівноправних засадах на користь старої доброї політики

агресивного тиску. Очевидно, що до іншого керівники РФ або пристосовані, або свідомо від цього відмовляються.

Перспективи і тенденції розвитку. Як би там не було, Російська Федерація є безпрецедентним явищем на світовій арені: колосальна територія, надзвичайні запаси корисних копалин, наявність ядерної зброї, і цей ряд можна продовжувати і продовжувати. Але разом із тим, майбутнє РФ в довгостроковій перспективі виглядає досить туманним. І зумовлено це як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. По-перше, сама площа держави все ж несе більше загроз національній безпеці, ніж переваг. А прагнення РФ повернутися до територіальних надбань шляхом вирішення прикордонних суперечок на свою користь лише посилює цю загрозу. По-друге, політика керівництва РФ, спрямована на окупацію населення, відродження міфу про «Велику Росію» є непридатною для довгострокового здійснення: соціально-економічна сфера держави тріщить по швам, і сподіватись викарабкатись із цієї ями лише за допомогою продажу енергоресурсів – як мінімум недалекоглядно. По-третє, над Росією продовжує зростати хмара посилення джихадизму, а враховуючи, що джерелами його є як внутрішні, так і зовнішні сили, то протистояти цьому явищу буде дуже складно. По-четверте, на східних кордонах Росії відбувається народження нового світового лідера – Китаю, ділити з яким сфери впливу в Азійській частині світу Росія очевидно не планує. Крім того, існує ряд інших глобальних загроз, які РФ самостійно вирішити просто не в змозі (екологічні проблеми, без пекова дилема тощо). В цілому, в короткостроковій перспективі, на нашу думку, Росія буде дотримуватись виголошеної у 2013 Концепції зовнішньої політики, екстраполюючи її твердження і на середньострокову перспективу. Однак, зосереджуючи при цьому зусилля на відродження колишнього СРСР у «новому» форматі. Тим не менше, така політика не буде ефективною у довготривалому аспекті: країні загрожуватиме дезінтеграція, зумовлена внутрішніми факторами.

Список використаних джерел та літератури

1. Бунин, И. Внешняя политика России: этапы и противоречия. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://politcom.ru/6013.html>. – Оглавление с экрана
2. Великие державы в мировой политике: Россия. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://cat.convdocs.org/docs/index-31161.html>. – оглавление с экрана

3. Концепция внешней политики Российской Федерации. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7E. – Оглавление с экрана
4. Павлов Е. Конституционно-правовой механизм осуществления внешней политики РФ: структура, содержание. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.rau.su/observer/N2_2004/02_10.htm. – Оглавление с экрана
5. Торкунов, А. В. Современные международные отношения. - Учебник / Под. ред. А.В.Торкунова. — М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. — 584 с.

Миرونчук А. П.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

Вступ. Зовнішня політика Білорусі створює двоїсте враження. З одного боку, стратегічні орієнтири цієї політики офіційно проголошені та регулярно підтверджуються. З іншого боку, як і раніше, відсутня переконлива і виразна артикуляція національних інтересів країни в контексті змін міжнародного середовища на європейському континенті. Відсутність у білоруських еліт розгорнутого бачення місця і ролі Білорусі в системі сучасних міжнародних відносин у Європі свідчить про певний дефіцит творчої зовнішньополітичної думки, несформованости в республіці самостійної наукової школи в галузі міжнародних відносин. У цих умовах створюється враження, що позиція Білорусі щодо найважливіших міжнародних проблем лише дзеркально відбиває або копіює з незначними змінами відповідні оцінки російської дипломатії.

Актуальність даної теми полягає в тому, що на даному етапі історичного розвитку в умовах розпаду СРСР, велику увагу вчених привертає початок і вплив демократичних реформ на соціально – економічні і суспільно – політичні зміни як в середині Білорусі, так і по відношенню до інших держав.

Метою є дослідження основних принципів та напрямів зовнішньої політики Білорусі.

Основні принципи, цілі та завдання зовнішньої політики Білорусі. Зовнішня політика Республіки Білорусь слугує

забезпеченню сприятливих зовнішніх умов для внутрішнього розвитку країни як основи поступального зростання добробуту білоруського народу. Вона ґрунтується на наступних принципах:

- Дотримання загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права;
- Відповідність зовнішньополітичних цілей політико-дипломатичного, економічного, оборонного, науково-технічного, інтелектуального потенціалу держави, забезпечення їх реалізації для зміцнення міжнародних позицій Республіки Білорусь та її міжнародного авторитету;
- Підвищення ефективності політичних, правових, зовнішньоекономічних і інших інструментів захисту державного суверенітету Республіки Білорусь та її національної економіки в умовах глобалізації;
- Розвиток на основі загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права всебічного співробітництва з іноземними державами. Міжнародними організаціями, взаємне врахування і дотримання інтересів всіх членів міжнародного співтовариства;
- Добровільність входження й участі в міждержавних утвореннях;
- Прихильність політиці послідовної демілітаризації міжнародних відносин;
- Відсутність територіальних претензій до суміжних держав, невизнання територіальних домагань до Республіки Білорусь.

В даний час Республіка Білорусь підтримує дипломатичні відносини з 154 державами світу, в 46 з яких відкрито 53 дипломатичних представництва. У їх числі 44 посольства, 2 постійних представництва при міжнародних організаціях, 6 генеральних консульств і 1 консульство. За кордоном також функціонують 12 відділень посольств Республіки Білорусь.

Іноземні держави представлені в Білорусі 35 посольствами, 2 відділеннями посольств, 1 торгпредством, 17 консульськими установами (включаючи почесних консулів); міжнародні організації - 12 представництвами. За сумісництвом в Республіці Білорусь акредитовано 87 іноземних диппредставництв [16].

Білорусь здійснює багатовекторну зовнішню політику. Разом з тим, об'єктивна обмеженість зовнішньополітичних ресурсів диктує

необхідність їх концентрації на ряді найбільш важливих напрямків. Тому, на базі співвіднесення власних національних інтересів з оцінкою міжнародної ситуації і дій партнерів, в рамках багатовекторності Республіка Білорусь формулює і реалізує пріоритетні напрямки зовнішньої політики. Головний пріоритет зовнішньої політики Республіки Білорусь - країни-сусіди. Перш за все, Росія - не тільки основний торговий партнер, а й джерело широкої підтримки Білорусі на міжнародній арені. Для Республіки Білорусь співпрацю з Російською Федерацією має стратегічне значення. Важливо і те, що, будуючи свої відносини на союзницької основі, Білорусь і Росія зберігають свій суверенітет, залишаючись повноправними суб'єктами міжнародного права.

Наступний пріоритет на даному напрямку зовнішньої політики Республіки Білорусь - партнери по СНД. Білорусь завжди була послідовним прихильником відновлення розірваних після розвалу СРСР зв'язків в ім'я успішного та стабільного розвитку наших країн і народів. Разом з тим функціонування існуючого сьогодні далеко не досконалого механізму взаємодії держав-учасників СНД відчуває певні проблеми. Це спонукає Республіку Білорусь шукати нові формули взаємодії в рамках СНД. Білорусь надає великого значення розвитку інтеграційних утворень на пострадянському просторі, насамперед, ЄврАзЕС і ОДКБ. Це найбільш динамічно розвиваються організації з великою перспективою [18].

Активну участь Республіки Білорусь у розвитку ЄврАзЕС забезпечує досить просунутий рівень міжгалузевого співробітництва. ЄврАзЕС підійшло до такого етапу, коли окрім суто економічної інтеграції, яка є стрижнем цієї міжнародної структури, з'являється все більше потреб у нових гранях - від співпраці у соціальній сфері, галузі охорони здоров'я і спорту до формулювання своїх зовнішньополітичних пріоритетів. ОДКБ вносить вагомий внесок у забезпечення колективної безпеки в регіоні. На порядку денному цієї організації - протидія тероризму, незаконній розробці і поширенню зброї, в тому числі зброї масового ураження, наркоторгівлі, незаконної міграції. Білорусь розглядає ОДКБ як організацію, яка в змозі забезпечити захист національних інтересів входять до неї держав.

Як невід'ємна частина європейського континенту і прибічниця миру і прогресу Республіка Білорусь послідовно втілює в життя ідею добросусідства. Добросусідські відносини на двосторонній

основі, їх успішна економічна складова дають Республіці Білорусь додаткові аргументи на переживає непрості часи діалозі з Євросоюзом. Найбільш ефективно торгово-економічні зв'язки розвиваються з Німеччиною, Польщею, Литвою, Латвією, Великобританією, Голландією, Італією, Францією, Бельгією. Такі взаємні об'єктивні інтереси як транскордонне співробітництво, боротьба зі злочинністю, стратегічний транзит, підтримку регіональних контактів, екологічного, культурного взаємодія служать додатковим мотивом для розвитку конструктивних відносин між Республікою Білорусь і Європейським союзом у зазначених сферах. Інтересам Білорусі відповідає повноформатну співпрацю з США в усіх напрямках. Розуміючи, що потенціал взаємних відносин далекий від свого максимуму, Республіка Білорусь запрошує США і ЄС до конструктивного діалогу на рівних умовах [11].

В якості одного з перспективних напрямків зовнішньої політики Білорусі виступає азіатсько-африканський вектор. В основі його потенціалу лежить і співзвучність позицій з питань актуальної міжнародної тематики, і реальні домовленості, і відкриті симпатії до Республіки Білорусь. Напрацьовані політичні контакти, прогнозований економічний ріст Китаю, Індії та інших країн Південно-Східної Азії, їх висока платоспроможність створюють передумови для серйозного нарощування торгово-економічного співробітництва та успішної реалізації національних зовнішньополітичних завдань. На якісно новий рівень виходять відносини Республіки Білорусь з країнами Латинської Америки. Встановлення політичного діалогу на високому рівні з Венесуелою позитивно відбилосся на поживленні ділових контактів, підігріло інтерес до спільної реалізації великих економічних проєктів. Ефективно розвиваються відносини з нашим традиційним і надійним партнером - Кубою. Пріоритетне місце у зовнішній політики Білорусі займає багатостороння дипломатія, просування і захист наших інтересів в міжнародних регіональних та універсальних організаціях. Саме в рамках багатостороннього співробітництва найбільш чітко і повного проявляється миролюбний характер білоруської зовнішньої політики, її внесок у стабільність і безпеку, розвиток світу і прогресу на Землі. Значна частина політичного діалогу Республіки Білорусь з країнами Заходу зосереджена в рамках ОБСЄ, яку Білорусь розглядає як ключовий

структури із забезпечення безпеки і стабільності в Європі. Зусилля білоруської сторони в області взаємодії з ОБСЄ спрямовані на зміцнення всіх складових співробітництва у форматі цієї організації, сприяння її прогресивному реформуванню, в першу чергу по шляху більш повного врахування інтересів кожної держави-учасника [13].

Будучи однією з держав-засновників Організації Об'єднаних Націй, Республіка Білорусь підтримує політику ООН в галузі збереження міжнародного миру і безпеки, у сфері зміцнення та розвитку існуючих міжнародних режимів із запобігання розповсюдженню зброї масового знищення, скорочення і ліквідації його наявних арсеналів. Принципова позиція Білорусі в тому, що саме ООН має стати консолідуючим і координуючим центром з вироблення стратегії і тактики дій міжнародного співтовариства у галузі боротьби з міжнародним тероризмом. Озвучені Главою білоруської держави на спеціальному пленарному засіданні високого рівня 60-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (2005 р.) Ініціативи про необхідність активізувати діяльність світової спільноти по боротьбі з торгівлею людьми та про визнання різноманіття шляхів прогресивного розвитку держав отримали широку міжнародну підтримку і знайшли відображення в Підсумковому документі ювілейного Саміту ООН і резолюціях Генасамблеї. Білорусь – єдина з європейських країн є повноправним членом Руху неприєднання (ДН). Членство в ДН створює додаткову можливість для просування ініціатив Білорусі в ООН (держави - члени Руху неприєднання становлять 61 відсоток чисельного складу Організації Об'єднаних Націй). Разом з партнерами по Руху Білорусь протистоїть практиці застосування «подвійних стандартів» у світовій політиці, виступає за побудову справедливого міжнародного економічного порядку, ефективну інтеграцію країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою у світове господарство, стверджує віру в унікальність і різноманітність шляхів соціально-економічного та політичного розвитку людства [17]. Активно використовуючи трибуни ООН, ОБСЄ, Руху неприєднання для затвердження мирних і справедливих підходів до вирішення будь-яких навіть найгостріших конфліктів, Білорусь тим самим підтверджує на міжнародній арені імідж миролюбної держави. Послідовна політика у сфері ядерного роззброєння, участь у більшості режимів нерозповсюдження забезпечує Білорусі високе

міжнародне визнання. Республіка Білорусь виходить з переконання, що світовий порядок ХХІ століття повинен ґрунтуватися на механізмах колективного рішення ключових проблем, на пріоритеті положень Статуту ООН та загальновизнаних норм міжнародного права. Стабільність системи міжнародних відносин може бути досягнута тільки на основі реальної рівноправності всіх її суб'єктів, взаємної поваги та взаємовигідного співробітництва, покликаного забезпечити надійну безпеку кожного члена світового співтовариства у політичній, військовій, економічній, гуманітарній та інших сферах.

Західний вектор: відносини з ЄС. В 1995 р. між ЄС та Білоруссю було підписано Угоду про партнерство та співробітництво (Partnership and Cooperation Agreement) у політичній, економічній і торговій сфері. Білорусь отримувала значну допомогу в рамках програми ТАСІС і по інших каналах. Розвитку відносин між Білоруссю і ЄС перешкодили, проте, деякі заходи керівництва Білорусі, які були сприйняті на Заході як утиск демократії. Євросоюз відмовився визнати зміни в Конституції Білорусі 1994, внесені в 1996 р. В 1997 р. Рада Міністрів ЄС відмовилась продовжити Угоду про партнерство та співробітництво і підтримати вступ Білорусії в Раду Європи; були припинені двосторонні відносини на міністерському рівні і заморожені програми технічної допомоги ЄС. Білорусь втратила статус спеціально запрошеного члена в Асамблеї Ради Європи. Це рішення було викликано тим, що Парламентська асамблея Ради Європи визнала проведені в Білорусії в 1997 році вибори недемократичними, а тиск на опозицію - незаконним. В 1998 мав місце інцидент в Дроздах, коли дипломатичні представництва були виселені зі своїх резиденцій, що також зіграло свою роль у погіршенні відносин з Європою. Наприкінці 1998 – на початку 1999 р. у Білорусі була проведена масштабна реорганізація відомств зовнішньополітичного і зовнішньоекономічного профілю, у результаті якої Міністерство закордонних справ стало займатися не тільки питаннями зовнішньої політики та дипломатії, але й зовнішньоекономічною діяльністю. Новим міністром закордонних справ був призначений професор У. Латипов. Деякі оглядачі у зв'язку з цим висловлювали припущення, що міжнародна політика Білорусі, можливо, набуде нових обрисів, стане більш далекоглядною, обачною та обережною, в цілому більш

прагматичною. Хоча окремі кроки в цьому напрямку дійсно були зроблені, вони не носили настільки радикального характеру, щоб істотно вплинути на сформований міжнародний імідж Білорусі.

Зараз ключовими словами у білоруських офіційних зовнішньополітичних заявах є “багатовекторність” і “збалансованість”, доповнені артикульованим наміром вирівняти стосунки із Заходом, який останнім часом всіляко наголошується. Проте, на мій погляд, відрегулювати відносини із Заходом після кількох років антизахідного, особливо антинатовського, перегину буде дуже складно, якщо взагалі можливо в найближчому майбутньому. Занадто велика в провідних західних столицях недовіра до теперішнього білоруського керівництва. Позначається, зрозуміло, і те, що стратегічний курс адміністрації А. Лукашенкі на “єднання” із Росією не викликає захвату в західних політиків, стурбованих тим, щоб білорусько-російська взаємодія не стала першою ланкою в ланцюзі подій, які можуть призвести до відновлення елементів колишнього Совецького Союзу, нехай навіть у вкрай урізаному вигляді. Саме білоруське керівництво, між іншим, обіграє тезу про те, що прохолодні, якщо не сказати напружені, стосунки Білорусі із Заходом обумовлені насамперед зусиллями Мінська, спрямованими на те, щоб максимально стимулювати розвиток інтеграції з Росією, а не якимись іншими імпульсивними і непередбаченими діями білоруської влади. Тим часом, наприклад, позиція Сполучених Штатів, озвучена свого часу від імені Державного департаменту, полягає в тому, що США не настроєні “рефлексивно проти зусиль щодо зближення двох країн”. З погляду адміністрації США, проте, цей процес повинний бути “добровільним”, заснованим на вільному волевиявленні народів. Крім того, Держдепартамент висловився проти створення нових розмежувальних ліній, що суперечить зусиллям США “об’єднати Європу” [1]. Ясна річ, реальна позиція Вашингтона й інших країн Заходу в цих питаннях далеко не настільки однозначна й альтруїстична. І все ж, судячи з доступної інформації, Захід офіційно ніколи не пред’являв Білорусі претензій, обумовлених орієнтацією республіки на союз із Росією.

Особливо різке погіршення стосунків Білорусі з провідними європейськими організаціями та країнами Заходу сталося після референдуму 1996 р., на якому була змінена Конституція 1994 р. США, а також ЕС та інші західні структури стали проводити

підкреслено жорстку лінію щодо влади у Білорусі, демонструючи неприйняття змін у політичному житті країни. Ці ускладнення зберігаються дотепер. Так, 7 жовтня 1999 р. Європейський парламент прийняв спеціальну резолюцію про становище в Білорусі, де, зокрема, констатується, що відповідно до Конституції 1994 р. “мандат президента Лукашенкі минув 20 липня 1999 р., а легітимні демократичні інститути розігнані президентом Лукашенкою в результаті суперечливого референдуму 1996 р.”, що “останні події в Білорусі та небажання влади йти шляхом демократичних перетворень перешкоджають останній інтегруватися в економічні та політичні структури Європи”. Європарламент закликав білоруські влади дотримуватися міжнародних стандартів у галузі прав людини, свободи ЗМІ та політичних прав, виконати необхідні умови для поліпшення відносин між ЕС і Білоруссю шляхом відповідних економічних і демократичних перетворень. Була відзначена “неможливість подальшого співробітництва між ЕС і Білоруссю доти, доки білоруські влади не почнуть реально дотримуватися прав людини і не здійснять комплексу демократичних і юридичних перетворень” [2].

Посол США в Білорусі Д. Спекгард приблизно в цьому ж ключі заявив, що, на його думку, політичне керівництво Білорусі “продовжує робити помилкові заяви, які вводять в оману щодо Сполучених Штатів і Заходу в цілому, і відповідає не тільки за порушення прав людини в Білорусі, але й за погіршення відносин з усіма західними країнами і власноручно створену ізоляцію країни”. Посол США закликав влади Білорусі “відновити демократичні інститути шляхом вільних і справедливих виборів”, “за прикладом інших європейських країн розпочати будівництво сучасного демократичного і громадянського суспільства” [3].

Тональність наведених заяв і їхня проблематика з усією очевидністю свідчать про те, що до повної нормалізації відносин із Заходом ще досить далеко. Важливо, ясна річ, аби позиція західних структур, котра зазвичай оцінюється в Мінську як штучно драматизована, сприймалася адекватно, а не в дусі конфронтації.

В березні 2005 Євросоюз оголосив про намір безпосередньо фінансувати "формування громадянського суспільства" в Білорусії. 10 березня Європарламент закликав "засудити існуючий білоруський режим як диктатуру". У резолюції Європарламенту пропонується виявити і заморозити особисті активи президента

Олександра Лукашенка і вищих державних чиновників, а також розширити список представників білоруської влади, яким заборонено в'їзд в європейські країни. Рішення Європарламенту припускає створення теле-і радіостанцій для мовлення на Білорусію, в тому ж році починає мовлення Європейське радіо для Білорусі. Ця резолюція аналогічна документам, прийнятим владою США в 2004, однак може завдати Білорусі більш серйозної шкоди, оскільки серед європейських країн знаходяться її найбільші торгові партнери.

26 січня 2006 р. на сесії Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) була прийнята резолюція, що засуджує ситуацію в Білорусії напередодні президентських виборів [2]. Незважаючи на активну підтримку російської делегації, Білорусія знову не отримала статус спеціально запрошеної до Ради Європи (якого вона була позбавлена в 1997 році), оскільки не виконані чотири умови РЄ - розширення повноважень парламенту, запровадження інституту уповноваженого з прав людини, перегляд Виборчого кодексу і закону про друк.

ПАРЄ закликала ввести проти Білорусії режим міжнародної ізоляції, що полягає у відмові надавати візи високопоставленим білоруським державним чиновникам і в той же час полегшити видачу віз простим громадянам. Запропоновано також заморозити всі банківські рахунки та інші фінансові активи президента Олександра Лукашенка і членів його оточення. З 26 лютого 2006 р. на території Білорусії напередодні президентських виборів почали роботу незалежні європейські теле-і радіостанції, що фінансуються з бюджету ЄС і, відповідно, не контролювані місцевою владою. Крім того, незалежний російський телеканал RTVi отримав європейський грант на підготовку для білоруської аудиторії щоденної 30-хвилинної політичної передачі. Всі програми виходять російською та білоруською мовами. Євросоюз виділив на незалежне мовлення в Білорусії близько 2 млн доларів. Програми, що фінансуються Євросоюзом, продовжать виходити в ефір і після президентських виборів 19 березня.

У 2009 р. Білорусь стала членом проекту ЄС «Східне партнерство», а ПАРЄ підтримала повернення білоруського парламенту статусу спеціально запрошеного за умови введення мораторію на смертну кару [3]. В 2009 році був відкритий Інформаційний пункт Ради Європи в Мінську на базі

Белгосуніверситета. Діяльність інформаційного пункту покликана сприяти розвитку взаємодії між Білоруссю та РЄ, а також підвищувати інформованість державних органів, громадських організацій, ЗМІ, ВНЗ і громадян Білорусі про основоположні цінності, правових інструментах, досягненнях, політиці та діяльності РЄ. У 2010 році ПАРЄ відкликала свою рекомендацію 2009 року і вирішила призупинити свої контакти високого рівня з Білорусією [4]. Розширення контактів з Євросоюзом дозволило білоруському керівництву організувати ряд зустрічей з європейськими лідерами. Так, у квітні 2009 року Мінськ відвідав голова МЗС головуєчою в ЄС Чехії Карел Шварценберг [5], а незабаром Президент Білорусі відвідав Італію, де зустрівся з прем'єр-міністром Сільвіо Берлусконі [6] і папою римським Бенедиктом XVI.

Східний вектор: стратегічний союз із Росією. Розвиток союзних стосунків із Російською Федерацією був і залишається пріоритетним напрямком білоруської зовнішньої політики. Білорусія, мабуть, унікальний, єдиний у своєму роді стратегічний союзник Росії. Можна говорити про особливий характер стосунків між двома державами, що помітно контрастують з іншими інтеграційними починаннями на постсовєцькому просторі. Білорусь і Росія пройшли шлях від Співтовариства до задекларованого Союзу двох держав, якому, щоправда, ще не вдалося повною мірою довести свою життєздатність. У галузі економіки реалізується комплекс заходів для створення єдиного економічного простору, розробляються спільні прогнози соціально-економічного розвитку Російської Федерації та Республіки Білорусь, баланси паливно-енергетичних ресурсів Союзу. Схвалено Програму економічного співробітництва Республіки Білорусь і Російської Федерації на 1999-2008 р. За останні роки був забезпечений значний приріст взаємної торгівлі (у 1998 р. у порівнянні з 1995 р., товарообіг Росії з Білоруссю збільшився з 5,1 до 9,2 млрд. доларів.). Здійснюється низка великомасштабних спільних програм і проєктів, що дозволяє зберігати і нарощувати промисловий і науково-технічний потенціал. Формується бюджет Союзу Білорусі та Росії [13].

На підставі Угоди між Республікою Білорусь і Російською Федерацією про створення рівних умов суб'єктам господарювання Білорусі та Росії і Протоколу до нього ведеться робота щодо забезпечення єдності в проведенні податкової, цінової та грошово-

кредитної політики, завершення формування єдиного митного й інвестиційного простору, ринку цінних паперів, об'єднання енергетичної та транспортної систем, створення єдиного науково-технологічного й інформаційного простору. Постає завдання переходу до єдиної валюти. У соціально-гуманітарній сфері мова йде про зближення соціальних стандартів і гарантій трудової діяльності, пенсійного забезпечення, надання пільг, застосування норм безпеки праці. Створюється Комісія з прав людини (необхідні для її створення документи зараз допрацьовуються). Проводиться робота щодо забезпечення єдиних підходів у розвитку освіти, культури, науки, взаємозбагаченню національних культур при збереженні та розвитку етнічної й мовної самобутності народів [15].

Перспективи інтеграції у всіх сферах (політичної, економічної, соціальної) були окреслені в Декларації про подальше єднання Білорусі та Росії (грудень 1998 р.), що визначає послідовність руху до добровільного об'єднання в союзню державу. Водночас сьогодні достатньо ясно, що в цій декларації, як і в попередніх голосних заявах, знову були проголошені завищені, не цілком відповідні сучасним реаліям взаємовідносин двох держав цілі й етапи прямування до них. Проте йде проробка правових та інституційних основ моделі союзнної держави, що передбачає створення органів управління з наділенням їх по деяких напрямках наднаціональними повноваженнями. Але поки що кардинальних зрушень у просуванні до цього не спостерігається. Радше можна говорити про паузу, головним чином внаслідок обережної позиції російської сторони. Білоруське керівництво дозволяє собі безсторонні, подекуди вкрай різкі висловлювання на адресу Кремля, на який воно покладає відповідальність за надто повільний характер білорусько-російського зближення. Відповідно до офіційної версії поглиблення інтеграції Білорусі та Росії здійснюється за умови збереження суверенітету, усіх прав і зобов'язань по міжнародних договорах, учасниками яких є дві держави. У цьому ракурсі поки що не цілком зрозуміло, як же ж виглядатиме це безпрецедентне державне утворення. Не вніс особливої ясності в це питання і проект Договору про створення Союзної держави, опублікований для "всенародного обговорення" 8 жовтня 1999 р. [4]. Ключові положення цього проекту зводяться до наступного. При створенні Союзної держави Білорусія та Росія зберігають свій державний

суверенітет. На територіях держав-учасниць продовжують діяти Конституції і закончність, зберігається система державних органів влади, управління, судові та наглядові органи. Найважливіші політичні питання залишаються в компетенції держав-учасниць, і навіть щодо тих питань, які передаються в спільну компетенцію Союзної держави і держав-учасниць, рішення не можуть бути прийняті, якщо одна з країн проголосує проти. Держави-учасниці Союзної держави зберігають державну символіку та інші атрибути державності (ст. 6 проекту договору). Водночас у відповідності зі ст. 10 Союзна держава має власні герб, прапор, гімн та інші державні атрибути. Громадяни Білорусі та Росії є водночас громадянами Союзної держави (ст. 14 проекту договору). Приналежність до громадянства Союзної держави наділяє їх додатковими правами й обов'язками, при цьому вони не втрачають права на громадянство своєї держави. Система органів Союзної держави буде складатися з Вищої Державної Ради (Совета), Парламенту, Ради Міністрів, Суду і Рахункової Палати. Гарантією того, що жодне питання в Союзі не буде вирішуватися без згоди двох держав, є збереження в системі органів Союзної держави (таких, як Вищий Державний Совет і Парламент) механізму прийняття рішень, головною умовою якого є згода обидвох країн [8].

Важливо враховувати те, що проект договору містить положення (ст. 51), згідно з яким нормативні правові акти Союзної держави не повинні суперечити Конституціям і конституційним актам держав-учасниць. Дана норма дозволяє говорити про те, що положення Конституцій держав-учасниць мають вищу юридичну чинність, аніж інші акти закончності. Аналіз норм проекту договору і положень Конституцій Білорусі та Росії дозволяє зробити висновок про те, що “укладення даного варіанта Договору про створення Союзної держави не призведе до необхідності внесення змін і доповнень у Конституції Республіки Білорусь і Російської Федерації на початковому етапі створення Союзної держави” [5]. Виступаючи в Державній Думі Російської Федерації 27 жовтня 1999 р., А. Лукашенка оцінив даний проект як не більш ніж “шліфування реалій”, що вже склалися в рамках Союзу Білорусі та Росії [6]. Він дав зрозуміти, що насправді ні про яку “єдину державу” не йдеться. Білоруське керівництво, як відомо, пропонувало “радикальний варіант” Договору про Союзну державу,

що не був прийнятий російською стороною. Проте й опублікований проект, очевидно, відкриває можливості для того, щоб зробити деякі подальші кроки щодо різноманітних напрямків інтеграції. Це стосується, між іншим, і питань оборони та безпеки. Констатуючи поступове просування вперед у галузі білорусько-російської взаємодії, не можна не сказати й про інше. З часом стає очевидним, що процеси білорусько-російської інтеграції, зберігаючи певну динаміку, нашоухуються на серйозні перешкоди. Виникає відчуття, що інтеграційні імпульси, якими б значними вони не здавалися з першого погляду, на ділі мають тенденцію до поступового згасання. Сплеск інтеграційних чекань йде на спад у міру того, як виявляються дедалі нові проблеми у взаємовідносинах сторін. Напевне, зростає число тих, хто настроєний скептично у відношенні білорусько-російської інтеграції, а також тих, хто узагалі виступає проти її. Дуже цікаві під цим оглядом результати опитування, проведеного в Білорусі наприкінці вересня – на початку жовтня 1999 р. соціологічною лабораторією “НОВАК”. Якби референдум з питання об’єднання Білорусі та Росії в єдину державу проводився сьогодні, то голоси противників і прихильників розділилися б приблизно порівну – 35,7% “за” і 37,1% “проти” [7]. Власне, окремі спостерігачі, у тому числі закордонні, попереджали, що в ході розвитку білорусько-російського союзу будуть виявлятися розходження в підходах, спроможні загальмувати інтеграцію і навіть дискредитувати інтеграційні починання. Як би там не було, неузгодженість, а в низці випадків і різноспрямованість реформування економічних систем Білорусі та Росії стає помітним чинником, вплив якого призводить до збоїв в інтеграційному механізмі. До цього додаються й обставини політичного порядку, у тому числі пов’язані з проблемою легітимності існуючих структур влади в Білорусі. Примітно, що “російський чинник” так чи інакше враховується ворогуючими політичними силами Білорусі. Опозиція, зокрема, вважає, що білоруські влади роблять основну ставку на те, що “допомога Росії в європейських організаціях дозволить домогтися легалізації білоруського режиму” [8]. Вони стверджують, що Росія фактично підтримує сучасні тенденції в Білорусі. Таке ж враження нерідко складається і на Заході. Звідси, до речі, завуальовані заклики до Росії вчинити певний тиск на Білорусь. Інакше, відповідно до цієї позиції, буде завдано шкоди міжнародному престижеві Російської Федерації.

Стан та перспектива відносин України та Білорусії. Україну та Республіку Білорусь пов'язує багато історичних, економічних, культурних, політичних та інших чинників. У наших народів дуже схожий менталітет, історія, традиції. Майже сімдесят років наші країни перебували в складі однієї держави і, здавалося б, є всі передумови для того, щоб відносини між Україною та Білоруссю були по справжньому “теплыми”, добросусідськими, взаємовигідними. Однак на сьогодні існує ряд проблем у двосторонніх відносинах, суть яких, передусім, знаходиться в політичній площині. Новітня історія наших держав, а відтак двосторонніх взаємовідносин, досить неоднозначна. Довгострокова концепція співробітництва між Україною та Республікою Білорусь була закріплена договором “Про дружбу, добросусідство, та співробітництво” (набув чинності 6 серпня 1997 року), де сторони домовилися про невтручання у внутрішні справи, непорушність існуючих між ними кордонів та підтвердили, що не мають територіальних претензій одна до одної [24]. Власне цей договір на сьогодні є основоположним документом, що визначає засади двосторонніх відносин між державами. Дивною видається позиція керівництва Республіки Білорусь з приводу ратифікації Договору “Про державний кордон між Україною та Республікою Білорусь” (який було підписано в 1997 році, і того ж року ратифіковано Верховною Радою України). Цей договір все ж був ратифікований білоруським парламентом в 2010 році, але й досі білоруси не бажають здійснювати обмін ратифікаційними грамотами [20].

Загалом, із 1991 року двосторонні відносини між Україною та Білоруссю не мали стабільної стратегії співробітництва й були хронічно залежними від зовнішніх обставин та процесів, що відбувалися в регіоні Східної Європи. Тим не менше перше десятиліття двосторонніх відносин між нашими державами можна охарактеризувати як інтенсивний та продуктивний період становлення та налагодження співпраці. В цей період було підписано понад 50 документів, серед яких можна виділити домовленості про порядок змін громадянства, про права національних меншин та переселенців, про безвізовий режим, пункти пропуску, митне та прикордонне співробітництво та багато інших. У перші роки президентства В. Ющенка керівництво обох держав намагалося не акцентувати увагу на зовнішньополітичних розбіжностей (пов'язаних із бажанням українського керівництва

швидше інтегруватися до ЄС, і відповідно, бажанням Білорусії вибудувати свої зовнішньополітичні пріоритети на ідеї активної інтеграції колишніх радянських республік у рамках СНД), а зосередитися на економічній співпраці. Це призвело до того, що зовнішньоторговельний оборот між державами з 2009 року зростає на рівні 30-50 відсотків щорічно [19].

Сьогодні, найпріоритетнішими та стратегічними напрямки співпраці наших держав є:

в економічній сфері – поглиблення економічної взаємодії в рамках ЗВТ СНД;

в політичній сфері – поглиблення співпраці Республіки Білорусь з ЄС (за участю України) в рамках програми “Східне партнерство”;

в енергетичній сфері:

- реалізація програми по перекачуванню венесуельської нафти по нафтопроводу “Одеса-Броди” до Білорусії;

- надання можливості Білорусії зберігати свої запаси газу в українських ГТС;

- експорт електроенергії в Республіку Білорусь та її частковий транзит до Литви;

в транспортній сфері – реалізація програми транспортного коридору “балтійське море – Чорне море”.

Таким чином, зрозумілим є те, що і для України, і для Білорусії підтримка та покращення міждержавних відносин у майбутньому є вигідним та значущим. Однак, сьогодні існує ряд проблем у двосторонніх відносинах між нашими державами, які потребують невідкладного вирішення. Виділимо найголовніші:

- проблема остаточної ратифікації Договору про державний кордон білоруською стороною;

- проблема покращення взаємин між державами в політичному плані;

- проблема, пов’язана з розробкою Хотиславського кар’єру.

Ці проблеми передусім пов’язані з неадекватною та незрозумілою позицією керівництва Республіки Білорусь. З одного боку, Білорусь активно намагається налагодити економічно вигідну для себе співпрацю з Україною, з іншого – невиправдано затягує підписання важливих для обох держав договорів та порушує підписані вже домовленості. Йдеться про те, що в контексті створеного трьохстороннього резервату “Західне Полісся” Україна,

Польша та Республіка Білорусь домовилися дотримуватися норм міжнародного права при проведенні будь-яких дій на прилеглих територіях цього резервату. Але чомусь саме Білорусь не дотримується вказаних домовленостей [23].

Між нашими державами є багато спільного, і ми зобов'язані будувати добросусідські та взаємовигідні відносини. Але для цього білоруська влада повинна проводити прозору політику щодо України і бути справжнім стратегічним партнером. Інакше, в умовах відносної ізоляції, Білорусія ризикує втратити останній місток з ЄС, яким є Україна.

Список використаних джерел та літератури

1. Transcript: State Department Noon Briefing // USIS Washington File.– 1997. – Арг. 4.
2. Резолюция Европарламента по ситуации в Беларуси // Народ. воля.–1999.–9 окт.
3. Заявление для прессы // Народ. воля. – 1999. – 2 нояб.
4. Договор о создании Союзного государства. Проект // Совет. Белоруссия. – 1999. – 8 окт.; см. также: Рос. газ. – 1999. – 8 окт.
5. На пути к объединению // Совет. Белоруссия. – 1999. – 13 окт.
6. Совет. Белоруссия. – 1999. – 29 окт.
7. Дорохов В. Интеграция теряет привлекательность, но Лукашенко все равно лидирует // Белорус. газ. – 1999. – 4 нояб.
8. Санников А. Куда идешь, Беларусь? // Народ. воля. – 1998. – 13 авг.
9. Генерал Владимир Скобелев: “Не вижу преград для успешного военного сотрудничества” // Белорус. газ. – 1997. – 1 дек.
10. Шабуркин А. Мы раньше гражданских пошли на интеграцию. Командующий ПВО Белоруссии генерал-лейтенант Валерий Костенко удовлетворен сотрудничеством с российскими коллегами // Независимое воен. обозрение. – 1997. – № 15. – С. 3.
11. Устав Союза Беларуси и России // Совет. Белоруссия. – 1997. – 27 мая.
12. Стригельский Ю. Служу Союзу! // Белорус. деловая газ. – 1999. – 8 окт.
13. Бевзо А. Оборонная доктрина Союза // Совет. Белоруссия. – 1999. – 28 окт.
14. Стригельский Ю. Волга начинает работу // Белорус. деловая газ. – 1999. – 6 авг.
15. Main S. Belarus-Russia: Politics versus Economics? // Moscow, The Regions and Russia's Foreign Policy / The Conflict Studies Research Centre, Royal Military Academy Sandhurst [Camberley, Surrey]. – 1999. – June. – P. 30–31.
16. Белорус. газ. – 1999. – 19 янв.
17. Перепелица Г. Белорусско-российская военно-политическая интеграция и ее влияние на безопасность Украины // Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности / Под ред. Ш. Гарнетта и Р. Легволда; Моск. Центр Карнеги. – М., 1998. – С. 106.
18. Гарнетт Ш., Легволд Р. “Европеец поневоле”: варианты внешней политики Белоруссии / Моск. Центр Карнеги; Доклад для семинара “Внешняя политика

Белоруссии в контексте региональных интеграционных процессов”, Минск, 18 января 1999 года. – М., 1999. – С. 7.

19. Офіційний сайт Посольства Республики Білорусь в Україні. - <http://www.belarus.mfa.gov.ua/belarus/ru/1245.htm>
20. Офіційний сайт Посольства Республики Білорусь в Україні. - http://www.belembassy.org.ua/index.php?id=4&ch_id=7
21. Газета "Белорусский партизан", 10 жовтня 2006 р. - <http://www.belaruspartizan.org/bp-forte/>
22. Беларусь в цифрах: Статистический справочник. Минск: Министерство статистики и анализа Республики Беларусь, 2006. С. 7.
23. Доброхотов Р., Мигунов Д. По разным окопам // Новые известия, 4 сентября, 2006 г. - <http://www.newizv.ru/print/53207>
24. Офіційний сайт Президента Республики Білорусь. - <http://www.president.gov.by/press31104.html>

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Вступ. Починаючи ще з 1989 р. Міністерство закордонних справ Польщі визначило головні пріоритети зовнішньої політики – курс на інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури. Держава почала здійснювати успішні політичні перетворення і відносно швидко досягла позитивних результатів: вступила в ЄС і НАТО. Сьогодні Польща в цих структурах бере активну участь, гідно зарекомендувавши себе і зміцнивши свою роль в Європі. Так, фактично Польща виступила ініціатором формування, розробки та реалізації східної політики ЄС. Вона здійснює роль будівничого східного вектору політики ЄС, що безперечно виділяє її з-поміж інших держав Центрально-Східної Європи.

Польща стала помітним гравцем у політиці ЄС, встановила та далі розвиває відносини з державами-сусідами. Сьогодні Польща фактично виступає транзитним мостом між Західною Європою та державами колишнього Радянського Союзу, а особливо Росією. Усього цього вона досягла завдяки формуванню та реалізації успішної зовнішньої політики. Тому зовнішньополітична діяльність Польщі може стати гарним прикладом для інших держав.

Мета дослідження полягає у розкритті процесу формування зовнішньої політики Республіки Польща в постбіполярний період, а саме з 1991 р. до сьогодні, та всебічному висвітленні та аналізі зовнішньополітичної діяльності держави.

Нормативно-правова база дослідження: Конституція Польщі – головний державний документ [20], “Пріоритети зовнішньої політики Польщі на 2012-2016 рр.” [23], “Оборонна стратегія Речі Посполитої” від 1992 р. і 2009 р. [24], Закон “Про співробітництво з метою розвитку” [28], Закон “Про відділи урядової адміністрації”, в якому визначено завдання та компетенцію міністра закордонних справ Польщі [27].

Етапи становлення та головні пріоритети зовнішньої політики Республіки Польща. Польща належить до постсоціалістичних країн, для яких час розпаду СРСР означав період змін і трансформацій, адже необхідно було вибрати шлях подальшого розвитку держави і визначити пріоритети зовнішньополітичної діяльності.

Становлення нової зовнішньої політики Республіки Польща почалося ще 1989 р., коли відбулось падіння комуністичної системи. З 1989 по 1991 рр. у результаті активних дій польського керівництва держава перетворилась в демократичну Польську Республіку. Саме з 1991 р. розпочинається формування нової зовнішньої політики держави.

Першим етапом становлення нової зовнішньої політики є 1991-1994 рр. – період пошуку напрямків зовнішньополітичної діяльності та нових форм співробітництва.

Влітку 1991 р., коли ОВД вже перестала діяти, а СРСР продовжував існувати, спостерігалась деяка нерішучість польського керівництва у питаннях зовнішньої політики. У зв'язку з цим з'явилися концепції, в яких йшлося про військовий нейтралітет Польщі та “рівне дистанціювання” по відношенню до західних та східних сусідів. Наприкінці 1991 р. після розпаду СРСР було прийнято рішення на користь Заходу: пріоритетом зовнішньої політики Польщі стали стосунки із Заходом [9, 76].

У листопаді 1992 р. було підписано два важливих документи “Основи польської зовнішньої політики” та “Оборонна стратегія Польщі”, в яких зазначалось про такий пріоритет зовнішньої політики Польщі як забезпечення безпеки держави шляхом приєднання до міжнародної системи безпеки, тобто Польща заявила про прагнення вступити та брати активну участь в діяльності НАТО. Основними причинами вибору такої цілі були, по-перше, членство в НАТО надавало Польщі надійні гарантії безпеки, по-друге, повертало її до західних демократичних держав [18, 95]. Окрім цього, виділялись інші напрямки зовнішньої діяльності Польщі, а саме: співробітництво з державами Західної Європи, США та Канадою, регіональне співробітництво, особливо з найближчими сусідами, розвиток дружніх відносин із східноєвропейськими сусідами, такими як Україна, Литва та Росія.

Починаючи з 1991 р. Польща почала здійснювати цілу низку успішних політичних перетворень, щоб гідно зарекомендувати себе в Європі, зміцнити свою роль в якості регіонального лідера та посилити власні позиції у європейській політиці. У червні 1991 р. МЗС Польщі К. Скубішевський оголосив у Сеймі про головну ціль зовнішньої політики держави – вступ Польщі в ЄС на правах його члена. Переговори про вступ до ЄС, які розпочались наприкінці 1990 р., завершилися підписанням 16 грудня 1991 р. Європейського

договору про співдружність Польщі з європейськими спільнотами та державами-членами. Це й стало початком політичного діалогу між Польщею та ЄС. Наступним важливим для Польщі кроком ЄС став саміт, що проходив у Копенгагені в червні 1993 р. На зустрічі держав-членів ЄС зазначалось, що метою організації є його розширення на держави Центральної та Східної Європи. Також були сформовані спеціальні політичні та економічні критерії, від дотримання яких залежало членство в ЄС [18, 94].

Польща почала заявляти про себе як про перспективного гравця на міжнародній арені. Прагнення стати членом ЄС спонукало Польщу до певних дій. Держава почала надавати велику увагу розвитку активної діяльності у міжнародних та регіональних організаціях, що посприяло полегшенню та прискоренню процесу євроінтеграції.

Так, активність Республіки Польща у справі континентального співробітництва визначається її участю в діяльності Ради Європи, до якої країна була прийнята в листопаді 1991 р. У жовтні 1992 р. польський парламент ратифікував Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод. До того ж саме Польща ратифікувала найбільшу кількість конвенцій у порівнянні з іншими державами, що були прийняті до організації після 1989 р. [19].

З 1991 р. Польща почала брати участь у роботі Центральноевропейської Ініціативи. У 1992 р. було створено Раду держав Балтійського моря, до складу якої увійшла й Польща. Метою створення Ради було надання допомоги в економічному та демократичному розвитку постсоціалістичних країн Балтійського моря. Подібна допомога дозволила Польщі краще провести ліберальні реформи в країні та адаптуватись до вимог ЄС [6, 160].

У 1996 р. Польща стала членом Організації з безпеки і співробітництва в Європі. Протягом 1998 р. Польща головувала в ОБСЄ. Серед її основних досягнень є активна участь Польщі у вирішенні Косовського конфлікту шляхом створення спеціальної контрольної комісії. Також Польща виступала за реформування організації. Ще один акцент держава робила на боротьбі з тероризмом [1].

Окрім участі в міжнародних та регіональних організаціях, Польща робила акцент на регіональному співробітництві з державами-сусідами. Так, у серпні 1991 р. у місті Веймарі було створено “Комітет розвитку франко-германо-польської співпраці”,

який пізніше отримав назву “Веймарський трикутник”. Держави зобов’язувались співпрацювати між собою в усіх сферах та зміцнювати відосини. Так, як Німеччина та Франція є членами ЄС, відосини Польщі з цими державами означало підтримку та прискорення євроінтеграції Польщі.

Велику увагу польське керівництво приділяло відносинам з країнами Центрально-Східної Європи. У 1991 р. на основі “Декларації про кооперацію між Польською Республікою, Чехословацькою Федеральною Республікою і Угорською Республікою на шляху до європейської інтеграції” було створено Вишеградську групу – об’єднання з метою активізації співробітництва на всіх рівнях та в усіх сферах між цими державами. Крім того, сторони об’єднувала ще одна спільна мета – прагнення до євроінтеграції [9].

1994-1999 рр. – перелом в стосунках Польщі із західними структурами та початок інтеграції.

Зближення Польщі з НАТО здійснювалось за допомогою Ради Північноатлантичного співробітництва, яка 1997 р. була перетворена в Раду Євроатлантичного партнерства. У лютому 1994 р. Польща приєдналась до програми Партнерство заради миру, в рамках якої визначались умови для потенційних учасників НАТО. Вступ Польщі в НАТО відбувся в лютому 1999р., а ратифікація договору – в березні того ж року. Так було досягнуто головної цілі зовнішньої політики Польщі.

Іншою важливою частиною західного напрямку зовнішньої політики Польщі залишалась інтеграція в ЄС і вступ держави в НАТО поживавив цей процес. Переговори про членство Польщі в ЄС розпочались у березні 1998 р. [5]. Держава почала здійснювати усі необхідні перетворення для вступу в ЄС. На цьому завершився другий етап становлення зовнішньої політики Польщі.

Наступний період – 1999-2004 рр. – Польща на шляху євроінтеграції. Протягом 1999 р. було здійснено аналіз законодавчої бази Польщі в 29 сферах. 13 грудня 2002 р. переговори про вступ Польщі в ЄС було завершено. Наступним кроком стало підписання 16 квітня 2004 р. Афіїнської декларації, після ратифікації якої 1 травня 2004 р. Польща стала членом ЄС [19].

Після вступу в ЄС розпочався новий етап зовнішньої політики Польщі, кінцевою хронологічною межею якого був 2010 р. Змінились основні пріоритети, головним вектором став не Захід, а

Схід. Здійснення активної східної політики стало загальнодержавним пріоритетом. Польське керівництво говорило про можливість проведення “політики вільних рук” на Сході, направлену на максимальний відрив від Росії колишніх радянських республік. У відносинах з Росією посилились непорозуміння. Так, наприкінці 2006 р. Польща заблокувала переговори про партнерство Росії – ЄС через заборону на імпорту польського м’яса в Російську Федерацію. Крім того, польський президент Л. Качинський відмовився підписати вже ратифікований парламентом Лісабонський договір про реформу ЄС, який спрощував прийняття рішень в ЄС і сприймався Росією як шанс для покращення відносин з Європою [16, 67].

У 2009 р. було прийнято Оборонну стратегію Польщі, в якій визначалось за необхідне участь Польщі в євроатлантичних системах безпеки. З цією метою Польща пішла на зближення із США: на території Польщі США почали розмішувати елементи американської системи ПРО [24].

Наступний період пов’язаний із політичною кризою, в якій Польща опинилася після катастрофи під Смоленськом 10 квітня 2010 р. Після дострокових президентських виборів, новим президентом став Броніслав Коморовський. Зовнішня політика та дипломатична діяльність Польщі помітно посилились. МЗС почало виконувати сміливі ініціативи – розрядка у відносинах з Росією, поживлення відносин у рамках Веймарського трикутника, проведення активної східної політики, а також підтримка розвитку політики безпеки та оборони ЄС.

Прагнення Польщі займати помітне місце серед інших європейських держав та активно брати участь в європейських та трансатлантичних структурах стали пріоритетним завданням зовнішньої політики в 1991 р. Польща стала на шлях інтеграції з ЄС та НАТО і, відповідно, на шлях будови відносин з державами Європи, заснованих на основах ЄС. До 2005 р. це було по-суті головним у зовнішньополітичній діяльності і все крутилось навколо інтеграції. Після 2005 р. зовнішня політика Польщі поживилась і розширилась. Тепер до пріоритетів належали не тільки активна діяльність у ЄС та НАТО, а й розвиток східного виміру зовнішньої політики, регіональне співробітництво.

Основні пріоритети та цілі сучасної зовнішньої політики визначено МЗС Польщі Р.Сікорським в документі “Пріоритети зовнішньої політики Польщі на 2012-2016 роки”. Серед цих цілей є:

1) Сильна Польща в ЄС. Відстоюючи збереження власних важелів впливу на процес прийняття рішень в ЄС, Польща наполягає на цілісності інтеграційного процесу і виступатиме проти проектів різношвидкісної інтеграції. Польща нагадує про спільну відповідальність за майбутнє європейського інтеграційного проекту і закликає держави-члени ЄС виступати єдиним голосом на саммітах G20, у міжнародних організаціях та у відносинах із стратегічними партнерами. Таким чином держава прагне показати, що може займати гідне місце в Європі.

2) Безпекова політика. Польща розглядає безпекову політику як важливу складову зовнішньої. Так, відносини з державами-сусідами вона розглядає через призму інтересів в сфері безпеки, а розширення ЄС – у контексті створення безпечного зовнішньополітичного середовища. Серед пріоритетних цілей зовнішньої політики Польща визначає співучасть у виробленні безпекової політики ЄС і НАТО по відношенню до Росії та держав Східної Європи [23].

3) Розвиток регіонального співробітництва. У цьому документі головними європейськими партнерами є Німеччина і Франція. При цьому Німеччина названа найважливішим партнером Польщі. Також Польща планує розбудовувати прагматичні відносини з Росією на основі взаємності [1].

4) Формування позитивного іміджу Польщі на міжнародній арені. Для виконання цього завдання Польщі необхідно налагодити постачання потрібної інформації про державу, також налагодити взаємовигідну співпрацю з діаспорою щодо популяризації Польщі, сформувати позитивний інвестиційний та туристичний імідж країни.

5) Участь в міжнародних та регіональних організаціях. Будучи членом ООН, Польща підтримує прагнення та зусилля міжнародної громадськості для підтримки миру в Європі та світі, захисту основних прав людини, забезпечення мирного співіснування та розвитку держав. Польща активно бере участь в антитерористичних операціях та миротворчих операціях під егідою ООН. Членство в регіональних організаціях дозволяє Польщі налагоджувати

контакти з державами та реалізовувати поставлені перед державою цілі [12].

У “Пріоритетах зовнішньої політики Польщі на 2012-2016 рр.” є окремих абзац, присвячений Україні. Зазначається, що Україна залишається стратегічним партнером Польщі. Польща надалі підтримуватиме курс України на євроінтеграцію, від України вимагається лише дотримання визначених ЄС вимог. Польща також пропонує свою допомогу у проведенні політичних та економічних трансформацій не тільки Україні, а й Молдові, країнам Південного Кавказу і Західних Балкан, Туреччині. Тобто, Польща приділяє велику увагу проекту “Східного партнерства” [Ошибка: источник перекрестной ссылки не найден].

Отже, визначені пріоритети зовнішньої політики Польщі свідчать про те, що зовнішня політика прагматизується і “європеїзується”. Важливим є те, як ця теоретична частина буде реалізовуватись на практиці. Адже від втілення у життя цих цілей та пріоритетів залежатиме успіх зовнішньої політики Польщі.

Західний напрям зовнішньої політики Польщі. Західний вектор зовнішньої політики Польщі залишається важливим для держави. Польща намагається проводити далі активну політику, щоб зайняти гідне місце в європейському середовищі. Так, Польща виступає за реформування ЄС. Польське керівництво вважає за необхідне поєднати компетенцію голови Ради Європи та президента Єврокомісії, зробити цю посаду виборною, ввести загальний виборчий список ЄС, відмінити національні списки. Важливим пріоритетом Польщі є збереження своєї позиції всередині ЄС у числі членів, що приймають рішення, укріплення загальної оборонної політики й політики безпеки та розвиток відносин з країнами Східної Європи [10].

Важливим періодом у діяльності Польщі в ЄС стали 2009-2012 рр., коли головою Європарламенту був представник Польщі Єжи Бузек. Головними пріоритетами під час головування були: європейська інтеграція як джерело зростання, безпечна Європа, Європа, яка користується перевагами відкритості. Результатами діяльності Польщі в ЄС стали прийняття так званих шести пакетів – низки директив та розпоряджень з метою порятунку єврозони. Важливим успіхом Польщі було підписання договору про вступ Хорватії в ЄС та завершення переговорного процесу щодо угоди про асоціацію з Україною. Також за ініціативою Польщі було

створено “Європейський фонд для демократії” з метою зміцнення громадянського суспільства в пострадянських та арабських країнах [14].

Одним із головних напрямків зовнішньої політики Польщі сьогодні є здійснення транскордонного співробітництва – ініціативи ЄС. Важливою такою формою співробітництва є через те, що воно сприяє всебічному розвитку певного регіону. Найвищою формою транскордонного співробітництва є євро регіони. Починаючи з 90-х років ХХ ст. Польща активно бере участь у створенні євро регіонів, і вже сьогодні польські регіони об’єднані в 15 євро регіонів [12].

Говорячи про відносини Польщі з НАТО, варто об’єднати це питання із польсько-американськими відносинами. Польща активно підтримує будь-які американські ініціативи та проекти, і готова відстоювати американську позицію навіть якщо це погано вплине на відносини з іншими державами. Проамериканська лінія у зовнішній політиці Польщі простежувалась майже завжди, особливо під час президентства Леха Качинського. Л. Качинський підтримував США в питаннях розміщення ПРО в Східній Європі незважаючи на те, що польські громадяни не погоджувались з цим. Польща також підтримує позицію Вашингтона щодо атомної програми Ірану, проблеми врегулювання близькосхідного конфлікту.

Президент О. Квасневський також проводив проамериканську політику. З його ім’ям навіть був пов’язаний скандал – Квасневського звинувачували в наявності на території Польщі таємних тюрем ЦРУ, в яких, попри всі міжнародні норми, протизаконно без суду та слідства утримували політичних в’язнів і застосовували до них психологічні та фізичні тортури [7, 354].

Польща бачить гарантії своєї безпеки в тісному союзі із США. У зв’язку з цим сторони домовились про розміщення американських ракет “Patriot” у польському місті Моронг і створення таким чином американської бази на території Польщі. З часом ця база повинна стати постійною [16]. Польща також купляє військові літаки та комп’ютерне програмне забезпечення у Вашингтона.

Що стосується діяльності Польщі в НАТО, польські солдати беруть участь в операціях з підтримки миру та встановленню порядку і безпеки. Польські військовослужбовці були задіяні в таких миротворчих операціях, як міжнародні сили в Косово,

міжнародні сили стабілізації в Боснії і Герцеговині, міжнародні сили сприяння безпеці в Афганістані. У березні-квітні 2003 р. спецпідрозділ польського війська “ГРОМ” брав участь у місії в Іраці. Виведення польських військ відбулось 2008 р.

У польському місті Бидгошч заходиться Центр з підготовки багатонаціональних сил, який є важливим елементом у структурі управління НАТО. Збройні сили Польщі було реорганізовано у відповідності із стандартами НАТО. З 1 січня 2010 р. польська армія перейшла на контрактну форму. На території держави проводяться навчання НАТО. Польща бере участь у програмі створення європейської системи ПРО. Також планується, що елементи цієї системи будуть розміщені в польському місті Редзівково до 2018р. [21, 171].

Отже, проамериканська позиція, якої дотримується МЗС Польщі, пояснюється, перш за все, гарантіями безпеки. Саме співробітництво фактично спостерігається у військовій сфері: розміщення елементів ПРО, купівля Польщею військової техніки та ін..

Держави-члени ЄС є для Польщі сьогодні головними партнерами. Як вже зазначалось, пріоритетними на сьогодні є відносини Польщі з Німеччиною та Францією. Співробітництво між Польщею та цими двома державами здійснюється ще з 1991 р. Такий формат трьохсторонніх відносин має назву “Веймарський трикутник”, а головною його ціллю на початку створення була підготовка Польщі до членства в ЄС та НАТО. Хоча основну мету вже було досягнуто, співробітництво цих держав продовжує розвиватись у рамках “Веймарського трикутника”. Навіть більше вступ Польщі до ЄС дав новий імпульс такому формату відносин. Співробітництво держав спостерігається в різних сферах, починаючи від економічної і закінчуючи науковою. Варто відзначити регіональне співробітництво, яке успішно розвивається і має позитивні результати. Так, партнерські відносини встановлені між регіонами Норд-Па-де-Кале, Північний Рейн-Вестфалія, Сілезія та між Лімузен, Франконією і Гданськом [25].

Виникають і деякі проблеми у відносинах між державами. Так, першою серйозною загрозою відносинам у “Веймарському трикутнику” стала англо-американська військова операція в Іраці в 2003 р. Польща не підтримала позицію Франції та Німеччини. Сторони швидко забули про цю невелику проблему і в травні 2003

р. підписали Декларацію про співробітництво. А в грудні 2006 р. було прийнято ще одну спільну декларацію, яка стала важливим документом, що засвідчив поглиблення відносин між трьома державами в рамках “Веймарського трикутника”. У документі визначались співробітництво трьох держав і спільне прийняття рішень з важливих міжнародних питань, що стосуються спільних дій в рамках ЄС і НАТО. Що стосується військової співпраці, сторони домовились про створення тактичної групи в 1500 чоловік, також домовились про те, що начальники генштабів будуть детальніше розглядати операції, в яких приймають участь війська трьох держав. Держави “Веймарського трикутника” заявили і про координацію позицій з розробки та проведення енергетичної політики для Європи. Крім того, три сторони підкреслили свою прихильність до європейської політики сусідства і наголосили на необхідності надання підтримки політичним та економічним реформам сусідніх держав. Окрему увагу Польща, Німеччина та Франція приділяють Білорусії, Україні та Росії. Сторони виступають за підтримку розвитку демократії в Білорусії. Що стосується України, в декларації було визначено поглиблення співробітництва між трьома державами з метою підтримки прагнень України ввійти до ЄС. А з Росією сторони зобов’язувались сприяти поглибленню довгострокового партнерства на принципі рівності та основі спільних інтересів.

Що стосується відносин з Росією, найбільш значущим в рамках “Веймарського трикутника” виявився 2010 р. Сторони проводили зустрічі і обговорювали актуальні питання. У центрі уваги були відносини Росії з ЄС і проблеми європейської безпеки. Обговорювалась ситуація з Калінінградською областю, у результаті сторони домовились про продовження діалогу щодо розробки політично прийнятної та зручної для росіян транзиту [17, 262].

Таким чином, співробітництво в рамках “Веймарського трикутника” є досить важливим напрямком зовнішньої політики Польщі, який показує позитивні результати.

Особливості “східної політики” Польщі. Польща була ініціатором започаткування, формування та реалізації східної політики ЄС – будівництва добросусідських відносин з державами Східної Європи. Розвиток контактів зі східними партнерами розглядається Польщею важливим інструментом для поглиблення відносин. Основою східної політики Польщі є регіон трьох держав –

Україна, Литва, Білорусь – який створювався як ключ, що відкриє шлях до стосунків з Росією. У травні 2009 р. з ініціативи Польщі за підтримки Швеції було створено програму “Східного партнерства”, яка є продовженням східного вектору політики ЄС. Метою Східного партнерства є зміцнення стосунків ЄС із східними сусідами, серед яких Україна, Молдова, Білорусь, Грузія, Вірменія та Азербайджан [4].

Важливим східним партнером Польщі залишається Росія та розвиток з нею відносин. У стосунках з Російською Федерацією простежується така тенденція: успіхи у відносинах чергуються з поразками та труднощами. Протягом 90-х років ХХ ст. стосунки з Росією майже не розвивались. Хоча в “Основах польської зовнішньої політики” і зазначалось про будівництво взаємовигідних відносин з Росією на рівноправній основі, перешкодою розвитку співробітництва став чітко визначений Польщею курс на вступ в ЄС і НАТО, тобто орієнтація Польщі на Захід. На початковому етапі вирішувались питання виведення радянських військ з Польщі, підписання нового договору про двосторонні відносини між Польщею та Російською Федерацією. Велике значення для польсько-російських відносин мала Постанова керівництва Росії від 1996 р. про створення меморіальних комплексів в місцях захоронення радянських та польських громадян – жертв тоталітарних репресій в Катині і Мідному [2].

Погіршення відносин з Росією відбулось після вступу Польщі до НАТО. Пов’язано це з тим, що Росія вважала Польщу сферою свого безпосереднього впливу і не бажала встановлення американського протекторату в Центральній Європі. Реакцією Російської Федерації стали публічні виступи В. Путіна, який вважав вступ польською зрадою, адже Росія завжди допомагала братній країні.

Започаткування нового, більш успішного етапу у відносинах між Польщею та Росією відбулось у січні 2002 р., коли В. Путін здійснив офіційний візит в Польщу. Домінувало обговорення економічного напрямку відносин. Крім того, сторони обговорювали газові питання, а саме розширення можливостей прокладання газопроводу через Польщу в Словаччину. Невирішеним залишилось питання про статус Калінінградської області. Вступ Польщі в ЄС означатиме, що російський анклав може стати фактично ізольованим. Це питання обговорюється сторонами до сьогодні [11].

Наступною важливою подією стало непорозуміння між Польщею та Росією в листопаді 2006 р., пов'язане з імпортом польського м'яса до Росії. Росія заборонила ввіз польського м'яса, реакцією Польщі стала її пропозиція ввести санкції проти Росії, проте ЄС її не підтримав. Пізніше Польща наклала вето на початок переговорів про співробітництво ЄС та Росії, які мали відбутись наприкінці 2006 р. У результаті переговори так і не були запущені. Ще одне непорозуміння виникло під час війни в Південній Осетії, коли Польща заявила про підтримку Грузії, а введення Росією військ назвала агресією проти суверенної держави і проявом імперіалізму [16, 68].

Сьогодні ж Республіка Польща стала на шлях налагодження прагматичних відносин із Росією і як будуть вони розвиватись залежить від двох сторін.

Відносини Польщі з Україною носять стратегічний характер. Польща підтримує європейські перспективи України за умови виконання визначених ЄС вимог. Польща надає підтримку в підготовці та імplementації Угоди про асоціацію, Плану дій з лібералізації візового режиму для України, а після його реалізації Польща підтримуватиме введення безвізового режиму.

Польські представники влади у переговорах з українськими партнерами послідовно наголошують, що і у складі ЄС Польща буде представником інтересів України. Складається враження, що роль Польщі як “мосту до Європи” для України і надалі буде визначати характер взаємовідносин держав [8]. Зважаючи на останні події, що відбуваються навколо саміту у Вільнюсі і України, Польща все ще покладає великі надії на Україну і продовжує вмовляти українське керівництво підписати Угоду з ЄС, даючи останній шанс.

Головною проблемою зовнішньої політики Польщі є її неефективність і частковий занепад. Така ситуація простежується з липня 2013 р. Відсутність конкретних дій МЗС, які повинні направлятись на підвищення авторитету та впливу Польщі в регіоні та світі, бачення зовнішньої політики в малій перспективі – усе це протирічить “Пріоритетам зовнішньої політики Польщі на 2012-2016 рр.”. Навіть сам МЗС Р. Сікорський заявив, що Польща проводить політику малих, одномоментних цілей, і чогось глобального та значущого держава робити не буде [3].

Сьогодні важко знайти відносини Польщі з якоюсь державою, які були б ідеальними, без проблем, провалів, труднощів. Причиною цього експерти вважають керівника МЗС Р. Сікорського, за якого зовнішня політика Польщі стала заплутаною. Так, погіршились стосунки з Німеччиною. У визначенні зовнішньої політики Польщі по відношенню до Німеччини, Р. Сікорський дозволяє собі використовувати зовсім недоречні фрази: “імці знову нас окупують”, “що в інтересах Німеччини, те шкодить інтересам Польщі” та ін. Провалом МЗС Польщі стало підписання угоди про будівництво газопроводу “Північний потік”, який постачатиме газ з Росії в Німеччину, минаючи Польщу. Причиною підписання Німеччиною такої угоди стала саме нестабільність взаємовідносин першої з Польщею.

Стосунки з Росією також не найкращі. Знову-таки вина МЗС Польщі. Сікорський постійно порушує питання авіакатастрофи в Смоленську і розстрілів польських офіцерів в Катині. Пояснення такому відношенню до Росії одне – він є одним з головних ініціаторів антиросійського блоку. Проте це не повинно стояти на заваді реалізації визначених пріоритетів зовнішньої політики Польщі [15].

Проблеми та перспективи розвитку зовнішньої політики Польщі. Як бачимо, проблеми в зовнішній політиці є. Що ж потрібно зробити Польщі і яке майбутнє чекає на неї у регіоні та світі? Розглянемо декілька сценаріїв розвитку зовнішньої політики держави. Серед поляків поширеним є такий хід подій. У рамках всієї Європи необхідно переорієнтувати спільну зовнішню політику, створивши чотири зони: західну, північно-південну, балканську та східну. Польща буде займатись справами східної зони і отримає повне лідерство у вирішенні питань, що стосуються України, Молдови та Білорусії, які входитимуть до цієї зони. Таким чином Польща буде відігравати домінуючу роль у цьому регіоні [10]. Польські експерти вважають, що найближчими роками Польща нарощуватиме потенціал країни-донора, яка зможе надавати фінансову допомогу. Такі можливості держава отримає завдяки стабільному економічному розвитку, що вигідно відрізняє Польщу на фоні більшості країн-членів ЄС. Поляки вважають, що їх авторитет в ЄС значною мірою залежить від ефективності зовнішньої політики на східному напрямку, яким по-суті керує Польща.

Цей варіант – досить-таки реальний. Польща, будучи представником Центрально-Східної Європи, повинна активно діяти, щоб довести до повної інтеграції країни Східної Європи в ЄС. У неї це може вийти, але чи є сьогодні така інтеграція дійсно необхідна для ЄС. Це вже зовсім інше питання.

Існує ще такий варіант розвитку подій – перетворення ЄС в повноцінну єдину європейську державу-спільноту, а Польща, як і інші держави, перетвориться на автономію, щось типу республік СРСР [13]. Але зважаючи на теперішній стан речей у ЄС, такий сценарій розвитку є малоімовірним і скоріше неможливим.

Зважаючи на сьогоднішній стан речей в ЄС, в майбутньому можуть відбутись розвал єврозони, зменшення ролі ЄС і поява малих союзів держав всередині ЄС. Наприклад, буде створено ядро Європи, до складу якого ввійдуть Німеччина, Франція та Польща. Так, саме поживлення відносин Польщі з Німеччиною та Францією в рамках “Веймарського трикутника”, яке визначено основним пріоритетом зовнішньої політики Польщі на найближчі роки, може послужити утворенню такого союзу держав. Я вважаю, що такий сценарій розвитку подій може мати місце в тому випадку, якщо дійсно далі відбуватиметься практична реалізація цілей та завдань, що стосуються співробітництва у рамках “Веймарського тріалогу”.

Найбільш реальним є такий сценарій зовнішньої політики Польщі: Польща гратиме далі роль регіонального лідера, відведена західним співтовариством, розвиватиме відносини з найближчими сусідами (Чехією, Словаччиною, Угорщиною) та буде проводити активну політику в ЄС і НАТО.

Висновки. Польща є прикладом країни, де ефективні перетворення призвели до успіхів зовнішньої політики. Польща отримала гарну можливість вийти на новий етап свого міжнародного позиціонування.

Визначивши на початку формування нової зовнішньої політики головним пріоритетом інтеграцію в ЄС та НАТО, Польща почала активно виконувати поставлені для цього цілі та завдання. Зі вступом до ЄС та НАТО держава починає позиціонувати себе в якості головного провідника принципів і політики організацій на Сході. А пріоритет інтеграції зміюється на розвиток та поглиблення співробітництва з державами-членами ЄС та НАТО. Крім того, Польща виступає ініціатором проведення східної політики ЄС і

робить усе можливе аби в довгостроковій перспективі відбулась повна інтеграція східних держав в ЄС.

Важливим завданням зовнішньої політики Польщі є регіональне співробітництво, де наголос робиться на Вишеградській групі та “Веймарському трикутнику”.

Розвиток партнерських відносин на основі рівності з Росією визначається також головним у стратегії зовнішньої політики. Взагалі довгий час поляки не виокремлювали відносини з Росією як пріоритетний напрям розвитку зовнішньої політики, і розглядали їх в контексті східної політики. Проте сьогодні стосунки між державами виходять на новий рівень.

Таким чином завдяки успішній зовнішній політиці сьогодні Польща позиціонується серед розвинутих держав Заходу як демократична, стабільна держава, яка займає місце помітного гравця в європейському регіоні.

Список використаних джерел та літератури

1. Внешняя политика современной Польши [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bygeo.ru/strany/polsha/979-vneshnyaya-politika-sovremennoy-polshi.html>. – Название с экрана.
2. Восточная политика Польши [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://voprosik.net/vostochnaya-politika-polshi/>. – Название с экрана.
3. Глава МИД Польши: у нас нет собственной внешней политики | Военно-политическое обозрение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.belvpo.com/ru/28530.html>. – Название с экрана.
4. Гуцуляк, І. Р. Центральна та Східна Європа у зовнішній політиці Республіки Польща [Текст] : дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / Гуцуляк Ігор Романович // Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 258 с. – Бібліогр.: С. 239-258.
5. Дорога Польши в Европейский союз | poland.gov.pl [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.poland.gov.pl/Дорога,Польши,в,Европейский,союз,1476.html>. – Название с экрана.
6. Жуковский, И. “Балтийский вектор” внешней политики Польши [Текст] / И. Жуковский // Космополис. – № 2(21). – 2008. – С. 158-163.
7. Звягіна О. Олександр Квасневський – архітектор нової зовнішньої політики Польщі / О. Звягіна [Електронний ресурс] // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2012. – Вип. XXXII. – С. 351-356. – Режим доступу: <http://sites.znu.edu.ua/historySciWorks/issues/32/zvyagina.pdf>. – Заголовок з екрана.

8. Зовнішня політика Польщі щодо України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukraine-poland.com/u/dosvid/panorama.php?id=zovnpolit.txt>. – Назва з екрану.
9. Майко, Т.С. Визначальні орієнтири зовнішньої політики Республіки Польща в кінці 80-х на початку 90-х років ХХ ст. [Текст] / Т.С. Майко // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки; Розділ І. Українсько-польські відносини. –Л., 2007. – С. 75-79.
10. Новая внешняя политика Польши | ИноСМИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://inosmi.ru/europe/20120403/189715466.html#ixzz21fmoPtбH>. – Название с экрана.
11. Основні пріоритети зовнішньої політики Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://djerelo.com/index.php?option=com_content&view=article&id=8922:05-osnovn%D1%96-pr%D1%96orytety-zovn%D1%96shnoyi-pol%D1%96tyky-polsch%D1%96&catid=142&Itemid=226. – Назва з екрану.
12. Польское государство: Республика Польша [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.poland.su/poland/world_int.html. – Название с экрана.
13. Польша в поисках новой роли в Европе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://newsland.com/news/detail/id/786888/>. – Название с экрана.
14. Пріоритети головування Республіки Польща в Раді ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2011/2011_07_04_01_uk.htm. – Назва з екрану.
15. Радослав Сикорский – синоним провалов во внешней политике Польши [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.belvpo.com/ru/23174.html>. – Название с экрана.
16. Седякин, Ю. М. Внешняя политика современной Польши [Текст] / Ю. М. Седякин // Обозреватель : журнал. – Москва, 2010. – В. 6. – С. 58-69.
17. Семенов, О.Ю. Веймарский треугольник в международных отношениях в Европе: итоги и перспективы [Электронный ресурс] / О.Ю. Семенов, В.В. Толкачев // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2011. – № 5 (1). – С. 260-263. – Режим доступа: http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99999999_West_2011_5/43.pdf. – Заголовок с экрана.
18. Скворцова, Д. С. Польша и Европейский Союз: путь к интеграции (1989-2004 гг.) [Текст] / Д. С. Скворцова // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика. – 2010. – № 1 (72), Вып.13. – С. 92-97.
19. Участь республіки Польща в міжнародних та регіональних організаціях як передумова європейської інтеграції (1989-2004 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://politics.ellib.org.ua/pages-4942.html>. – Назва з екрану.
20. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: http://oide.sejm.gov.pl/oide/index.php?option=com_content&view=article&id=14439&Itemid=361. – Nazwa na ekranie.
21. Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 2 listopada 1992 r. [Tekst] / Pod red. T. Los-Nowak // Współczesne stosunki

- międzynarodowe. Wybór tekstów źródłowych z komentarzem. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997. – S. 169-181.
22. Polska w wielobiegunowym świecie : szanse i perspektywy rozwoju stosunków polski z głównymi mocarstwami wschodzącymi [Tekst] / pod red. A. Gradziuk, P. Kugiel // Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. – Warszawa, 2012. – 39 s.
 23. Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012-2016 od marca 2012 r. [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://www.msz.gov.pl/resource/aa1c4aec-a52f-45a7-96e5-06658e73bb4e:JCR>. – Nazwa na ekranie.
 24. Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej od 2009 r. [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://www.bbn.gov.pl/pl/publikacje-i-dokumenty/dokumenty/2826,Strategia-Obronnosci-Rzeczypospolitej-Polskiej.html>. – Nazwa na ekranie.
 25. Trójkąt Weimarski [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europa/trojkat_weimarski/. – Nazwa na ekranie.
 26. Unia Europejska [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europa/unia_europejska/. – Nazwa na ekranie.
 27. Ustawa o działach administracji rządowej z dnia 4 września 1997 r. [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: <http://www.stosunki.pl/?q=node/1133>. – Nazwa na ekranie.
 28. Ustawa o współpracy rozwojowej od 1 stycznia 2012 r. [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://www.polskapomoc.gov.pl/Ustawa,o,wspolpracy,rozwojowej,1128.html>. – Nazwa na ekranie.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Актуальність теми. Зовнішня політика Чехії, форми й засоби реалізації чеських національних інтересів закономірно привертають увагу політиків і науковців. У даній роботі розглянемо цілі та проблеми зовнішньої політики Чехії на різних етапах розвитку її суверенітету після 1993 р. і завдань, що ставились для досягнення поставлених цілей.

Вивчення і врахування досвіду трансформаційних процесів у Чеській Республіці, особливостей кризи правих сил та перемоги соціал-демократії на політичній арені країни, успішного втілення практики створення дієвих коаліцій у парламенті та уряді, що сприяло, зокрема, побудові чітко спрямованої і збалансованої зовнішньої політики, поза всяким сумнівом, може бути корисним для України.

Мета роботи – розкрити процес формування і реалізації зовнішньої політики Чеської Республіки на новому етапі суспільно-політичного й економічного розвитку. **Об'єктом дослідження** є зовнішня політика Чеської Республіки. **Предметом дослідження** є діяльність чеських державних та громадських організацій, які визначали зовнішню політику ЧР.

Сучасна зовнішня політика Чеської Республіки сформувалася під впливом євроатлантичної інтеграції. У її становленні слід виділити три основні періоди.

У першому, разом з утвердженням нової чеської держави (1993–1997 рр.) як самостійного учасника міжнародних відносин, формувався її зовнішньополітичний курс, на який мали значний вплив ідеологічні засади правлячої політичної еліти.

Другий період (1997–2003 рр.) можна охарактеризувати як етап інтенсифікації євроатлантичних прагнень і економічного прагматизму, необхідного для реалізації євроатлантичної стратегії.

Третій, сучасний період з 2003 по 2013 рр., відзначений спробами концептуалізувати чеську зовнішню політику, вибудувати поряд з довгостроковими перспективами і короткостроковими планами середньострокові програми. В даний період ідеологічні розмежування еліти, хоча і здійснюють певний вплив на

зовнішньополітичні рішення, проте не зачіпають фундаментальних основ міжнародної політики.

Зовнішню політику чеської держави формують парламент, уряд, міністерство закордонних справ і правлячі партії. Найбільші повноваження зосереджені в руках парламенту, однак провідна роль у формуванні зовнішньополітичного курсу належить уряду та профільному міністерству: рішення парламенту в значній мірі генеруються саме тут. Нерідко принципи рішення приймаються в ході між - і внутрішньопартійних консультацій коаліційних партнерів. Найбільшої уваги заслуговують думки прем'єр-міністра і міністра закордонних справ. Хоча формально останнє слово залишається за президентом, часто погляд глави держави, який не збігається з точкою зору урядових фігур, просто ігнорується. Саме тому обидва чеських президента – В. Гавел (1993–2003 рр.) і В. Клаус (з 2003 р.) при виникненні важливих зовнішньополітичних питань звертались до громадськості. Крім того, у чеській зовнішній політиці є ще одна особливість: вона досить персоніфікована. Як правило, на пост міністра закордонних справ призначаються помітні політичні діячі – такі як Йозеф Желенец (був міністром в 1992–1997 рр.), Ян Каван (в 1998–2002 рр.), Циріл Свобода (в 2002–2006 рр.), Карел Шварценберг (міністр з 2007 р.), які діють не тільки як урядові чиновники, але і як провідні представники своїх партій. Цей суб'єктивний особистісний фактор, поряд з інституційними особливостями політичної системи країн, не варто ігнорувати.

Найважливішими документами, що визначають стиль та зміст зовнішньої політики країни, є: «Концепція зовнішньої політики Чеської Республіки на 2003–2006 рр.» (Далі - Концепція 2003 р.) та «Концепція єдиної репрезентації Чеської Республіки» (далі – Концепція 2005). Тому, вищезгадані концепції, а також програмні заяви урядів, щорічні програми діяльності МЗС спрямовані на пошук Чехією власного місця в світі після вступу країни до НАТО та ЄС.

Відповідно з програмною заявою чинного кабінету пріоритети зовнішньої політики наступні:

- поглиблена інтеграція в рамках Європейського союзу;
- активна участь у структурах НАТО, ЄС і ООН;
- підтримання добросусідських відносин з прикордонними країнами для розвитку регіонального співробітництва;

- розвиток відносин з іншими країнами та міжнародними організаціями на двосторонній і багатосторонній основі з метою розвитку міжнародного економічного співробітництва;

- презентація Чеської Республіки за кордоном.

Аналізуючи сучасний стан розвитку зовнішньої політики РЧ, варто відмітити, що у січні 2011 р. міністр закордонних справ Чехії Карел Шварценберг оголосив про початок комплексного перегляду чеської зовнішньої політики, який має завершитися прийняттям програмного документу. Потреба такого перегляду обумовлюється тим, що з часу вступу Чехії до ЄС зовнішня політика Чехії мала ситуативний характер та впливала з домовленостей між внутрішніми політичними силами [3]. Разом з тим зберігалася певна послідовність щодо ключових зовнішньополітичних пріоритетів: трансатлантичного співробітництва, діяльності в рамках ЄС, прав людини, енергетичної безпеки та диверсифікації постачань енергоресурсів, політики щодо країн Східної Європи (України, Білорусі, Молдови, Грузії, Вірменії, Азербайджану) та Західних Балкан (Хорватії, Сербії, Боснії та Герцеговини, Чорногорії, Македонії, Албанії).

Трансатлантичний та європейський напрями залишаються двома стовпами зовнішньої політики Чехії. З часу вступу до ЄС Чехія балансує між атлантичним та європейським напрямом безпекового співробітництва. При чому таке балансування останніми роками дуже сильно залежить від внутрішньополітичних настроїв в Чехії. НАТО залишається основою чеської національної безпеки. Разом з тим спостерігається тенденція до збільшення підтримки серед чеських громадян європейського безпекового виміру. Це змушує навіть проатлантичні політичні сили в Чехії приділяти цьому напрямку значну увагу [4].

Відносини із США мають для Праги особливу вагу. Чехія виступає постійним союзником Сполучених Штатів. За визначенням МЗС ЧР, Чехія розглядає НАТО не лише з точки зору безпеки, а й як інструмент більшого залучення США у європейські справи та посилення взаємодії між США та Європою. Тісні американсько-чеські відносини періодично стають предметом напруги у відносинах Чехії з партнерами по ЄС, а окремі аспекти співпраці викликали широку критику всередині чеського суспільства [5], що впливало на розстановку сил в чеському уряді та парламенті. Незважаючи на це чеська підтримка дій США

залишалася незмінною. Можна очікувати такої позиції і від сьогоднішнього чеського уряду, оскільки Чехія бачить США насамперед гарантом своєї безпеки. Підтвердженням цьому є, зокрема, активна позиція Чехії щодо розміщення США систем протиракетної оборони в Європі.

З обранням на посаду президента США Б. Обама відносини між Чехією та США зазнали деякого охолодження. Насамперед це було пов'язано із заявою Б. Обама про перегляд планів адміністрації Дж. Буша щодо створення протиракетного щита в Центральній Європі. Уряд Чехії на чолі з прем'єр-міністром М. Тополанеком сприйняв це негативно, на противагу позитивній реакції чеської опозиції. Сьогодні в експертному середовищі Чехії присутня думка щодо того, що чеський уряд шукатиме і надалі можливостей долучитися до нового плану американського протиракетного щита в Центральній Європі [7].

США, в свою чергу, також підкреслюють важливість Чехії, як свого союзника. Не випадково в Празі відбулася ціла низка знакових подій. Під час головування Чехії в ЄС в 2009 р. відбулася перша офіційна зустріч президента США Б. Обама з лідерами ЄС та саміт ЄС-США. Також Прага була обрана місцем підписання президентами Росії та США нового Договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь (СНО).

Європейський вимір зовнішньої політики набуває дедалі більшого значення для Чехії. В рамках ЄС чеська політика фокусуватиметься на економічних питаннях, зокрема подоланні наслідків економічної кризи, реформуванні бюджету ЄС, регуляторної політики та спільного ринку ЄС. Але Чехії складно буде впливати на прийняття рішень в економічній сфері ЄС, оскільки вона досі не є членом Єврозони [6].

Згідно з коаліційною угодою уряду ЧР у зовнішньополітичній сфері в якості пріоритетів діяльності визначена підтримка розширення ЄС за умови збереження нинішніх критеріїв вступу. Чеський уряд підтримуватиме розширення ЄС на Західні Балкани, однак, ймовірно, буде виступати проти євроінтеграційного поступу Туреччини. Важливим питанням для Чехії залишатиметься розвиток «Східного партнерства» (саме Чехія була автором цієї ініціативи, вперше оприлюднивши її в документі «не для друку» в 2007 р.).

Невеликі розміри та незначний дипломатичний досвід обмежують можливості Чеської Республіки впливати та розвиток політичних процесів на міжнародній арені. Тому Чехія вважає за важливе використовувати можливості зовнішньої політики ЄС задля досягнення власних зовнішньополітичних цілей. Зокрема, це було продемонстровано результатами чеського головування в ЄС в 2009 р. [5].

Незважаючи на складність головування в ЄС у 2009 р., Чехії все ж вдалося досягти певних успіхів [7]:

- чеський уряд відіграв ключову роль у протистоянні економічним протекціоністським заходам всередині ЄС;
- у сфері енергетичної безпеки Чехії вдалося подолати опозиційність Німеччини та забезпечити фінансування (200 млн євро) проекту «Набукко»;
- за сприяння чеського уряду було досягнуто згоди між інституціями ЄС (Радою ЄС, Єврокомісією та Європарламентом) щодо третього енергетичного пакету, спрямованого на лібералізацію внутрішнього ринку газу та електроенергії ЄС та підвищення солідарності країн-членів ЄС перед лицем загроз у сфері енергопостачання.

Чехія досягла формального схвалення «Східного партнерства» і проведення саміту в Празі та прогресу в євроінтеграції Західних Балкан.

Успішність Чехії в досягненні своїх зовнішньополітичних цілей через механізми ЄС знаходиться в прямій залежності від відносин Чеської Республіки з державами-партнерами по ЄС. Серед всього комплексу таких відносин на особливу увагу заслуговують відносини Чехії з Францією та Німеччиною.

Чехія має тісні відносини з Німеччиною. В першу чергу, вони будуються на активній економічній співпраці. Серед торговельних партнерів Німеччини Чехія знаходиться на 3-му місці після Росії та Польщі у Центральній та Східній Європі та на 13-му місці у світі. Останнім часом взаємини набули також інтенсивності у питанні спільного узгодження зовнішньополітичних питань та питань у сфері європейської політики.

На противагу чесько-німецьким відносинам *взаємодія між Чехією та Францією* має більш стриманий характер. Насамперед це пов'язано з тісним чесько-американським співробітництвом та підтримкою Чехії залучення США в європейські справи. Особливе

загострення в чесько-французьких відносинах мало місце під час чеського головування в ЄС у 2009 році через висловлені з боку Н. Саркозі сумніви щодо спроможності Чехії ефективно головувати в ЄС та подальшу критики з боку Франції.

Важливими зовнішньополітичними партнерами Чехії після США, Німеччини та Франції є *безпосередні сусіди – Польща, Угорщина та Словаччина*, особливо в контексті регіонального співробітництва в рамках «Вишеградської групи» (В-4), співпраця якої активно продовжується і після вступу до ЄС всіх країн-учасниць. Ще під час свого головування у Вишеградській четвірці протягом 2003-2004 рр. ЧР активно підтримала ідею істотного розширення співробітництва цього неформального міжнародного об'єднання з Україною в нових умовах членства країн четвірки в ЄС. Дану ідею сьогодні активно підтримують інші учасники В-4. З 1 липня 2011 р. Чехія знову головуватиме у В-4. В якості одного з центральних компонентів інтенсифікації політики щодо держав Східної Європи, Чехія, як і решта держав-учасниць В-4, розглядає підтримку ініціативи ЄС «Східне партнерство».

Важливим аспектом чеської зовнішньої політики *залишатимуться відносини з Росією*. Одним з пріоритетів свого головування в ЄС в 2009 р. Чехія визначала вироблення єдиного підходу зі сторони ЄС до відносин з Росією. Сьогодні політика Чехії відносно Росії розвиватиметься в двох площинах: забезпечення захисту прав людини та диверсифікації енергоресурсів. Напередодні виборів до парламенту в 2010 р. П. Нечас заявив, що Прага без сумнівів критикуватиме Росію за її авторитарні тенденції та сприятиме процесам демократизації в країні. Зі свого боку, Росія враховуючи незначну політичну вагу Чехії всередині ЄС, навряд чи виділятиме значні ресурси на нейтралізацію чеських зусиль на рівні двосторонніх відносин. Вірогідно такі заходи здійснюватимуться у відносинах Росії з більш впливовими країнами ЄС та на рівні бюрократичного апарату ЄС в Брюсселі.

Важливим питанням чеської зовнішньої політики є енергетична безпека. Рівень національної енергетичної безпеки в Чехії сьогодні досить високий. Залежність Чехії від імпорту енергоресурсів є однією з найнижчих в ЄС-27, а її ресурсна енергетична лінійка досить диверсифікована[10]. Водночас, Чехія розцінює свою залежність від поставок енергоресурсів з Росії як високу і

продовжує втілювати стратегію диверсифікації структури постачання і збільшення внутрішніх генеруючих потужностей, включаючи пошук додаткових ресурсів для трубопроводу ІКЛ (Інгольштадт-Кралупи-Літвінов)[\[11\]](#), укладання контрактів постачань норвезького газу і завершення АЕС Темелін [\[8\]](#).

Через практично повну відсутність природного газу власного видобутку Чехія на 91 % покриває потреби за рахунок імпорту, з яких понад 75 % отримує з РФ, решту – з Норвегії. У плани чеської влади входить скорочення долі російського газу у загальних обсягах споживання природного газу до 50%.

ЧР залишається одним з найбільших нетто-експортерів електроенергії в Європі. Враховуючи можливості нафтогону ІКЛ, проект постачання нафти трубопроводом «Одеса-Броди» до НПЗ в м. Кралупи не складає для Чехії інтересу. Зростання зацікавленості Чехії в реалізації такого маршруту постачання нафти буде можливим лише за умови припинення функціонування нафтогону «Дружба» та відсутності можливостей залучення додаткових ресурсів для постачання через нафтопровід ІКЛ.

Чехія намагається проводити збалансовану політику диверсифікації енергопостачання, що включає в себе диверсифікацію як джерел постачання, так і їх маршрутів. В цьому контексті Чехія підтримує і проект «Набукко» з метою зменшення залежності від Росії, і проект «Північний потік» [\[8\]](#), вбачаючи в цьому зменшення залежності транзитним шляхам територією України.

Водночас, зважаючи на значну перевагу пропускної здатності української газотранспортної системи, модернізація ГТС знаходиться серед потенційно цікавих для чеських підприємців інвестиційних проектів. Головний свій інтерес Чехія вбачає в недопущенні встановлення російського контролю над ГТС України, оскільки це означатиме збільшення як чеської, так і ЄС-сівської енергетичної залежності від Росії.

Українсько-чеські відносини. Незважаючи на відсутність спільного кордону, Чехія постійно приділяла Україні велику увагу. Традиційно чеська зовнішньополітична активність на українському напрямку відбувалася в площинах підтримки європейської та євроатлантичної інтеграції та підтримки демократичних процесів і програм розвитку країни. Сьогодні двосторонні відносини

потребують оновлення з огляду на політичні зміни, які відбулися в обох країнах.

У 2008-2009 рр. політичні контакти між Україною та Чехією були досить насиченими. Динаміка дещо знизилася через виборчі кампанії в 2010 р. як в Україні, так і в ЧР. Останній візит Президента України до ЧР відбувся у травні 2009 р., а дата відповідного візиту до України з чеської сторони ще визначається.

Перешкодою для відновлення контактів на найвищому рівні є надання в січні 2011 р. Чеською Республікою притулку колишньому міністру економіки України Б. Данилишину, проти якого в Україні було порушено кримінальну справу. На сьогоднішній день Чехія займає принципову позицію в цьому питанні та висловлює занепокоєння подальшим розвитком двосторонньої співпраці з Україною та зміцненням відносин між Україною та ЄС. В свою чергу, українська сторона вважає рішення Чехії політично вмотивованим.

Така позиція чеської сторони зумовлена її традиційно підвищеною увагою до питання дотримання прав людини та демократичних цінностей. Сучасний чеський уряд прагне продемонструвати свою принциповість у цих питаннях і тому існує висока ймовірність, що справа Б. Данилишина матиме тривале продовження.

Слід очікувати, що Чехія продовжуватиме надавати активну підтримку євроінтеграційним прагненням України та сприятиме поглибленню співробітництва між Україною та ЄС. Вважаючи саме себе автором ініціативи ЄС «Східне партнерство», Чехія докладатиме значних зусиль для підвищення ефективності даного формату співробітництва.

Незначні спроможності Чехії в зовнішньополітичній сфері певною мірою компенсуються її зв'язками із США та Німеччиною. Це збільшує її політичну вагу в ЄС та Вишеградській групі і додає Чехії можливостей просування власних зовнішньополітичних ініціатив. В цьому контексті Україні слід враховувати прагнення Чехії відігравати активну роль у виробленні та практичній реалізації «східного вектору» зовнішньої політики Євросоюзу, в тому числі стосовно України [9].

Чеська Республіка є важливим торговельним партнером України в Європі (за даними за 2010 р., 6 місце за обсягами експорту з України та 8 місце за обсягами імпорту товарів до

України). За загальними обсягами товарообороту Чехія посідає 18 місце в світі серед торговельних партнерів України. В свою чергу Україна посідає 23 місце серед 234 країн світу, з якими ЧР здійснює економічне співробітництво.

Водночас негативною рисою торгівлі України залишається сировинний характер українського експорту до ЧР: понад 85 % експорту становить давальницька сировина (залізорудна сировина та напівфабрикатами з вуглецевої сталі). Натомість, чеська сторона постачає в Україну понад 90 % промислових виробів та продукції «високого переділу».

Однак обсяги інвестиційної діяльності держав в економіки одна іншої залишається дуже незначними. Станом на 01.01.2011 р. ЧР інвестувала в Україну 74,9 млн дол. США, що становить 0,2 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій та на 4,9 млн дол. США менше у порівнянні з показниками, зафіксованими 01.01.2010 р. Згідно з даними МЗС України, інформація щодо надходження інвестицій з України в економіку ЧР у 2010 р. є конфіденційною та не оприлюднюється [10].

Водночас, чеська сторона вважає за доцільне продовжувати розвивати українсько-чеське економічне співробітництво в галузі енергетики, транспорту, машинобудування, гірничодобувній промисловості. Важливою складовою двостороннього економічного співробітництва є реалізація спільних проектів у сфері інвестування, промислової кооперації, сільського господарства. Серед таких проектів - участь чеської сторони у модернізації діючих та спорудженні нових українських АЕС, модернізації об'єктів теплоенергетики, транспортному машинобудуванні.

Чехія є однією з найбільш відкритих держав-членів ЄС у питаннях працевлаштування громадян України. За офіційними даними Посольства Чехії в Україні, у ЧЗ живуть і працюють близько 135 тисяч українських громадян. Втім, за оцінками, реальна цифра значно більша через неможливість врахування даних нелегальної міграції. Крім того, Україна входять у число 15 країн, громадяни яких найчастіше приїжджають до Чехії. За інформацією чеського посольства, лише у 2009 р. було видано 92 тисячі туристичних віз. За неформальним рейтингом, чеське посольство входить у п'ятірку найлояльніших до громадян України посольств [9].

Останнім часом посольство ЧР в Україні серед серйозних проблем визначає питання «візової мафії» (функціонування перед консульськими установами і посольством (на території України) корупційних груп, які, не маючи жодного відношення до роботи посольства чи консульств, пропонують платні послуги за спрощення процедури оформлення візи). ЧР неодноразово зверталася з цього приводу до МЗС України. Однак, в українському законодавстві відсутні нормативно-правові механізми врегулювання подібних ситуацій. Найбільш вірогідним кроком чеської сторони може стати введення системи «аутсорсингу» - передачі права надання послуг з подачі документів на отримання візи комерційній установі (візовому центру), що призведе до здорожчання загальної вартості візи.

Українсько-чеські двосторонні відносини на сучасному етапі потребують оновлення з огляду на політичні зміни, які відбулися в обох країнах. Чеська зовнішньополітична активність на українському напрямку зосереджуватиметься в площинах підтримки європейської інтеграції та підтримки демократичних процесів і програм розвитку країни [10].

Сьогодні проблемним питанням двосторонніх українсько-чеських відносин є надання в січні 2011 р. Чеською Республікою притулку колишньому міністру економіки України Б. Данилишину. У цьому контексті, Україні слід враховувати високу солідарність ЄС у випадках недружніх актів по відношенню до держави-члена з боку третьої держави та суттєвий вплив США на політичні рішення чеської сторони. Традиційно підвищена увага до питання дотримання прав людини та демократичних цінностей, а також прагнення сучасного чеського уряду продемонструвати свою принциповість у цих питаннях створює високу ймовірність тривалого продовження справи Б. Данилишина.

Однак, виходячи з того, що Чехія прагне відігравати активну роль у виробленні та практичній реалізації «східного вектору» зовнішньої політики Євросоюзу, в тому числі стосовно України, вона продовжуватиме надавати активну підтримку українським євроінтеграційним прагненням та всіляко сприятиме поглибленню співробітництва між Україною та ЄС. У цьому контексті значний інтерес для України становить зацікавленість Чехії та Вишеградської групи у підтримці реалізації ініціативи «Східне партнерство». Окрім цього, важливим фактором для України є тісні

зв'язки Чехії із США та Німеччиною, які певною мірою компенсують її незначну зовнішньополітичну вагу всередині ЄС [9].

Одним з ключових аспектів співробітництва України та Чехії сьогодні можуть стати реалізація спільних проектів та співробітництво у сфері енергетики (зокрема участь чеських підприємств у модернізації газотранспортної системи України). Водночас, Чехія зацікавлена у недопущенні встановлення російського контролю над ГТС України, а її модернізація знаходиться серед потенційно цікавих для чеських підприємств інвестиційних проектів.

З метою інтенсифікації двостороннього діалогу між Україною та Чеською Республікою доцільно вдатися до наступних заходів:

1) Продовжити переговори з метою врегулювання дипломатичного ускладнення щодо надання Чехією притулку колишньому міністру економіки України Б. Данилишину.

2) Провести низку консультацій з чеською стороною щодо:

а) перспектив розвитку партнерства України з Вишеградською четвіркою та перспектив співробітництва у ключових сферах, зокрема, енергетичній, у контексті головування Чехії у В-4 з 1 липня 2011 року;

б) перспектив розвитку ініціативи ЄС «Східне партнерство» з метою підвищення її ефективності.

3) Враховуючи потенційний інтерес чеської сторони до участі у модернізації української ГТС, продовжити переговори та консультації щодо можливих інвестиційних планів та програм (включаючи надання банківських кредитів).

4) Доручити профільним установам розглянути можливості вирішення проблеми функціонування несанкціонованих суб'єктів перед посольством та консульствами ЧР.

Висновок. Таким чином говорячи про тенденції розвитку зовнішньої політики Чеської Республіки, варто відмітити, що зазначені проблемні питання вимагають підготовки узгоджених пропозицій з боку відповідальних міністерств і відомств. У чеській зовнішній політиці на сучасному етапі можна відзначити ряд внутрішніх протиріч. Спроба вибудувати зовнішньополітичну «вертикаль» в «Серединній Європі» поки мало успішно. Справа не тільки в тому, що чеська дипломатія постійно стикається з конкуренцією з боку інших центральноєвропейських країн ,

відчуває нестачу ресурсів впливу, здійснює явні промахи, а й у тому, що зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні інтереси країни в значній мірі не пов'язані з «серединною вертикаллю», а реалізуються на перпендикулярній площині - від США через Євросоюз до Росії. Незважаючи на те, що відбулася помітна деідеологізація зовнішньої політики Чехії, для значної частини еліти і суспільства ідеологізовані рішення залишаються більш значущими, ніж «чистий прагматизм». Вдала концепція економічної дипломатії та презентації Чеської Республіки, характерна для малих країн, стикається з жорсткими вимогами НАТО та ЄС, створюючи зайву напругу в рамках євроатлантичного партнерства. Найбільш успішним виглядає Вишеградська співпраця, в якому Чехія грає впливову роль. Східноєвропейський напрям чеської політики має значний потенціал, який може бути реалізований за умови зближення вишеградських і суміжних пострадянських країн.

Список використаних джерел та літератури

1. Czech Foreign Policy – The Prospects of Change in the Wake of 2010 Parliamentary Elections. Association for International Affairs, EUROPEUM Institute for European Policy // Briefing Paper 5/2010. June 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.cecgr.com/fileadmin/content/analyses/Czech_Foreign_Policy_-_The_Prospects_of_Change_in_the_Wake_of_2010_Parliamentary_Elections.pdf
2. Dančák B. Deset let zahraniční politiky České Republiky - akteři a priority // Listy SPFA . - 2003 , Január / Február .
3. M. J. Baun, D. Marek. Czech Foreign Policy and EU Integration: European and Domestic Sources / Michael J. Baun, Dan Marek // Perspectives on European Politics and Society, Vol. 11, No. 1, 2–21, April 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.4europartners.cz/prezentace/Czech_Foreign_Policy_and_EU_Integration_PEPS_April_2010.pdf
4. Peterková J. Veřejná diplomacie malých stáťů a realita České republiky // Mezinárodní vztahy . - 2008 , № 2 . - S. 19-21 .
5. Zahradil J. Realismus místo iluzí . - Praha : ODS - 2004 . - S. 7 .
6. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
7. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ez.html>
8. Від «Північного потоку» будеться трубопровід-відгалуження OPAL – з німецької (Ostsee Pipeline Anbindungs-Leitung) – з протяжністю в 470 км та із запланованою пропускною спроможністю більш ніж 35 млрд куб. м на рік та і його продовження чеською територією – проект газогону Gazelle. Запланований термін введення в експлуатацію – 2011-2012 рр. - [Електронний

ресурс] – Режим доступу: <http://www.opal-pipeline.com/public/en/project/opal-in-figures.html>

9. Національний інститут стратегічних досліджень при президентові України «Актуальні проблеми українсько-чеських відносин та перспективи інтенсифікації двостороннього діалогу» . - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/447/>
10. Посольство України А Чеській Республіці. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://czechia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-czechia/diplomacy>
11. Руснак У.. Вишеградська минуле і майбутнє: факти та ідеї. // Центрально-Європейський щорічник. Упоряд. І. Кіш . Вип. 1 . Міжнародні відносини та безпеку. М., 2003 . 112-113 .
12. Таблиця енергетичної залежності. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.energy.eu/>
13. У загальному обсязі споживання енергії (2008 р.) в ЧР 43 % становило вугілля, 21% - нафта, 16 % - природний газ, 15 % - ядерна енергетика та 5 % гідроенергетика і відновлювальні джерела енергії. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ica.org/papers/security/czech_2010.pdf

Богданець В.В.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ

Актуальність проблеми полягає в тому, що починаючи від періоду правління Шарля де Голля, Франції відводилась особлива роль “мосту” між Заходом і Сходом, країна намагалась віднайти баланс між комуністичним та капіталістичним блоками. Внаслідок розпаду біполярної системи, Франція намагається сформувати власну стратегію зовнішньої політики, стати рушійною силою європейських інтеграційних процесів, досягти реалізації власних національних інтересів та зберегти державний суверенітет. У Європі в даний період знищено Берлінський мур та відбувається об’єднання Східної та Західної Німеччини, що у свою чергу теж впливає на позицію Республіки Франція на європейському континенті.

Отож, постає необхідність аналізу зовнішньої політики Франції як однієї із провідних європейських держав у постбіполярний період, враховуючи еволюцію цієї зовнішньої політики в залежності від перебування на посаді різних президентів (Жака Ширака, Ніколя Саркозі та Франсуа Олланда). Розгляд теми має важливе значення з точки зору трансформаційних процесів як у європейському регіоні,

так і за його межами, що безпосередньо впливає на зовнішню політику Франції.

Метою дослідження є аналіз та прогнозування аспектів зовнішньої політики Франції в постбіполярний період.

Нормативно-правову базу зовнішньої політики Франції склав комплекс різних, але взаємодоповнюючих джерел на українській, російській, англійській та французькій мовах, які можна розділити на три групи: 1) законодавчі акти Французької Республіки, що стосуються зовнішньої політики Франції ; 2) нормативно-правові акти міжнародних організацій та двосторонні угоди між Францією та іншими країнами; 3) промови та виступи державних та політичних діячів; 4) преса. До першої групи джерел необхідно віднести перш за все Конституцію Франції . Вказане джерело містить базові відомості про систему і правила функціонування ключових органів П'ятої Республіки, а й про головні принципи взаємовідносин Франції з іноземними країнами. Безперечний інтерес викликають матеріали українсько-, російсько- та франкомовних журналів та газет. Аналіз преси дозволяє отримати уявлення про події зовнішньополітичного життя і про їх висвітлення французькими ЗМІ, а також про головні загальнонаціональні дискусії з зовнішньополітичних питань.

Навесні 1995 року завершилася “ера Міттерана” і до влади в країні прийшов Жак Ширак. Навіть опоненти нового президента змушені були визнати, що головною перевагою в боротьбі за Єлисейський палац було те, що Ж.Ширак – яскрава й невідповідна постать у політиці. За його плечима була неоціненна спадщина двох поразок на попередніх президентських виборах, які зміцнили його волю та бійцівські якості. П'ятий президент П'ятої Республіки Франції був обраний 7 травня 1995 р. і прийшов до влади на гребені хвилі соціального невдоволення попереднім державним курсом. Європа, вперше побачивши Жака Ширака в ролі президента Франції на святкуванні п'ятдесятиріччя перемоги над фашизмом, передбачала зміни, і вони не примусили себе довго чекати.

Найголовнішим напрямком зовнішньої політики Франції з часів президентства Жака Ширака було будівництво “загальноєвропейського дому”, у якому всі народи і держави почувалися б рівними та вільними. У концептуальній структурі французької зовнішньої політики Європа відіграє центральну роль, виступаючи в якості базової складової глобального проекту

Франції, яка полягає у становленні Європи як автономного цілісного суб'єкту міжнародних відносин, мультиплікатора впливу Франції в глобальному і регіональному масштабі та інструменту максимізації переваг у практичних сферах зовнішньої політики. Суть європейської політики Франції за президентства Жака Ширака:

- французька зовнішньополітична ідентичність ґрунтується на таких глибинних елементах, як універсальні республіканські цінності, злиття понять держави та нації і абсолютний державний суверенітет. Доктрина голлізму, структуруюча дія якої для зовнішньої політики Франції залишається домінантною, базувалась на приматі принципу політичної незалежності;

- європейська політика Франції ґрунтується на принципах, закладених двома провідними концепціями, сформульованими в межах доктрини голлізму, а саме концепцією Великої Європи та концепцією Європи-потуги.

За президентства Ширака європейська інтеграція перетворилась на основну платформу реалізації французької політики в Європі на інституційному рівні завдяки тому, що, по-перше, в постбіполярний період вона виступає провідною рушійною силою, що відіграє роль генератора структурних змін на континенті, і по-друге, лише інтеграція здатна втілювати всі три якості, які покладаються на Європу у зовнішній політиці Франції, – політичного проекту, мультиплікатора впливу і функціонального інструменту. У зовнішній політиці Франції безпекові механізми виступають обов'язковими елементами реалізації концепції Європи-потуги, оскільки, по-перше, здатність європейських держав самостійно забезпечувати власну безпеку є неодмінною передумовою для утвердження політичної автономії об'єднаної Європи, а по-друге, це вимагає наділення її повним арсеналом засобів, в тому числі військових, для досягнення узгоджених політичних цілей шляхом консолідації потенціалу європейських держав. Основними об'єктами французької безпекової політики в постбіполярний період виступали два європейські механізми безпеки – НАТО та ЄПБО.

Важелі впливу, якими володіє Франція на рівні двосторонніх відносин з окремими європейськими державами, є доволі ефективними для виконання окремих тактичних завдань її політики в Європі, підтримання власного лідерства або отримання

функціональних переваг, але видаються обмеженими та недостатніми для повноцінної реалізації європейського проекту Франції.

Налагодження стійких кооперативних відносин з Росією є невід’ємним компонентом європейської політики Франції. Політична вага цих відносин як двостороннього каналу міжнародного впливу Франції обумовлена, з одного боку, специфічними властивостями Росії як потужного актора в Європі і в світі, а з іншого, структурою двостороннього співробітництва, яка містить в собі більше кооперативних, ніж конкурентних засад. Розвинені та інституціоналізовані механізми політичного діалогу між двома державами дозволяють підтримувати достатньо високий рівень цього партнерства попри те, що його загальносистемна цінність варіюється в тих чи інших міжнародних умовах.

Разом з тим Росія не належить до політичного простору, в якому реалізується концепція Європи-потуги, і який є головним полем діяльності французької дипломатії, тому партнерство з Росією є скоріше компонентом зовнішнього оформлення Європи-потуги, утвердження і визнання її статусу як повноцінного центру глобального впливу, ніж становлення її внутрішньої конфігурації. Але відносинам з Росією надається центральне значення для оформлення нової політичної організації європейського континенту, заснованої на принципах кооперативності та солідарності задля уникнення утворення нових розподільчих ліній в Європі. І найбільш важливим питанням в цьому контексті є встановлення оптимального балансу між використанням інституційних та білатеральних механізмів – між специфічними формами залучення до інтеграційних процесів і зміцненням двосторонніх зв’язків.

На формування і здійснення політики Франції щодо України за президентства Жака Ширака впливали три ключові фактори – загальні засади французької політики в Європі, особливості політичного курсу Франції по відношенню до держав Центрально-Східної Європи та французьке сприйняття ролі Росії в європейській системі міжнародних відносин. Український напрямок поступово набув самостійного значення у комплексі європейської політики Франції, але неспівпадіння політичних орієнтирів двох держав спричиняло дисонанс, коли жоден з партнерів не міг задовольнити прагнень іншого. Україна не належить до головної

зовнішньополітичної «орбіти» Франції, тому їй відводилося другорядне значення в ході формування і реалізації французької політики в Європі. За відсутності більш сталої політичної платформи для двосторонніх відносин, ніж євроінтеграційні амбіції України, французьке ставлення до нашої держави протягом правління Ширака було переважно функціональним й здебільшого гармоніювало з тією стратегією, якої дотримувались у відносинах з нашою державою європейські інституції.

Проведений аналіз свідчить, що взаємозв'язок між концептуальними засадами і практичними засобами європейської політики Франції за президентства Жака Ширака знаходить свій вияв у тому, як пріоритетність тих чи інших практичних засобів визначається їхньою ефективністю для реалізації даних концептуальних засад, в першу чергу тих, які задаються французькою зовнішньополітичною ідентичністю. Примат концепції Європи-потуги зумовив пріоритетність механізмів інституційного рівня для європейської політики Франції в даний період, оскільки саме вони уможливлювали становлення об'єднаної Європи як автономного центру глобального впливу. Цей взаємозв'язок визначається, по-перше, поточним політичним контекстом в Європі, а саме напрямками еволюції існуючих інституційних механізмів та загальними тенденціями розвитку співробітництва з окремими європейськими державами, а по-друге, характером внутрішньополітичних процесів у державі, зокрема легітимністю даних практичних засобів в очах французької громадськості.

Отже, завдяки особливостям свого історичного розвитку і політичної ідентичності, стратегічно орієнтованій та ініціативній поведінці на міжнародній арені, а також взаємопов'язаності реалізації цілей зовнішньої політики із розбудовою певної структури глобальної системи, Франція є однією з держав, здатних відігравати роль лідера об'єднаної Європи, задаючи напрямок як процесам оформлення її нової внутрішньої конфігурації, так і утвердженню її консолідованого зовнішнього позиціонування. Головним викликом, який постає перед Францією в її європейській політиці, є належна оптимізація політико-інституційних, ідентифікаційних та стратегічних параметрів європейської інтеграції, яка б дозволяла, з однієї сторони, сприяти посиленню автономної міжнародної суб'єктності ЄС і втіленню концепції

Європи-потуги, а з іншої, підтримувати статус Франції як однієї з провідних європейських і світових держав.

Президентські вибори, які відбулися у квітні-травні 2007 року, привели на вищий державний пост представника правлячої більшості, лідера правого політичного об'єднання «Союз за народний рух» Ніколя Саркозі. Незважаючи на тривале перебування у вищих ешелонах влади (міністр бюджету, міністр комунікацій, голова МВС), під час виборчої кампанії Н.Саркозі вдалося створити образ політичного діяча нового покоління, який виступав за всебічне реформування як внутрішньої, так і зовнішньої політики країни. Виборці побачили в ньому молодого, енергійного керівника, який приведе країну до нових звершень, перетворить в життя свої ідеї і поверне Франції роль одного зі світових лідерів.

Дебати з зовнішньополітичної стратегії у ході виборної кампанії мали дещо спрощений характер, кандидати обмежувалися деклараціями загального плану. Разом з тим новий лідер правих проголошував намір активізувати європейське будівництво: спростити європейську Конституцію і прийняти її під час парламентської сесії, а не нового референдуму. Саркозі поставив під сумнів принцип консенсусу в ЄС, який позбавляє, на його думку, процеси інтеграції необхідної динамічності. Нарешті, він не приховував свого негативного ставлення щодо перспективи вступу Туреччини до Євросоюзу. Співпраця з країнами африканського континенту, традиційним напрямком зовнішньої політики Франції, залишається пріоритетною і для нового керівництва. У ході виборів Саркозі заявив, що є прихильником створення середземноморського співтовариства, яке об'єднає Південну Європу і Північ Африки.

Новий лідер не скривав своїх симпатій до США, з якими відносини під час другої каденції Ширака зайшли у глухий кут. «Проамериканізм» Н.Саркозі в основному базується на високій оцінці американської економічної моделі. Разом з тим він не схвалив останні зовнішньополітичні ініціативи Вашингтона: превентивну війну проти тероризму, політику демократизації на Середньому Сході. Він також визнав, що війна США в Іраку є «історичною помилкою».

Прийшовши до влади, новий президент розпочав реалізацію своїх передвиборних обіцянок. Внутрішні реформи відбувається доволі болісно, періодично провокуючи протести і багатоденні страйки. Зі боку політичних опонентів на Н.Саркозі обрушилася

лавина критики. На цьому фоні зовнішня політика нового президента все більше привертає увагу, оскільки він часто вдається до ефектних кроків, які покликані продемонструвати оновлену роль Парижа у міжнародних справах.

Зовнішньополітичний курс сучасної Франції будується довкола декількох ключових ідей. Вона традиційно позиціонує себе у якості члена «західної демократичної родини», прихильного ідеалам демократії, захисту прав людини. Поряд з цим, у Парижі вважають, що в умовах постбіполярного світу роль окремих держав зросла, а попередні багатосторонні механізми, які забезпечували узгодження позицій різних країн, стають все менш ефективними.

Ідея створення Середземноморського союзу була запропонована Н.Саркозі під час виборчої кампанії. За деякими ознаками, новий французький президент надає його реалізації майже таке ж саме значення, як пре євробудівництва. Під час своєї урочистої промови у ході офіційного візиту до Марокко 23 жовтня 2007 року Н.Саркозі вперше оприлюднив проект у розгорнутому вигляді. Він порівняв Середземноморський союз з проектом європейської інтеграції і спробував вписати його у широкий міжнародний контекст, підкресливши, що він покликаний стати «вирішальним фактором» не тільки регіональної, але й світової рівноваги. Його реалізація повинна сприяти попередженню конфлікту між Північчю і Півднем, між релігіями і цивілізаціями. Хоча Франція традиційно тяжіє до регіону Середземномор'я, прийшовши до влади, Н.Саркозі виявляє прагнення надати співпраці з прибережними державами нового імпульсу. При цьому, за його словами, не йдеться про те, щоб ігнорувати те, що вже досягнуто: Барселонський процес, п'ять плюс п'ять, Середземноморський процес. Йдеться про те, щоб піти далі між країнами, які розташовані на берегах нашого спільного моря, розвивати співпрацю в конкретних областях.

Значення, яке Н.Саркозі надає Середземномор'ю, пояснюється, з одного боку, тим, що Франція володіє у регіоні особливими можливостями. Пропонуючи цей проект, вона намагається закріпити за собою особливу роль, опираючись на власні досягнення і розвинені зв'язки з країнами південного і східного Середземномор'я. У багатьох її колишніх колоніях французька мова є офіційною, громадяни цих країн регулярно бувають у Франції на заробітках, чимало обзавелися родинами і залишилися тут жити. З

іншого боку, значення цього регіону у світовій політиці в останні роки неухильно зростає.

Для Парижа, який прагне диверсифікувати енергоресурси, країни Середземномор'я мають інтерес, насамперед, як джерело енергоносіїв, а також як ринок збуту сучасної зброї, високих технологій, в першу чергу, обладнання для атомних електростанцій. Активізація співпраці між прибережними країнами дозволить Франції краще контролювати процеси трудової міграції і створювати додаткові спільні механізми забезпечення безпеки і боротьби з тероризмом.

Таким чином, проект створення Середземноморського союзу і активність нового французького президента на цьому напрямку свідчить про те, що Париж приділяє розвитку відносин зі країнами регіону особливу увагу, а також планує надати цій політиці довготермінового характеру.

Росія сприймається французькою громадською думкою як країна, що не перейняла повністю західні цінності, а тому вона не схильна дотримуватися прийнятих на Заході правил поведінки і тому є непередбачуваною. Так само як Індія, Китай і мусульманський світ вона уявляється не зовсім зрозумілою державою. В умовах загострення конкуренції в світі, що глобалізується, інтереси різних країн (у тому числі Франції і Росії) все частіше перехрещуються, і тому політика Росії з її непрозорою економічною і суспільно-політичною системою викликає у Франції занепокоєння. Вважається, що вони можуть використовуватися цими країнами для придбання стратегічних активів на Заході. Викликає побоювання Франції і можливе припинення поставок енергоносіїв в Європу. Важливою віхою на шляху розвитку відносин між двома країнами став офіційний візит до Росії президента Франції у жовтні 2007 року. Він віддзеркалив двоїстість французького підходу до відносин з Росією. Оцінюючи візит на прес-конференції, Ніколя Саркозі особливо виділив свою зустріч з представниками російських неурядових організацій, що мало засвідчити його зацікавленість у захисті прав людини в РФ. Під час візиту виявилася різниця у підходах Росії і Франції щодо іранського ядерного досє, косовського урегулювання. Прориву у двосторонніх стосунках не відбулося, і французька преса загалом стримано оцінила результати візиту.

Блиький Схід завжди був сферою геополітичних, економічних і стратегічних інтересів впливових держав світу, зокрема і Франції, яка традиційно підтримує з близькосхідним регіоном тісні політичні, економічні та культурні зв'язки і розглядає в першу чергу арабські країни Півдня Середземномор'я в якості сфери свого впливу. Ці зв'язки обумовлені широким спектром французьких інтересів у галузі політики, безпеки та економіки.

Блиькосхідна політика Франції багато в чому заснована на ідеалах і принципах Шарля де Голля, який вважав, що Франція має власне становище в світі та власне бачення світу. Франсуа Міттеран та Жак Ширак намагалися також дотримуватися у своїй зовнішній політиці принципів голлізму. Зокрема, за президентства Ж. Ширака Франція як і раніше була стурбована процесами близькосхідного врегулювання і зростанням ісламського фундаменталізму, подоланням економічного застою та політичної нестабільності в Африці, де постійно проходили громадянські війни.

З приходом до влади Н. Саркозі Франція стала більше уваги приділяти близькосхідному регіону, особливо по відношенню до країн Середземномор'я. Оскільки Франція завжди мала досить тісні зв'язки з арабськими країнами середземноморського узбережжя. Тут раніше розташовувалися її колоніальні володіння – Алжир, Туніс, Марокко та ін. Зараз Франція продовжує випробовувати певні амбіції великої держави, і вона хоче посилити в цьому регіоні свою економічну, політичну, а можливо, і військову присутність. Особливий інтерес для Парижа у зв'язку з цим представляють нафтогазові родовища Північної Африки.

Франсуа Олланд є 24-м президентом Республіки Франція. Перебуваючи на посту президента, Олланд окреслив шість пріоритетів зовнішньої політики. Три з них фокусуватимуться в Європі. Зокрема, це стимулювання індустриального зростання та ринку зайнятості, впровадження галузевих програм реконструкції європейської економіки і нових правил у соціальній та екологічній діяльності, формування єдиного політичного бачення розвитку ЄС на основі принципів демократії та суверенітету. Три інші пріоритети зосереджені поза межами Європи: відновлення багатовекторної Середземноморської політики, чітка політика на Близькому Сході (у тому числі визнання Палестинської держави), військова присутність в Афганістані. Крім того, важливими залишатимуться питання нерозповсюдження зброї масового

ураження, іранська ядерна програма, ситуація в Лівії та її вплив на субрегіон Сахеля (регіон довкола Малі), врегулювання ситуації в Сирії. При цьому Олланд не виключає можливої миротворчої операції в Сирії за участю французьких військових під егідою ООН.

Чинний президент Франції запевнив, що за час його першого мандату Туреччина навряд чи опиниться в списку країн-членів ЄС.

Олланд виокреслює нові вектори французької дипломатії: Африка, ізраїльсько-палестинський конфлікт та економічна дипломатія в Азії. Олланд також закликав посилити міжнародну діяльність у Центральноафриканській республіці та наголосив на внеску Франції у посередництві між владою та опозицією в Єгипті та Тунісі. Говорячи про економічну дипломатію, Франсуа Олланд зазначив, що Франція має встановити привілейовані партнерські відносини з азійськими країнами, насамперед Китаєм, Індією та Японією.

Отож, перед Франсуа Олландом стоїть надскладне завдання: реконструювати послідовну зовнішню політику Франції на основі національних пріоритетів, чіткого дотримання зобов'язань довгострокової співпраці та поліпшення спроможності впливати на кризу. А також є важливими питання нерозповсюдження зброї масового ураження, іранська ядерна програма, ситуація в Лівії та її вплив на субрегіон Сахеля (регіон довкола Малі), врегулювання ситуації в Сирії. При цьому Олланд не виключає можливої миротворчої операції в Сирії за участю французьких військових під егідою ООН. На відміну від зовнішньої політики, у багатьох стратегічних оборонних питаннях Саркозі та Олланд мали схожі позиції, попри поляриність ідеологій. Бачення Олландом викликів національній безпеці Франції переважно збігається з положеннями «Білої книги», затвердженої президентом Саркозі. Франсуа Олланд наголошує на важливості збереження ядерного стримування як необхідного важеля впливу та захисту національних інтересів Франції. Новообраний президент зобов'язався зберегти і підтримати повітряний та морський компоненти ядерного стримування Франції. Крім того, оприлюднені ним пріоритети (зокрема, поліпшення якості стратегічного аналізу та космічних можливостей, забезпечення оперативних потреб для розгорнутих сил і зміцнення оборонної виробничої бази Франції на основі співпраці з європейськими партнерами, особливо з Великою Британією) проглядалися і в політиці уряду Саркозі.

Франція визнала незалежність України 27 грудня 1991 р. Дипломатичні відносини були встановлені 24 січня 1992 р. Посольство України працює в Парижі з 1993 р. Генеральне консульство Франції в Києві (засноване в 1990 р.) у 1992 р. перетворено на посольство.

Договірно-правова база двосторонніх відносин нараховує 65 чинних двосторонніх документів, у тому числі Договір про взаєморозуміння та співробітництво.

18-19 квітня 2011 р. Прем'єр-міністр Франції Ф.Фійон уперше за 20-річну історію українсько-французьких дипломатичних відносин здійснив робочий візит в Україну в якості Глави французького уряду з метою співголозування на Київській міжнародній чорнобильській конференції від імені країн «Великої Вісімки».

Результати I півріччя 2012 р. українсько-французької торгівлі товарами (загальний товарообіг 1018 млн. дол. США, при цьому експорт – 210,6 млн., що на 30% менше, ніж в аналогічному періоді 2011 р.) засвідчують загальну тенденцію скорочення у поточному році українського експорту до низки країн ЄС, у тому числі, до Франції. Водночас, експорт товарів з Франції у I півріччі 2012 року збільшився на 15,2 % і становив 807,8 млн. дол. США. Сальдо для України залишалось від'ємним і становило 597,2 млн. дол. США.

Прикладом українсько-французької економічної співпраці є купівля 27 вересня 2013 українською Єпархією святого Володимира в Парижі на чолі з єпископом Борисом (Гудзяком), президентом Українського католицького університету, придбання церкви у Санлісі (45 км від Парижа) поруч з Абатством святого Венсана, яке заснувала королева Франції Анна Ярославна у 1060 році. Саме у Санлісі в XI столітті мешкала донька Ярослава Мудрого. З листопада ця церква функціонуватиме як храм УГКЦ, при якій діятиме культурний центр Анни Ярославни, метою якого буде представляти українську культуру та розвивати українсько-європейську співпрацю.

Ще одним цікавим прикладом співробітництва та підтримання французької мови та культури є те, щороку 20 березня в країнах-членах Міжнародної організації франкофонії (МОФ), а також в країнах, що мають в Організації статус спостерігача (Україна), проводяться заходи в рамках Міжнародного Тижня Франкофонії. З 15 по 22 березня 2011 року, четвертий рік поспіль з успіхом

пройшли різноманітні культурно-мистецькі заходи в рамках Тижня Франкофонії і в Україні – в містах Києві, Дніпропетровську, Донецьку, Запоріжжі, Львові, Луганську, Одесі, Рівному, Севастополі, Сімферополі. До учасників та організаторів Тижня Франкофонії в Україні звернувся з особистим Зверненням Міністр закордонних справ України К.І.Грищенко, який висловив щиру вдячність всім організаторам, асоціаціям, посольствам, усім причетним до його успішного проведення і зазначив, зокрема, що «будучи членом співтовариства країн, що належать до Міжнародної Організації Франкофонії, яка нараховує сьогодні 75 країн – третину від складу Організації Об'єднаних Націй - Україна, що має в МОФ статус спостерігача, бажає брати в ній активну участь і робити свій внесок у широке співробітництво задля поширення ідеалів, які стали моральним підґрунтям для зародження франкомовного руху у світі, у реалізацію основних завдань міжнародного порядку денного - політичного, економічного, природоохоронного, лінгвістичного характеру».

Співорганізаторами цього річного Тижня Франкофонії в Україні, за сприяння МЗС України, Міністерства культури і туризму, Міністерства освіти і науки України, виступили Французький культурний центр, Асоціація викладачів французької мови України, Франкофонна асоціація України, Асоціація «Україна – Франція», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, а також акредитовані у Києві посольства низки країн-членів Міжнародної організації франкофонії (Бельгії, Єгипту, Канади, Лівану, Марокко, Румунії, Франції, Швейцарії).

Великі французькі енергетичні компанії EDF, GDF активно підтримують реалізацію великих російських газотранспортних проектів. GDF у 2009 р. стала одним з акціонерів «Північного потоку», а EDF бере участь у «Південному потоці». Реалізація цих проектів в обхід України не відповідає українським інтересам.

Серед інших французьких компаній, що мають виробничі потужності в Україні слід також назвати промислову групу «Імеріс» (Imerys), «Сока» (Soka) – виробництво коаліну; «Ляфарж» (Lafarge), «Солетанш-Баши» (Soletanche Bachy) – будівельні матеріали.

Французька компанія «Ер-Лікід» (Air Liquide), що є світовим лідером у виробництві технічних газів для використання в промисловості, добре відома на українському ринку як постачальник сучасного устаткування. Компанія, зокрема, брала

участь у постачанні обладнання для модернізації українських металургійних заводів «Азовсталь» і Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча.

Справедливо зауважити, що здебільшого розвивається вектор співпраці «Франція-Україна», а не «Україна-Франція», так склалося, вочевидь, внаслідок справедливого ходу історичних процесів, через які Україна стала незалежною державою тільки 20 років тому.

Необхідною передумовою підвищення інтересу Франції до України є подальше посилення економічної співпраці та збільшення французьких інвестицій за ключовими напрямками: фінанси, сільське господарство, енергетика. Цьому мають сприяти продовження економічних реформ і поліпшення інвестиційного клімату в Україні. Корисним буде продовження практики підписання «Дорожньої карти» українсько-французьких відносин, яка добре себе зарекомендувала як механізм конкретизації відносин і мобілізації зусиль обох країн на найближчу перспективу. Положення останньої «Дорожньої карти» на період 2008–2009 рр. не повністю, але у більшості своїй зреалізовані. Доцільно укласти документ на 2012–2013 рр.

Отож, перед нами постає така політична картина:

французька зовнішньополітична стратегія та бачення світового порядку традиційно ґрунтуються на наступних елементах:

– прагненні до багатополлярної моделі світоустрою та відкидання домінування двох (як за часів «холодної війни») чи одного (після розпаду СРСР) полюсів сили;

– гуманізації процесу глобалізації та подолання його «односторонності» – глобалізація не повинна втілюватися в «американізації» світу;

– усвідомлені історичної місії Франції бути провідником і захисником базових прав людини, демократії, прав суверенних народів і міжнародного права.

В умовах обмеженості ресурсів і можливостей Франції, саме європейський інтеграційний проект розглядається як інструмент реалізації цієї стратегії. Побудова Європи як міжнародної потуги (Europe-naissance) має бути свого роду множинником впливу і ваги Франції у світі. Це, у свою чергу, передбачає необхідність забезпечення лідируючої ролі Франції у ЄС, її активності та ініціативності. Така політика справедливо робить Францію (поряд з Німеччиною) провідним локомотивом євроінтеграції.

Процес розширення ЄС на Схід поставив перед ЄС загалом і Францією зокрема низку серйозних викликів. Негативні наслідки цих викликів вплинули не тільки на позицію французького політикуму, а й на суспільну думку у Франції. Об'єктивні реалії змушують Францію скоригувати традиційну голістську концепцію єдиної Європи „від Атлантики до Уралу”. Франція сьогодні займає скоріше негативну позицію щодо подальшого розширення ЄС.

Список використаних джерел та літератури

1. В Египте с 25 января проходят массовые акции протеста [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа : <http://econo.com.ua/tag/revolyuciya-v-egipte/>. – Название с экрана.
2. Конституция Франции [Электронный ресурс] / Законы Украины. – Режим доступа : http://zakoni.ucoz.ru/news/konstitucija_francii/2012-03-26-94. – Название с экрана.
3. По следам визита Николя Саркози на Ближний Восток [Электронный ресурс] / Информационно-аналитический портал Islam RF. – 2008. – Режим доступа : <http://www.islamrf.ru/news/world/w-opinions/1262/>. – Название с экрана.
4. Президент Франции прибыл в Ирак с неожиданным визитом [Электронный ресурс]. – 2009. – Режим доступа : <http://russian.people.com.cn/31520/6590181.html>. – Название с экрана.
5. Президент Франции Саркози считает, что изолирование экстремистов поможет нормализовать ситуацию в Ираке [Электронный ресурс] / Новости Россия. – 2007. – Режим доступа : http://www.newsru.com/world/27aug2007/france_iraq.html. – Название с экрана.
6. Рейтинг экспортеров вооружений в страны Ближнего Востока возглавляют США, Россия и Франция [Электронный ресурс] / Новости ВПК. – 2013. – Режим доступа : http://vpk.name/news/84564_reiting_eksporterov_vooruzhenii_v_stranyi_blichnego_vostoka_vozglavlyayut_ssha_rossiya_i_franciya.html. – Название с экрана.
7. Зверева Т. Внешняя политика Франции после прихода к власти Николя Саркози [Электронный ресурс] / Т. Зверева / Финансовая аналитика. – 2008. – Режим доступа : <http://www.finanal.ru/006/vneshnyaya-politika-frantsii-posle-prikhoda-k-vlasti-nikolya-sarkozi>. – Название с экрана.
8. Шаповалова О.І. Інституційна складова євроінтеграційної стратегії Франції в постбіполярний період / О.І. Шаповалова // Нова парадигма: Журнал наукових праць. – Вип. 64. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – С. 138-148.
9. Шаповалова О.І. Політико-інституційний рівень стратегії Франції щодо НАТО / О.І. Шаповалова // Стратегічна панорама. – 2007. – № 3. – С. 191-196.
10. Шаповалова О.І. Вплив європейської інтеграції на національний політичний контекст у Франції / О.І. Шаповалова // Дослідження світової політики: Зб. наук. праць. – Вип. 39. – К.: Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2007. – С. 96-108.

11. Шаповалова О.І. Стратегічне та політичне значення розміщення елементів американської системи ПРО в Центральній Європі: позиція Франції / О.І. Шаповалова // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць. – Вип. 34. – К.: «ІНТАС», 2008. – С. 317-329.
12. Шаповалова О.І. Місце Європи у французькій зовнішньополітичній ідентичності в постбіполярний період / О.І. Шаповалова // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць. – Вип. 36. – К.: «ІНТАС», 2008. – С. 268-281.
13. Шаповалова О.І. Європейська політика безпеки і оборони у комплексі європейської політики Франції / О.І. Шаповалова // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Вип. 76 (Частина II). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2008. – С. 38-47.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ АМЕРИКИ

Дячук І. М.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА США

Актуальність теми. Аналіз політичних проблем міжнародних систем та глобального розвитку неможливий без врахування позицій окремих держав, аналізу їх зовнішньої політики. Безумовно, складний комплекс міжнародних відносин не зводиться до міждержавних відносин, але суверенні держави виступають в якості основних учасників у цій галузі. У свою чергу, провідну роль на міжнародній арені відіграють далеко не всі країни, а лише деякі держави. Серед них США займають лідируюче положення.

Протягом ХХ століття становище США на міжнародній арені зміцнювалося. В даний час забезпечення безпеки, а також економічний добробут північноамериканської держави залежить від підтримки відносин з багатьма країнами, від стабільності і характеру міжнародних відносин. Інтереси Сполучених Штатів пов'язані з світовим порядком, одним з головних архітекторів якого вони виступають. За безпосередньої участі США були створені основні міжнародні інститути та організації, як глобальні, так і регіональні, що сприяють розширенню міжнародного співробітництва, всебічного поглиблення міждержавних зв'язків. Провідне місце в багатьох з них належить США, адже Сполучені Штати - член-засновник Організації Об'єднаних Націй і Північно-атлантичного альянсу, член Ради Безпеки ООН. США підтримують добрі і тісні відносини з найбільш розвиненими і сильними державами світу, що надає стійкість їх позиціям на міжнародній арені. Вони впливають на положення справ у міжнародних відносинах, маючи найрозвиненішу в світі мережу дипломатичних представництв. Дипломатія США бере найактивнішу участь у вирішенні значної кількості міжнародних конфліктів і суперечок.

Цим обумовлюється актуальність теми дослідження. **Метою дослідження** є вивчення базових принципів сучасної зовнішньої політики США, основних напрямів зовнішньої політики США і, зокрема, щодо України, визначених відповідними доктринальними

документами, а також проблем та перспектив розвитку зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки.

Нормативно-правова база зовнішньої політики США. У Сполучених Штатах головна роль у процесі вироблення та прийняття зовнішньополітичних рішень належить президенту. У Конституції США зовнішньополітичні функції президентства визначені досить коротко і велика роль у сфері зовнішньої політики належить Конгресу.

Як втілення влади народу орган законодавчої влади згідно з розділами 8 – 10, статті 1 отримав широкі міжнародні повноваження: оголошувати війну, контролювати виконання норм міжнародного права, укладати заборони від імені Сполучених Штатів, регулювати торгівлю з іншими країнами і т.д.

За Конституцією США Президент: представляє державу у відносинах з іноземними країнами; за згодою Сенату укладає міжнародні договори при умові їх подальшого схвалення двома третинами сенаторів, які присутні на засіданні; за згодою та порадою Сенату призначає послів та керівників

Він також приймає іноземних послів та інших уповноважених представників, які акредитовані у Сполучених Штатах, є головнокомандуючим збройних сил; має повноваження ставити перед Конгресом питання про оголошення війни та укладання миру.

Окрім Конституції, існує серія інших офіційних документів, у яких висвітлюються основні аспекти міжнародної діяльності США. Вони підготовлені Радою національної безпеки, Державним Департаментом, Міністерством оборони, Центральним розвідувальним управлінням. Найбільш узагальнені з них призначені для суспільства, і оприлюднюються у вигляді щорічних доповідей, або програмних стратегічних документів. Для РНБ таким документом є Стратегія Національної Безпеки; для Міністерства оборони – доповідь міністра оборони Президентові та конгресу (Quadrennial Defense Review Report); для Держдепартаменту – Стратегічний план з міжнародних справ; для ЦРУ – щорічна доповідь національного директора з розвідки для розвідувальної спільноти (Director of National Intelligence. Annual Report for the United States Intelligence Community).

За каденції президента США Дж. Буша, після подій 11 вересня перелік стратегічних документів було доповнено Стратегією боротьби з тероризмом (Strategy of combating terrorism), Стратегією

внутрішньої безпеки (Strategy of Homeland Security) і Стратегією обміну інформації (Strategy of information sharing). Зазначені документи взаємопов'язані, взаємообумовлені, і надають цілісну картину уявлення чинної адміністрації США щодо зовнішньої політики країни. Найбільш значущим з перелічених документів є Стратегія національної безпеки США, як президентський документ, і такий, що є найбільш узагальнюючий [7].

Етапи зовнішньої політики. Досліджуючи розвиток міжнародних відносин США слід виокремити кілька періодів на їх шляху до ролі світового лідера. Перші кроки були зроблені внесенням змін до доктрини Монро та вступом Сполучених Штатів у Першу світову війну. Наступний період був позначений Другою світовою війною, а по її закінченні визнанням за США статусу лідера Західного світу. Третій етап розвитку зовнішньополітичної діяльності припав на період холодної війни. А кінець ХХ ст. співпав із розпадом біполярної системи міжнародних відносин і пов'язаних із цими процесами змінами доктринального забезпечення міжнародної політики США.

У даному дослідженні буде розглянуто останній етап становлення США як світового лідера, а саме період з 1991 р. до сьогодні. У цьому періоді можна виокремити наступні підперіоди: зовнішня політика адміністрації Б.Клінтона (1993-2001 рр.), зовнішня політика при Дж. Буші-молодшому (2001-2009 рр.), зовнішньополітичний курс Б.Обами (2009-2013 рр.).

Президентство Б. Клінтона припало на той час, коли в світі відбувалися суттєві зміни, спричинені розвалом СРСР і кінцем Холодної війни. Міжнародні обставини позначилися на політичному курсі Клінтона, який отримав назву «світове лідерство» («велика стратегія») і зводився до глобального політичного, економічного та військового впливу США. Президент намагався підтримувати конструктивні відносини з пострадянськими країнами, спрямовані на поширення демократії та ринкової економіки. Саме він висунув тезу перетворення НАТО на політичну організацію та розширення її на Схід, хоча за це зазнав критики як серед американської, так і світової, громадськості. Його адміністрація вживала заходів для урегулювання війни в Югославії та на Близькому Сході. Під час його президентства у березні — травні 1999 року США разом із НАТО брали участь у війні проти Сербії через конфлікт у Косово (операція «Союзницька сила»).

Також за його участю були підписані історичні угоди між Ізраїлем та Організацією Визволення Палестини (вересень 1993 рік, Вашингтон). У 1994 році Клінтон став ініціатором підписання ізраїльсько-йорданської мирної угоди, а в листопаді 1995 року — Дейтонських угод щодо врегулювання конфліктів у Боснії та Герцеговині. У період його президенства США брали участь в інтеграційних процесах американського континенту, кінцевою метою яких було створення якомога більшої кількості зон вільної торгівлі. Проте миротворчі місії Президента виявилися безуспішними, за що він зазнав критики: місія морської піхоти в Сомалі 1994 року, операції в Гаїті, Камбоджі, Афганістані. Клінтон був ініціатором розв'язання конфліктів на Корейському півострові, в Північній Ірландії, Кубі, неодноразово наголошував на необхідності стратегічного партнерства з Ізраїлем. У 1998–1999 р. спалахнув конфлікт у Перській затоці з Іраком у зв'язку з намаганням С. Хуссейна порушити накладені у 1991 році санкції. Американська авіація піддала бомбардуванню оборонні об'єкти Іраку. Клінтон припинив програму СОІ, розпочату Рейганом, та започаткував розробку нової програми ПРО. Важливе значення приділялося боротьбі з тероризмом. Було зменшено кількість армії, проте здійснено заходи щодо збільшення її мобільності та боєготовності, що дало змогу закріпити військову гегемонію США. З метою покращення відносин з КНР у травні 1998 року Президент здійснив туди візит. Вагоме місце у зовнішній політиці США посідали відносини з РФ. У березні 1997 року на зустрічі Клінтона з Президентом Росії Єльциним у Гельсінкі було прийнято рішення про підписання документу, який би визначив суть співробітництва між НАТО та Росією, що було зроблено у травні того ж року. У липні 1997 року на саміті лідерів НАТО в Мадриді було прийнято рішення про вступ до НАТО Польщі, Чехії та Угорщини [4].

У 2001 р. демократів при владі змінили республіканці, які традиційно віддають перевагу у зовнішній політиці концепції неоконсерваторів.

У Республіканській партії напередодні виборів 2000-го року існували два підходи до вирішення зовнішньополітичних завдань - більш помірний і жорсткіший. Спочатку Буш схилився до помірнього варіанту і навіть закликав до відмови від практики "гуманітарних інтервенцій". Така миролюбність пояснюється тим, що в ХХІ століття Америка вступала, сповнена впевненості у своїх

силах і безпрецедентних можливостях, не бачачи на світовій арені жодного рівного за потужністю суперника. Однак події 11 вересня 2001 року поклали кінець ейфорії. Америка виявила, що світове лідерство не гарантує їй невразливості і що характер загроз для США докорінно змінився. Головна небезпека виходить не від опозиційних країн, а від недержавної структури - міжнародного тероризму.

Під впливом подій 11 вересня і формується «доктрина Буша», викладена вперше у Стратегії національної безпеки США 2002.

Як стратегічну мету США доктрина стверджувала збереження однополярного світу, в якому у США немає суперників. Для цього насамперед необхідно остаточно закріпити за США силове лідерство.

На перший план висувалося завдання боротьби з тероризмом по всьому світу до остаточної перемоги. За словами Дж. Буша, «війна проти терору не закінчиться до тих пір, поки всі терористичні групи в глобальному вимірі не будуть виявлені, зупинені і знищені». Вирішення цього завдання має вестися за двома напрямками: а) ліквідація власне терористичних груп; б) удари по країнах, які підтримують тероризм. Проблема дотримання державного суверенітету, знімалася посиленням на те, що оскільки тероризм носить глобальний характер і не визнає кордонів, то і бойові дії проти нього повинні вестися по всьому світу, незважаючи на державні кордони: у боротьбі з тероризмом державний суверенітет повинен бути відкинтий.

Наступально США мають намір діяти не тільки у випадку терористичної, а й будь-якої іншої серйозної загрози. У доктрині Буша традиційні завдання стримування і залякування супротивника були доповнені принципово новою концепцією превентивних ударів: «Америка, - заявив Дж.Буш, - діятиме проти виникаючих загроз перш, ніж вони повністю сформується». Міністр оборони Д. Рамсфельд конкретизував це положення доктрини таким чином: «Відсутність очевидності існування не означає відсутності зброї масового ураження, тому США залишають за собою право на превентивні дії або навіть превентивний удар»[9]. З цього випливає, що США були готові до випереджувального застосування зброї не тільки у випадку неминучою ворожої атаки, але й у випадку однієї лише підозри в намірі здійснити таку атаку або навіть наявності потенціалу для такої атаки.

У грудні 2005 р. Дж.Буш підписав директиву про превентивні удари по країнах, які загрожують безпеці США. Але ще в 2003 р. превентивному удару піддався Ірак.

Найважливішою метою американської стратегії, нерозривно пов'язаної з викориненням тероризму, «доктрина Буша» називала повсюдне поширення демократії та усунення диктаторських режимів. У своїх виступах Дж.Буш постійно підкреслював, що США бачать своєю місією в світі «зрив планів тиранів і терористів» і забезпечення « дару свободи для мільйонів людей , які її ніколи не знали» [8].

Першочерговим регіоном, який підлягає демократизації є Близький Схід. Виступаючи в 2005 р. перед випускниками військової академії , Дж. Буш заявив, що демократичні революції в ряді країн, включаючи Грузію і Україну, - це тільки початок.

Вершиною реалізації стратегії Буша стала окупація Іраку . Для США ця подія мала лише негативні наслідки: 1) вторгнення в Ірак призвело до напруженості у відносинах з провідними країнами світу, в т.ч. Німеччиною, Францією, Росією. Лише вісім європейських країн підтримали дії США; 2) повсюдно зросли антиамериканські настрої , особливо в мусульманських країнах; 3) знизився вплив самої ідеї демократії. Було поставлено під серйозний сумнів пануюче раніше твердження, що демократія несумісна з агресивною політикою і є гарантом виваженості та передбачуваності поведінки країни на світовій арені; 4) зменшився рівень безпеки власне США. Вторгнення до Іраку стимулювало міжнародний тероризм, дало вагомий аргумент антиамериканській і антизахідній пропаганді екстремістів і фанатиків. Ірак, який протистояв раніше міжнародному тероризму, перетворився на один з його світових центрів; 5) війна вимагала величезних фінансових і матеріальних витрат , призвела до неминучих людських втрат. Як наслідок цих подій, авторитет і вплив Дж. Буша та Республіканської партії різко впав.

У 2009 р. республіканців при владі змінюють демократи. У своєму першому зверненні до американської нації та Конгресу президент Барак Обама підтвердив , що міжнародний тероризм є головним ворогом США і що метою Америки залишається світове лідерство . За період свого президентства, Б.Обама повністю змінив концепцію зовнішньої політики США щодо деяких надзвичайно важливих геополітичних питань:

— іслам не є ворогом і «глобальна війна з тероризмом» не визначає нинішню роль США у світі;

— США будуть справедливим і твердим посередником, коли йтиметься про забезпечення тривалого миру між Ізраїлем та Палестиною;

— США повинні проводити серйозні переговори з Іраном щодо його ядерної програми, а також з інших питань;

— боротьба з повстанцями в контрольованій Талібаном частинах Афганістану повинна стати частиною ширшого політичного рішення, а не головним чином військового;

— США повинні поважати культурну й історичну чутливість Латинської Америки й розширяти контакти з Кубою;

— США повинні активізувати свої зобов'язання щодо значного скорочення власного ядерного арсеналу і домагатися цілком доступної мети досягнення світу вільного від ядерної зброї;

— у боротьбі з глобальними проблемами Китай повинен розглядатися не лише як економічний партнер, але й геополітичний;

— поліпшення американо-російських відносин відповідає інтересам обох сторін, хоча це повинно здійснюватися у спосіб, який сприймає, а не намагається ліквідувати геополітичні реалії, що виникли після холодної війни;

— справжньому колегіальному трансатлантичному партнерству потрібно надати глибшого значення, зокрема для того, щоб залагодити тріщини, викликані руйнівними суперечностями за останні роки.

За це у жовтні 2009 року Барак Обама отримав Нобелівська премію миру.

На практиці були здійснені дії на підтримку наведених вище ідей, однак окремі рішення адміністрації Б.Обами спростовують ці політичні гасла: у квітні 2009 року пом'якшені санкції проти Куби, в січні і травні 2011 року спрощено візовий режим і розширені можливості грошових переказів на Кубу. У грудні 2009 року оголошено про рішення збільшити на 30 тисяч контингент американських військ в Афганістані.

У квітні 2010 року підписано договір з Росією про скорочення стратегічних наступальних озброєнь (у грудні схвалений Сенатом США). У травні 2010 року прийнятий закон, що вимагає від Державного департаменту докладної інформації про свободу друку в щорічних доповідях про права людини в країнах світу. У вересні

2010 року оголошено про припинення бойової операції військ США в Іраці.

З березня 2011 року США беруть участь у силовій операції групи країн у Лівії. Навесні 2011 року в Пакистані знищений Усама бен Ладен. У жовтні 2011 року оголошено про виведення до кінця року військ США з Іраку, а в грудні проведена церемонія формального завершення операції військ США.

Фундаментальний виступ Барака Обами про роль Америки в світі відбувся на 67-й сесії Генеральної асамблеї ООН наприкінці вересня 2012 р. В ньому він закликав світових лідерів засудити насильство на Близькому Сході, що пов'язують з анти-ісламським фільмом «Невинність мусульман», що призвів до загибелі американського Посла в Лівії Крістофера Стівена [1].

Двосторонні відносини США з Україною. США визнали Україну 25 грудня 1991 р. Дипломатичні відносини було встановлено 3 січня 1992 р.

Спільною заявою президентів України і США від 4 квітня 2005 р. започатковано стратегічний формат двосторонніх відносин. Згодом його було закріплено в Хартії про стратегічне партнерство (грудень 2008 р.).

Розвиток стратегічного партнерства між Україною та США є одним із ключових пріоритетів зовнішньої політики нашої держави, поруч з її відносинами з Російською Федерацією та Європейським Союзом.

Головним українсько-американським міждержавним органом, діяльність якого спрямована на реалізацію положень Хартії стратегічного партнерства, є двостороння Комісія стратегічного партнерства (КСП), в якій спів-головують Міністр закордонних справ України і Державний секретар США. Її перше засідання відбулося у грудні 2009 р. в Вашингтоні [5].

КСП координує діяльність шести міжгалузевих механізмів, до компетенції яких віднесено питання політичного діалогу і верховенства права, нерозповсюдження та експортного контролю, енергетичної і ядерної безпеки, науки і технологій, торгівлі й інвестицій, а також оборони. Діалог у торговельно-економічній сфері інституційно організований у формі двосторонньої Ради з питань торгівлі і інвестицій.

Основними складовими взаємодії зі США, в яких зацікавлена українська сторона, залишаються розвиток демократії, сприяння

реформам, залучення американських інвестицій в національну економіку та нерозповсюдження зброї масового знищення.

Результатами двосторонньої співпраці на міжнародній арені є політична підтримка США здійснюваного Україною євроінтеграційного курсу та практичного співробітництва з НАТО, взаємодія з питань міжнародної безпеки. США вважають вибір України щодо її позаблокового статусу і дотримуються позиції про те, що Україна, як і кожна інша країна, має право на самостійний вибір системи забезпечення своєї національної безпеки. Підтримуючи практичну співпрацю України з НАТО, американська сторона надає сприяння у реалізації Річних національних програм, що є важливим, зокрема, для реформування ЗСУ у відповідності до найвищих світових стандартів. У 2010 р. США підтримали кандидатуру України як головуючої в ОБСЄ в 2013 р. В Адміністрації Б.Обами вітають кроки України з відновлення добросусідських відносин з Росією, а також із забезпечення регіональної, зокрема енергетичної, безпеки [5].

Протягом останніх років суттєво розширено договірно-правову базу співпраці. В цілому, між Україною і США укладено 133 міжнародно-правових документа.

Серед пріоритетних для української сторони питань співпраці зі США у сфері енергетики є залучення американського досвіду у видобутку енергоносіїв (сланцевий газ і метан вугільних пластів) та інвестицій в українську енергетику, зокрема у видобуток нафти й газу на шельфі Чорного моря. За результатами проведених тендерів, американські компанії «ЕксонМобіл» і «Шеврон» братимуть участь у видобутку вуглеводнів в Україні.

За обсягом прямих інвестицій, залучених в економіку України, Сполучені Штати Америки посідають 14 місце серед країн світу.

США продовжують залишатися найбільшим донором технічної допомоги Україні, зокрема з питань ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Її обсяги, починаючи з 1992 р., склали понад 3 млрд. дол. США, що перевищує сумарні показники інших країн-донорів за цей період. Внесок США до Чорнобильських проектів складає понад 360 млн. дол., з них 123 млн. дол. – за результатами Київського саміту з питань безпечного й інноваційного використання ядерної енергії (квітень 2011 р.) [5].

Основні зусилля у сфері військового співробітництва зосереджені на залученні можливостей Міноборони США для

сприяння проведенню оборонної реформи в Україні, вдосконалення Об'єднаних сил швидкого реагування національних ЗС, розвиток і модернізацію мережі полігонів, збільшення фінансування програм військової допомоги, підвищення загального рівня взаємодії між оборонними відомствами двох країн, проведення спільних військових навчань та операцій проти міжнародного тероризму.

Важливими напрямами двостороннього співробітництва залишаються реалізація українських проектів в рамках ініціативи Групи восьми «Глобальне партнерство», активізація переговорного процесу щодо збільшення обсягів фінансування Сполученими Штатами заходів з утилізації твердого ракетного палива із корпусів міжконтинентальних балістичних ракет РС-22, імплементація низки проектів у сфері посилення безпеки ядерних об'єктів в Україні та зміцнення потенціалу нашої держави в запобіганні нелегальному переміщенню ядерних і радіоактивних матеріалів [12].

Двостороння співпраця у науково-технічній сфері, а також із дослідження космосу і ракетобудування залишаються серед пріоритетів обох країн.

США є провідним партнером України в галузі охорони здоров'я, зокрема з питань протидії ВІЛ/СНІД, туберкульозу, птишиному та пандемічному грипу; реалізуються програми допомоги українським дітям та особам, хворим на важкі недуги, з використанням найкращих в США медичних технологій; здійснюються масштабні поставки медичної техніки та устаткування за рахунок американських державних та приватних кредитів. Активним було сприяння США в подоланні пандемії грипу та вірусу H1N1 в Україні.

Позитивну динаміку зберігає міжпарламентська співпраця. Активну роль у розвитку двосторонніх відносин відіграє Група сприяння Україні у Конгресі США («Український Кокус»), до складу якої входять близько 40 американських законодавців.

Важливим фактором, який сприяє повнішій реалізації потенціалу співробітництва України і США, залишається присутність на території Сполучених Штатів численної української громади - понад 890 тис. американців українського походження (в американських україномовних виданнях йдеться про 2 мільйони українців). У цьому зв'язку пріоритетним для Української держави залишається зміцнення зв'язків з українською громадою, сприяння забезпеченню її етнокультурних потреб.

Перспективи та тенденції еволюції зовнішньої політики США. Можна окреслити цілий ряд можливих варіантів розвитку зовнішньої політики США та їх положення в світі – від більш реальних до фантастичних. Для прикладу, у праці «Війна майбутнього», що носить характер прогностичного аналізу, російський дослідник В. Сліпченко притримується думки про те, що через 10-15 років США будуть перебувати в небезпеці і, можливо, в стані війни. Він вважає, що можуть з'явитися нові ядерні держави з числа країн, вороже налаштованих по відношенню до США. Це буде обмежувати для них свободу зовнішньополітичного маневру, нейтралізує американське технологічну перевагу в звичайних озброєннях і утруднить використання збройних сил США в якості інструменту зовнішньої політики. В такому випадку можна припустити, що США будуть наполегливо нав'язувати ядерне роззброєння не тільки в якості гуманітарної акції. Вони будуть переслідувати мету зберегти і використовувати своє привілейоване геостратегічне й економічне становище в світі як найпотужнішої військової держави, здатної одночасно протистояти кільком регіональним противникам. Десятки країн вже мають балістичні ракети або технологічні можливості для їх виробництва. Ракетна зброя все ширше поширюється серед країн. Вони мають можливість купити її на ринку зброї, створити за ліцензіями, а також створювати власні зразки ракетної зброї.

Слід підкреслити, що в найближчі 10-15 років ракетні загрози безпосередньо для території США з боку третіх країн не виникнуть. З потенційних супротивників лише Росія і Китай мають міжконтинентальні балістичні ракети, але вони навряд чи нападуть на США [2].

Не набагато сприятливішими є прогнози американського дослідника А.Маккой. Він зазначає, що наявні дані про нинішній стан справ в економічній, освітній та військовій сферах США свідчать про те, що негативні тенденції будуть швидкими темпами наростати аж до 2020 року і, швидше за все, досягнуть «критичної маси» не пізніше 2030 року. «Американський вік», тріумфально проголошений у роки Другої світової війни, завершиться до 2025 року, в свій восьмий десяток, і залишиться в минулому вже в 2030-х роках [3].

Надзвичайно цікавими є оцінки майбутнього США, які подає російський аналітик С.В.Кортунов у праці «Современная внешняя

политика Росії. Стратегія избирательной вовлеченности» посилаючись на доповідь ЦРУ «Світ у 2020 році». 1.Сценарій «Давоський мир». 2020 -й рік. Черговий Давоський форум вперше проводиться в Китаї. Ця країна, як і Індія , до того часу стає повноправним гравцем у процесі глобалізації . Сценарій не виключає , що слідом за Китаєм і Індією новими економічними гігантами стають Бразилія та Індонезія. Фінансовий центр світу зміщається в Азію , де до 2020-го року проживає 56 % населення планети. Все це , в свою чергу , фактично руйнує той світовий порядок , який склався після Другої світової війни. Однак, не дивлячись на зростаючу роль інших міжнародних акторів, США продовжує лідирувати у західному світі. Наступний - сценарій «Пакс Американа ». Запис з особистого щоденника генсека ООН від 11 -го вересня 2020 : «Ось і пройшло 19 років з того моменту , як вигляд, що відкривається з вікна мого попередника на 38- му поверсі будівлі ООН, зазнав істотних змін: зникли хмарочоси - близнюки, проте Америка, немов птах Фенікс , не тільки побудувала на місці зруйнованих будівель нові, але й повстала з попелу, і залишається стрижнем світової політики , багато в чому завдяки відновленню єдності з Європою.

Але і це єдність забезпечується міццю НАТО, оскільки Євросоюз розширився за рахунок Туреччини і вийшов таким чином на спільні кордони з Близьким Сходом , що дозволяє підтримувати відносну стабільність в регіоні, звідки Сполучені Штати отримують нафту. При цьому Сполучені Штати відчують постійне суперництво з Китаєм, зростаючий антиамериканізм бідних країн, тягар відповідальності за міжнародну безпеку, яку може гарантувати тільки НАТО. Варто відзначити, що автор вважає цей сценарій малоімовірним [6].

Третій сценарій - «Новий халіфат ». 3 червня 2020 . Онук Бен Ладена пише листа своєму родичу, де викладає свої міркування у зв'язку з народженням загальносвітового руху «Новий халіфат». Як впливає з листа якомусь молодому, досі невідомому каліфу вдалося заманити під прапори «Нового халіфату» не лише мусульман, але і невірних. У світі панує транснаціональне теократичне співтовариство. Все це - результат прогресу нових технологій та інформатики, який посилює конфлікт між західним та ісламським світами. Правда, в деяких частинах Азії та Європи , де мусульмани вже скуштували плоди глобалізації, вони розриваються

між духовним халіфатом і матеріальними благами. У будь-якому випадку, проголошення Халіфату підвищує ризики терактів, оскільки виникає нове покоління ісламістів, готових атакувати всіх, хто протривить халіфату. А на Близькому і Середньому Сході одна з країн переходить під повний контроль радикального руху.

Одночасно транснаціональної силою стає організована злочинність. Росія ж, за цією версією, загрузла в боротьбі з внутрішніми бунтами, що парадоксальним чином зблизило її з Сполученими Штатами, які потребують союзу з Москвою і готові надавати їй гроші та зброю для протидії моджахедам. Терористична загроза і внутрішні конфлікти переривають процес глобалізації, значно підвищують вартість заходів по забезпеченню безпеки, які вимагають серйозного посилення прикордонного контролю, а також контролю за торговельними та фінансовими операціями. Такий варіант розвитку подій є одним із найменш сприятливих для США.

Останній сценарій - «Спіраль страху». В умовах безконтрольної і анонімної купівлі-продажу все більше країн і терористичних організацій набувають власну зброю масового знищення. Страх породжує новий страх. Тут, зрозуміло, вже не до глобалізації. Як наслідок, вся світова економіка відчуває застій. Міжнародна система торгівлі скута заходами щодо забезпечення безпеки, внаслідок чого підприємці та науковці у пошуках нових джерел доходів все частіше погоджуються на незаконні операції. Це найбільш несприятливий, але, на думку ЦРУ, найвірогідніший сценарій, згідно з яким всі нитки світової політики виявляться в руках у торговців зброєю, які діють не стільки заради прибутку, скільки в інтересах певних ідейних установок. У такому випадку США втратить свою вагу на міжнародній арені [6].

Що ж до особисто мого прогнозу, то я погоджуюсь з думкою більшості дослідників. Я вважаю, що економічна та військова міць США буде слабнути протягом наступних років, і світ, який уже і зараз не є однополярним у всіх вимірах цього терміну, стане абсолютно мультиполярним. Можливість перетворення на наддержаву має Китай, за умови вирішення внутрішніх проблем. Однак при короткостроковому прогнозі, можна зазначити США не зійде з міжнародної арени як центр сили, а залишиться одним із основних політичних акторів.

Список використаних джерел та літератури

1. [Внешняя политика Обамы: конец начала](http://www.kontinent.org/article_rus_4a971af8eeb05.html). Джордж Фридман (George Friedman), Stratfor. [электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.kontinent.org/article_rus_4a971af8eeb05.html
2. Война будущего (прогностический анализ). Владимир Слипченко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fb2.booksgid.com/content/0F/vladimir-slipchenko-voyna-budushego-prognosticheskij-analiz/1.html>
3. Закат и упадок американской империи: четыре сценария падения империи США. Альфред МакКой [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/3220>
4. Печатнов В. О., Манькин А. С. История внешней политики США. // Междунар. отношения, 2012[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.inter-rel.ru/inter_rel.php/#b332
5. Офіційний сайт Посольства України в Сполучених Штатах Америки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://usa.mfa.gov.ua/ua/ukraine-us/diplomacy>
6. С.В.Кортунов. Современная внешняя политика России. Стратегия избирательной вовлеченности., 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uchebnik-besplatno.com/mejdunarodnie-otnosheniya-uchebnik/covremennaya-vneshnyaya-politika.html>
7. Сучасна зовнішня політика США: доктринальний вимір. Оборський Олександр Петрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua>
8. Терентьев А. «Новый мировой порядок» США или европейское мироустройство // Мировая экономика и международные отношения, 2003, № 7
9. Травкина Н.М. Внешняя политика Дж.У.Буша: некоторые особенности // США. Канада: экономика, политика, культура. -2005. -№ 10. - С. 3-20
10. Цимбалістий В. Ф. Теорія міжнародних відносин: Навчальний посібник. -Львів: Новий Світ-2000, 2006. -320, с.
11. American Power in Terminal Decline. DAVE LINDORFF. [Electronic resource]. – Mode of access: — <http://www.warandpeace.ru/ru/exclusive/view/75486/>
12. Ukraine's Future and U.S. Interests. Steven Pifer [Electronic resource]. – Mode of access: — <http://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/32416.htm>

Солтис В.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КАНАДИ

Вступ. Основним принципом зовнішньої політики Канади є гарантування спільної безпеки через створення умов толерантності й співіснування множинності культур і суспільств, тобто в концепції зовнішньої політики Канадської Федерації XXI століття наголошується на соціально-гуманітарних чинниках міжнародної безпеки, які значною мірою обумовлюються національною політичною культурою.

Метою дослідження є аналіз низки внутрішніх і зовнішніх чинників на формування зовнішньополітичних засад у Канаді. Для реалізації мети дослідження визначені такі наукові завдання: проаналізувати особливості і фактори впливу на формування та реалізацію зовнішньої політики Канадської Федерації; розкрити характер взаємин і простежити зміни у відносинах між Сполученими Штатами Америки, Європою, Азіатсько-Тихоокеанським регіоном, Російською Федерацією та Україною, з одного боку, і Канадою – з другого; проаналізувати актуальні проблеми, зокрема проблеми безпеки, та пріоритетні напрямки сучасної зовнішньої політики країни, вивчити позицію держави стосовно ключових світових проблем людства, визначити регіональні особливості зовнішньополітичної стратегії, що дасть змогу сформувати більш цілісне уявлення про участь держави у сучасних загальносвітових процесах.

Окремі аспекти дослідження знайшли своє відображення у працях сучасних російських науковців С.Ю. Данилова, А.А. Мелкумова та українських дослідників С. Кононенка, М. Дойчик, Е.Баран. Канадські науковці Дж. Стівенсон, К. Носсел й М. Такер у своїх дослідженнях виокремлюють певні аспекти діяльності канадської держави на зовнішньополітичній арені.

Актуальність питання обумовлена потребою з'ясувати, яким чином країна прагне самореалізуватись в масштабі світової системи міжнародних відносин та відповідно ефективно забезпечити свої національні інтереси у коротко- та довгостроковій перспективі. З огляду на актуальність проблем формування і розвитку в Україні механізму зовнішніх відносин, як і механізму правової держави загалом, суттєвий інтерес представляє відповідний досвід Канади – країни, яка має давні й усталені традиції демократії, і яка є одним із найперспективніших зовнішньополітичних партнерів України з огляду на українсько-канадську Угоду про дружбу і співробітництво (1994 р.). Крім того, вивчення особливостей та механіки участі в системі міжнародних відносин цієї держави має значне науково-теоретичне та практичне значення для вдосконалення зовнішньополітичної діяльності України.

Ключові завдання канадської зовнішньої політики сформульовані в урядовій заяві «Канада у світі», опублікованому в 1995 році. Нормативно-правову базу українсько-канадського двостороннього співробітництва 1991 – 2004 років становлять такі

документи: Спільна Декларація про особливе партнерство між Україною та Канадою, Спільна Декларація про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Канадою, Спільна Декларація про подальший розвиток відносин особливого партнерства між Україною і Канадою, Угода про дружбу і співробітництво між Україною і Канадою.

Фактори впливу на формування зовнішньої політики Канади. Зовнішньополітична діяльність Канади формується та реалізується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Основними структурними ланками зовнішньополітичного механізму Канади є королівська влада (Генерал-Губернатор і в певному контексті – британський монарх), законодавча влада (Парламент), виконавча влада (Прем'єр-Міністр, Кабінет, Міністерство закордонних справ і міжнародної торгівлі, інші органи виконавчої влади, що мають компетенцію в даній сфері) [17].

Перший із зовнішніх факторів стосується географічного розташування Канади, яка з трьох боків відмежована від решти світу океанами – Тихим Атлантичним і Північно-Льодовитим, а з четвертого – межує з найсильнішою країною світу – Сполученими Штатами Америки. США переважають Канаду за чисельністю населення майже у дев'ять разів, за економічною потужністю (за обсягом ВВП) та мають військову перевагу, що є потужним фактором впливу на формування і реалізацію зовнішньої політики Канади. Океани слугують Канаді надійним захистом від іноземного вторгнення і від військової небезпеки загалом [15]. США – найбільший торговельно-економічний партнер Канади, найближчий військовий і політичний союзник, з яким пов'язують її членство в НАТО і сотні інших угод про співпрацю.

Другий зовнішньополітичний фактор полягає у тому, що Канада певною мірою обмежена у своїх силових і економічних можливостях. Маючи небагаточисленне населення і величезну територію (посідає друге місце у світі за територіальними розмірами після Росії), Канада прагне підтримувати свою безпеку завдяки об'єднанню зусиль з іншими державами, вступом до таких союзів і міжнародних організацій, як НАТО, ООН, ОБСЕ, ОАД. Звідси одна з характерних рис канадської зовнішньої політики – прихильність до багатостороннього підходу при розв'язанні проблем, спорів і конфліктів, несприйняття в цій сфері

односторонніх дій будь-якої держави, включаючи, як правило, і США [8].

Ще одна риса зовнішньої політики Канади, яка є її особливістю у системі міжнародних відносин – миротворчість. Країна використовує політичні і дипломатичні методи розв'язання спорів і конфліктів з урахуванням інтересів всіх учасників суперечки. Країна до 1993 року брала участь практично у всіх операціях з підтримки миру (ОПМ), була першою країною, яка запропонувала наприкінці 1991 року ввести сили з підтримки миру під егідою ООН у колишню Югославію, висловила за багатосторонню акцію під прапором ООН у зв'язку з переворотом на Гаїті у вересні 1991 року, відіграла провідну роль у підготовці акції по наданню допомоги раундським біженцям в Заїрі у 1996 р.

Починаючи з 90-х рр. Канадське агентство міжнародного розвитку (КАМР) приділяє що зростає увагу питанням безпеки і забезпечення світу у програмах допомоги країнам, що є зонами конфлікту чи мають що така потенціал. З другої половини 1990-х років основним напрямом країни став захист прав людини. Після 1990-х років питання забезпечення безпеки держави трансформувалось у питання «безпеки особистості», і термін «безпека» включає в себе і військові, і невійськові загрози – бідність, тероризм, розповсюдження наркотиків тощо. При цьому Канада наполягає на тому, що в умовах, коли у центрі уваги світової спільноти перебуває не держава, а особистість і її безпека, у випадку масового і жорстокого недотримання прав людини з боку держави допустимий силовий тиск аж до прямого міжнародного втручання під егідою ООН, НАТО й інших організацій у внутрішні справи держави-порушника, незважаючи на його суверенітет. Так обґрунтовувала Канада свою підтримку миротворчих операцій за рішенням Ради Безпеки ООН у Східному Тиморі, Сьєра Леоне, економічних санкцій проти Нігерії, військових дій НАТО у Боснії і Герцоговині, Сербії, а також в антитерористичній операції в Афганістані.

Обмежені військові можливості Канади пояснюють ще одну рису її зовнішньої політики, а саме, відсутність прагнень насаджувати у всьому світі свою систему і цінності, на відміну від її південного сусіда США.

Що стосується впливу внутрішньополітичних факторів на канадську зовнішню політику, то на сучасному етапі на політику

федерального уряду суттєвий вплив мають, крім англо- і франко-канадців, ще низка етнічних груп. Організації канадців італійського, українського, польського, єврейського, китайського та іншого походження вирішують долю виборів у багатьох округах і, це примушує владу враховувати інтереси різноманітних національних груп у реалізації зовнішньої політики держави [15].

На формування зовнішньої політики Канади впливають і її основні політичні партії. Досі при владі на федеральному рівні перебували, змінюючи одна одну, дві найстаріші партії країни – Ліберальна й Консервативна. У цілому можна стверджувати, що вони проводили єдину зовнішню політику.

У зовнішній політиці Канада прагне домогтись розробки і запровадження чітких міжнародних правил політичної та торговельно-економічної взаємодії, обов'язкових для всіх держав, включаючи і найсильніші, тобто США. Та обставина, що у Канаді існує дві офіційні мови – англійська і французька – вплинула на те, що Канада стала засновником і активним членом практично всіх найважливіших міжнародних і багатьох регіональних організацій: ООН, ЮНЕСКО, Британська співдружність, Франкофонія, МВФ, СОТ, ОБСЄ (Організація з безпеки і співпраці в Європі), ЄБРР (Європейський банк реконструкції і розвитку), ОАД (Організація американських держав), АТЕС (Організація азійсько-тихоокеанського співробітництва) та ін.[15].

У 1993 році було підписано тристоронній північноамериканський Договір про вільну торгівлю між США, Мексикою і Канадою (НАФТА), що набув чинності з 1 січня 1994 р. [4; 6]. Прямим результатом Договорів 1988 (у 1988 році було підписано двосторонню угоду щодо вільної торгівлі зі США) та 1993 років стало прискорення канадсько-американської інтеграції. Швидше почав зростати обсяг взаємної торгівлі, що сприяло розвитку економіки Канади [15].

Провідні напрямки зовнішньої політики Канади сформульовані в урядовій заяві «Канада у світі», опублікованій у 1995 році, досить лаконічно: «сприяння процвітанню і зайнятості, захист безпеки в рамках міжнародної стабільності й поширення канадських цінностей і культури». Це означає, що дипломатія Канади повинна слугувати утвердженню безпеки країни (і всього світу); сприяти добробуту національного (і міжнародного) суспільства;

ґрунтуватися на гуманних цінностях канадського соціуму, пропагувати та поширювати їх у світі [18, 86 – 87].

Особливість ЗП Канади у тому, що уряд не має жорсткої, детально розробленої зовнішньополітичної програми, розрахованої на тривалий період. Це пояснюється тим, що Канада має обмежені військові можливості, і їй завжди доводиться мати справу з сильнішими державами, що примушує керівників зовнішньої політики швидко і гнучко реагувати на зміни у двосторонніх відносинах чи на міжнародній арені, які канадці були неспроможні попередити. Тому у канадській зовнішній політиці зустрічаються випадки непослідовності, суперечливості у її поведінці на міжнародній арені.

Відносини Канади із США. Серед основних напрямків канадської зовнішньої політики після розпаду біполярної системи міжнародних відносин перше місце посідають відносини зі Сполученими Штатами Америки і на двосторонньому, і на багатосторонньому рівнях. У випадку канадсько-американських відносин у сферах безпеки та оборони таким важливим чинником є членство Канади та США у НАТО [10]. Головним елементом військової співпраці Канади і США була і залишається НОРАД (угода про створення Об'єднаного командування протиповітряної оборони Північноамериканського континенту), підписана у 1958 році, яка постійно пролонгується (за останньою пролонгацією термін дії угоди продовжений до 2006 року).

Враховуючи тісний характер відносин двох держав та події 11 вересня 2001 року Канада надала військово-повітряні, сухопутні і морські сили для міжнародних сил, які сформовані для боротьби з тероризмом (за уряду прем'єр-міністра Канади Жана Кретьєна). Так Канада розпочала операцію «Аполлон», яка стала внеском країни в американську операцію «Незламна свобода» (2001 – 2003). Головне завдання – перевірка кораблів, підозрюваних у нелегальному перевезенні бойовиків «Аль-Каїди» і руху «Талібан».

Незважаючи на всебічну інтеграцію військової політики Канади і США, у відносинах між країнами є певні проблеми, пов'язані насамперед з кризою канадських збройних сил. Канада прагне отримати мирні дивіденди, менше вкладати кошти у озброєння.

Проте передбачаються наступні наслідки цієї кризи: військова слабкість позбавить Канаду можливості брати участь у переговорах з питань безпеки, що завдасть серйозної шкоди ЗП Канади, оскільки

вона не зможе брати участь у міжнародних операціях; найголовніше, ситуація загрожуватиме серйозними труднощами у відносинах із США. У цьому контексті є прогнози: «якщо Канада не зможе повною мірою брати участь у реалізації планів США з оборони континенту, то американці можуть закрити кордон і розмістити свої війська на канадській території» [15].

У погіршенні стосунків між Канадою і США є той факт, що Канада вирішила не брати участі у американській НПРО (програма національної протиракетної оборони США), як заявив у 2005 р. прем'єр-міністр Пол Мартін. Тема ставлення Канади до НПРО Дж. Буша стала однією з принципово важливих для американців. Власне від Канади не вимагалось майже нічого: ні надання своєї території, ні бюджетних асигнувань, тільки символічна згода, яка була досить важливою. Дж. Буш під час свого візиту в цю країну у 2004 р. двічі публічно просив федеральний центр – Оттаву про підтримку [7, 29]. Канада прагнула отримати від США гарантії щодо нерозповсюдження гонки озброєнь на космічний простір. І канадське рішення, прийняте не на користь США, багато в чому перекреслило той позитивний діалог, якого вдалося досягнути П. Мартіну на американському напрямку [20].

Другий чинник, на думку Білого дому, полягає у тому, що найбільшою помилкою Канади була її відмова від участі у війні США проти Іраку (формально через відсутність на цю війну санкції Ради Безпеки ООН) (офіційна відмова Ж. Кретьєна у 2003 р.), на що американський посол у Канаді П. Селлуччі зауважив, що рішення Оттави може негативно вплинути на динаміку економічних зв'язків між двома державами.

Іншою причиною невдоволення США були недостатні, на думку Вашингтона, зусилля Канади, спрямовані на боротьбу з міжнародним тероризмом, обороні території власне Канади і співробітництву з американцями в захисті Північноамериканського континенту та канадсько-американського кордону [15]. Йдеться і про недостатнє фінансування Канадою оборонних зобов'язань по лінії НАТО; про м'яку політику Канади щодо біженців та іммігрантів, яка може дозволити терористам проникнути через територію Канади до США. Проте Канада теж не була задоволена тим, як складаються двосторонні канадсько-американські відносини. Насамперед, в Оттаві вважали, що Вашингтон не оцінив

внесок Канади в укріплення безпеки в Північній Америці та боротьбу з міжнародним тероризмом [4, 46 – 47].

Вашингтон все більше починає розглядати Канаду не як традиційного воєнного союзника [20]. Канадсько-американські відносини у сферах безпеки та оборони в північноамериканському геополітичному просторі є «дружніми взаєминами рівних», тоді як у багатосторонньому контексті Сполучені Штати розглядають Канаду як «малого гравця без значної сили, з несуттєвим внеском до альянсу». Тому Вашингтон прагне визначати структуру безпеки двох країн і всього Північноамериканського континенту, а Канаді доведеться підлаштовуватись під цей процес [15].

У січні 2006 року після перемоги консервативної партії на парламентських виборах посаду прем'єр-міністра Канади обійняв Стівен Харпер. Головним завданням С.Харпер вважав налагодження відносин із США, що не намагався зробити Ж.Кретьєн (ліберальний прем'єр-міністр Канади у 1993 – 2003 роках) і що не зміг досягти П.Мартін (ліберальний прем'єр-міністр у 2003 – 2006 роках). С.Харпер збільшив чисельність канадських збройних сил, підвищив витрати на оборону і безпеку, забезпечив пролонгацію канадського військового контингенту в Афганістані спочатку до 2009 року, а потім і до 2011 року, змінив загальну атмосферу відносин із США і особисто з президентом Б.Обамою. Канадсько-американські відносини нормалізувались за уряду Харпера, зникла напруга, яка характеризувала ці відносини з 2001 по 2006 рік.

З моменту обрання С.Харпера канадська зовнішня політика була переорієнтована з соціально-економічної спрямованості на питання оборони і безпеки. С.Харперив заяв, що зважаючи на ситуацією, яка склалася після 11 вересня 2001 року, країна буде продовжувати нарощувати військову міць, братиме участь в реконструкції Афганістану і боротиметься з рухом «Талібан».

Отже, серед основних завдань, спрямованими на канадсько-американську інтеграцію після подій 11 вересня 2001 року були такі: порушення питань континентальної економічної і соціальної інтеграції (у 2005 році в м. Сонома (Каліфорнія) на першому Північноамериканському форумі); реалізація документа під назвою «Сильна і вільна», опублікованого Ліберальною партією Канади у 2007 році: план лібералів напередодні саміту північноамериканських керівників в м. Монтебелло (Квебек);

підписання Рамкової угоди щодо співробітництва в галузі державного регулювання на третій північноамериканській зустрічі лідерів держав і урядів за участю Дж. Буша, С. Харпера і Ф. Кальдерона в Монтебелло (Квебек) 21–22 серпня 2007 р. [15]. Першою спробою щодо поглиблення чи розширення північноамериканської інтеграції стала Декларація про «розумний кордон» (Smart Border Declaration) і План дій щодо її реалізації, які були підписані з ініціативи Канади 2001 року. У 2005 р. під час саміту перших керівників трьох північноамериканських держав (США, Канади, Мексики) у Техасі було підписано заяву про Північноамериканське партнерство у сфері безпеки та процвітання [20].

Аналіз змін дозволяє передбачати, що в Північній Америці відбувається поступовий перехід від так званої «поверхневої» до «глибокої» інтеграції, тобто такої, що асоціюється із утворенням єдиного внутрішнього ринку, означає можливість гармонізації напрямів економічної політики між країнами, які у перспективі прагнуть до тіснішого союзу.

Прогрес у північноамериканській інтеграції пов'язують з удосконаленням угоди про Північноамериканську зону вільної торгівлі, яка була покладена в її основу. Ці плани і проекти помітно активізувалися після запропонованого президентом Мексики В. Фоксом у 2000 році «Плану 2020», що отримав назву «НАФТА – плюс»[18].

Таким чином, спільна географія та історія стали тими чинниками, що на багато років поєднали Канаду та Сполучені Штати тісними союзницькими взаєминами в галузях безпеки та оборони і у перспективі країни мають наміри підтримувати їх. Значна асиметрія у розмірі та оснащенні військ не є визначальним фактором у відносинах двох північноамериканських країн в умовах комплексної взаємозалежності. Співпраця Канади та США у згаданих галузях здійснюється як на двосторонньому (в рамках ряду організацій, угод та партнерств), так і на багатосторонньому рівні – в основному в рамках НАТО.

Північний вектор зовнішньої політики Канади як складова безпекової політики країни. Північний вектор канадської зовнішньої політики [2] є інструментом забезпечення національних інтересів держави, носить системний характер і має на меті досягнення чотирьох цілей – забезпечення безпеки та процвітання

канадців, стабільного розвитку Арктики, гарантування канадського суверенітету на Півночі, створення Приарктичного регіону як геополітичного простору всередині міжнародної системи, заснованої на праві [19]. Канадське керівництво закріплює пріоритетність досягнення таких цілей у її двосторонніх, регіональних та багатосторонніх відносинах [2].

З посиленням інтересу ряду країн до північних територій актуалізується важливе завдання у забезпеченні національної безпеки Канади – вирішення арктичного питання як складової створення безпечного оточення для країни. Сьогодні арктичні води формально не належать жодній країні. Розподіл приарктичних територій відбувається за т. зв. «секторним принципом», коли держава може претендувати на частину морської акваторії, що примикає до її побережжя. Суперечки з приводу приналежності спірних територій належать до компетенції Комісії ООН з кордонів континентального шельфу. Проблема ускладнюється відсутністю чітких, визнаних усіма країнами арктичної зони юридичних норм регулювання відносин між північними державами. Єдиний міжнародний правовий акт тут – Конвенція ООН з морського права (1982 р.). Канада приєдналася до Конвенції у 2003 році [2].

Важливим в контексті забезпечення національної безпеки Канади є питання кордонів. Протягом останніх кількох десятиліть Канада суперечить з приводу північних територій зі Сполученими Штатами, Данією, а в останній час – з Росією. Неврегульованість територіальних суперечок може призвести до загострення відносин з сусідніми державами, що є потенційною загрозою національній безпеці Канади, а їх вирішення – запорукою регіональної стабільності зовнішнього оточення країни.

З середини 80-х рр.. точиться протистояння Канади зі США з приводу права на Північно-Західну протоку, яка з'єднує Атлантичний та Тихий океани. Канадсько-американська воєнна угода (2002 р.) перевизначила верховенство Канади над Північними територіями, визначила умови перебування військових кораблів США у канадських територіальних водах. Нейтральність приполярних зон невігідна для Канади, оскільки позбавляє її можливостей власного контролю за територіями, що зменшує канадський вплив у даному регіоні. Крім невирішеного питання про Північно-Західну протоку, у Канади зі США не врегульовані суперечки з приводу кордонів між американською Аляскою і

канадською провінцією Юкон, де знаходяться значні поклади нафти, що ще більше загострює ситуацію [2].

Нестабільність в регіоні викликає суперечка Канади з Данією за о. Ганса, що розташований між канадською територією і Гренландією (належить Данії). Оттава посиляється на той факт, що раніше острів належав Великобританії – колишній метрополії Канади, в той час як Данія аргументує приналежність острова його географічною близькістю до Гренландії (належить Данії).

Фактором загострення ситуації довкола Арктики є позиція Російської Федерації щодо розподілу територіальних володінь в регіоні. Росія доводить, що шельф Північного Льодовитого океану є продовженням Сибірської платформи. Обґрунтування мають за основу матеріали, зібрані до і під час наукової експедиції «Арктика – 2007» (серпень 2007 року) [17].

У жовтні 2007 року Стівен Харпер заявив про посилення канадської військової присутності в Арктиці [1].

Територіальні протистояння арктичних країн призводять до нестабільності в регіоні, але не становлять реальної загрози виникнення масштабного конфлікту. Крім того, три арктичні держави входять у Велику вісімку, учасники якої у прийнятті консолідованих рішень виходять як з національних, так і загальносвітових інтересів з метою збереження світової безпеки і стабільності. До того ж Канада не може відкидати впливову роль Росії в Арктичному світі, що спонукає Оттаву до налагодження та посилення двостороннього співробітництва з Москвою, а також до співпраці в рамках регіональних форумів з арктичного питання. Канадське керівництво сприяє імплементації Канадсько-Російської угоди про співробітництво в Арктичному регіоні 1992 року, а також Меморандуму про взаєморозуміння для співпраці з метою розвитку Півночі 1997 року, сприяє розширенню двосторонніх економічних та ділових зв'язків з Росією.

Регіон є одним з найбагатших на природні ресурси і може призвести до зростання напруженості на Півночі. Арктичні країни змушені шукати компромісні шляхи для розбудови арктичної спільноти. Для протистояння новим викликам і кращого просування кооперації, Канада інтенсифікує діалог в рамках ООН, НАТО і ОБСЄ. З метою посилення свого суверенітету та захисту населення, а також посилення безпекового оточення Арктики Оттава співпрацює в рамках Арктичної Ради [20], яка є одним з найбільших

рушіїв для розвитку північного вектора канадської зовнішньої політики. Оттава зосереджується на забезпеченні собі керівної ролі в Арктичній Раді з метою просування пріоритетів канадської північної політики. Оттава надає фінансову та інституційну підтримку постійним членам Ради, забезпечує підтримку для комплексної співпраці між державами-членами, збільшує державну підтримку для підвищення ролі Канади у розбудові арктичної спільноти [19].

Отже, посилення інтересу ряду країн до північних територій спонукає до вирішення арктичного питання як складової національної безпеки Канади. Найбільш серйозними претендентами на арктичний шельф залишаються п'ять держав – США, Канада, Данія, Норвегія і Росія, які розробляють проекти розширення своїх економічних зон в Арктиці. Зважаючи на кооперацію країн в Арктичній Раді та співпрацю в рамках глобального економічного форуму G8, існують передумови у перспективі до вирішення арктичного протистояння шляхом переговорів та через розробки нормативно-правової бази з арктичного питання як на двосторонній основі, так і на рівні міжнародних домовленостей.

Відносини Канади з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР). Укріплення торговельно-економічних взаємин з АТР є важливим для економічного добробуту Канади. Оттава прагнула брати участь у всіх важливих регіональних організаціях – АСЕАН (Асоціації держав Південно-Східної Азії – геополітична та економічна міжнародна організація), АТЕС (Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво – міжнародна організація, створена для розвитку інтеграційних зв'язків між країнами басейну Тихого океану).

Основи співробітництва АТЕС були закладені на зустрічі міністрів країн АТЕС в Сеулі в 1991 р. (Сеульська декларація) і під час саміту АТЕС в Осаці 1995 р. (Осакська програма дій). Мета АТЕС шляхом об'єднання країн у даному угрупованні стимулювати взаємне співробітництво в різних сферах: на ринку товарів і капіталів, у сфері транспорту, енергетики й ін. У перспективі об'єднання – утворення зони вільної торгівлі у 2020 р. [3].

Метою асоціації АСЕАН є прискорення економічного розвитку та соціального прогресу в країнах-учасниках, захист миру та стабільності в регіоні. Канада використовувала для обговорення проблем АТР щорічні наради в межах АСЕАН і так звані діалоги

партнерів АСЕАН, намагаючись включити до порядку денного питання регіональної безпеки. Ці зусилля призвели до створення в 1994 році консультативного Регіонального форуму АСЕАН, де Канада, як і в інших регіональних організаціях такого виду, виступає за багатосторонні підходи до запобігання й усунення реальних і потенційних загроз в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні [18, 94 – 95]. Канада та АСЕАН у 2012 р. оголосили про створення Ділової ради, яка буде концентруватися на розвитку співпраці у приватному секторі, щоб просувати торгівлю та інвестиції в регіоні АСЕАН. Міністри схвалили план роботи на 2012 – 2015 рр., тобто найближча перспектива, для поглиблення торговельних та інвестиційних зв'язків між Канадою та АСЕАН.

Особливості процесів інтеграції в азіатсько-тихоокеанському регіоні різноманітні, свідчать про формування нового полюса світової економіки. Процес інтеграції суперечливий і політично непростий, бо ефекти інтеграції розподіляються між державами та їх економічними суб'єктами нерівномірно. Проте АТЕС володіє необхідним потенціалом, це сприяє розвитку країн АТР. Адже багато політиків вважають АТЕС можливим економічним і політичним центром світу в XXI ст. і обґрунтовують швидким соціально-економічним розвитком країн регіону, наявністю тут потужних економічних держав – США, Китаю і Японії, а також Австралії і Нової Зеландії.

Відносини Канади з Україною. З проголошенням незалежності України українська діаспора Канади надає суттєву підтримку становленню і розбудові своєї етнічної батьківщини. Дипломатичні відносини між Україною та Канадою встановлено у 1992 році [14]. Найважливішим документом у цей період стала «Спільна Декларація про особливе партнерство», підписана у 1994 р. і поновлена у 2001 р. та у 2008 р., що засвідчила підтримку Канадою розвитку України та важливість нашої двосторонньої співпраці для забезпечення стабільності та процвітання у світі [12]. В ній йшлося про підтримку України Канадою та надання Україні гарантій забезпечення її національної безпеки. Ці гарантії були надані ядерними державами у формі багатостороннього документа й набули чинності після приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як без'ядерної держави. Важливим документом між країнами залишається Угода про дружбу й співробітництво між Україною та Канадою [16], у якій сторони

домовилася сприяти далі розвитку двостороннього співробітництва у різних галузях і сферах. З 1991 по 1998 р. завершено 60 спільних канадсько-українських проєктів – з питань переходу до ринкової економіки, в галузі демократизації та розвитку управління, з проблем ядерної безпеки тощо.

У період президентства Л.Д. Кучми (1994 – 2004 рр.) відбувся подальший розвиток міжнародно-правової бази українсько-канадського співробітництва. З 1995 р. почала діяти Програма канадсько-українського партнерства, яка була націлена на реформування сільськогосподарського сектора української економіки, охорони здоров'я, сфери державного управління та розвиток недержавних громадських організацій. В лютому 1996 р. вступила в дію нова програма українсько-канадського партнерства, яка складалася із трьох секторних програм, а саме: Партнерство в цивільному суспільстві, Партнерство в охороні здоров'я й Партнерство в державному управлінні [1].

Розвиткові канадсько-українських стосунків сприяють взаємні візити лідерів країн. Під час канадського візиту президента України Л. Кучми у жовтні 1994 р. підписано Угоду про дружбу і співробітництво між обома країнами, були підписані важливі документи у військовій сфері: Угода між Урядом України і Урядом Канади про військові відносини, Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Канади в галузі двосторонніх військових стосунків. Ці документи заклали політичне підґрунтя для довгострокового і конструктивного партнерства на двосторонній і багатосторонній основі.

Принциповим документом українсько-канадського співробітництва з юриспруденції став Меморандум взаєморозуміння між Генеральною прокуратурою України й Міністерством юстиції Канади. Існує принципова домовленість між Міністерством юстиції України й Міністерством юстиції Канади щодо співробітництва в галузі юстиції [11], що враховує обсяг реформ, початих Україною в правовій сфері.

У 1997 р. у Вінніпезі було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством закордонних справ України і Департаментом закордонних справ і міжнародної торгівлі Канади про співробітництво в галузі інформації [9]. У грудні 2001 р. була

підписана Спільна Декларація про подальший розвиток відносин особливого партнерства між Україною і Канадою [13].

У Спільних деклараціях, підписаних міністрами закордонних справ України та Канади у 1994 та 2001 рр., відносини між Україною та Канадою були визначені як Особливе партнерство. 24 вересня 2009 року керівниками зовнішньополітичних відомств двох країн було підписано «Дорожню карту українсько-канадських відносин».

З 1992 року Канадське агентство міжнародного розвитку (CIDA) сприяє розвитку економічних, політичних, державотворчих процесів в Україні. У 2009 році Уряд Канади включив Україну до оновленого списку 20 країн, на які спрямовується фінансова допомога CIDA. Канада бере участь у міжнародній допомозі Україні з подолання наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Протягом 2010 – 2012 рр. відбулися зустрічі Міністрів закордонних справ України та Канади з питань ядерної безпеки. Важливою подією у торговельно-економічних відносинах між Україною і Канадою став початок у 2009 році переговорного процесу стосовно підписання двосторонньої Угоди про вільну торгівлю. Відбулося сім раундів двосторонніх переговорів.

Аналіз міжнародно-правової бази дозволяє виділити кілька етапів у процесі становлення та розвитку українсько-канадських відносин. Перший етап на припадає на часи президентства Л.М.Кравчука, коли було закладено підвалини для розвитку двостороннього співробітництва. Другий етап українсько-канадського співробітництва припадає на часи президентства Л.Д. Кучми (1994 – 2004 рр.): були підписані важливі документи в усіх сферах, які зміцнили співробітництво України та Канади.

Канада входить в «сімку» найбільш великих розвинених країн [5, 76]. Враховуючи активність і авторитет Канади у міжнародних організаціях, можна відзначити перспективні сфери співробітництва України з цією державою на довготривалий період. Україна і Канада можуть активно співпрацювати в межах міжнародних організацій. Насамперед це стосується ОБСЄ та врегулювання міжнародних конфліктів, при проведенні операцій з підтримки миру. Україна, прагнучи до глибшої інтеграції зі світовою спільнотою, повинна частіше звертатися до Канади як посередника. Канадська дипломатія може виступати з'єднувальною ланкою між Україною і державами «великої сімки», сприяти залагодженню

українсько-російських суперечностей, зблизити Україну з країнами НАТО, скласти протекцію Україні в міжнародних фінансових установах.

Отже, декларування та реалізація Канадською Федерацією базових принципів власного зовнішньополітичного світогляду у своїй зовнішній політичній практиці призвели до формування позитивного (дружнього і миролюбного) іміджу цієї держави в очах світової громадськості. Канадські політики і дипломати сформували певний ідеальний образ світової спільноти, який найбільше відповідає канадським інтересам. Роль Канади в міжнародних відносинах зводиться до бачення канадцами своєї держави в ролі «чесного гравця», який дипломатичними і гуманними методами сприяє розв'язанню світових проблем.

Список використаних джерел та літератури

1. Баран, Е. Канадське співробітництво з Україною [Текст] / Е. Баран // Зовнішня торгівля, 1999. – № 1 – 2. – С. 34 – 35
2. Бочар І. В. Арктична політика Канади [Текст] / І.В. Бочар <http://old.pinchukfund.org/storage/students/works/2009/539.doc> // Соціальна мережа науковців. – К.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2009. – Режим доступу: <http://www.science-community.org/node/1522>
3. Васильєв В.Ф. Державність і модернізація в країнах Південно-Східної Азії [Текст] / В.Ф. Васильєв, Ю.О. Левтонова. – М.: Наука, 2003. – 217 с.
4. Газін В.П. Новітня історія країн Європи та Америки 1945-2002 роки: навчальний посібник [Текст] / В.П. Газін, С.А. Копилов; за ред. А.О. Копилова. – К.: Либідь, 2004. – 624 с.
5. Дойчик, М. Стосунки України та Канади в 1991 – 1996 рр.: патронат чи співробітництво [Текст] / М. Дойчик // Нова політика. – 1998. – № 4. – С. 9 – 12.
6. Комкова, Е. Канадско-мексиканские отношения и НАФТА [Текст] // СКЭПК. – 2004. – №9. – С. 26 – 42.
7. Кононенко, С. Зовнішньополітичний досвід Канади й / С. Кононенко // Дослідження світової політики. – К.: ІСЕМВ НАН України, 1998. – С.74–85.
8. Мелкумов А.А. Канадський федералізм: теорія і практика [Текст] / А.А. Мелкумов. – М.: Экономика, 1998. – 158 с.
9. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством закордонних справ України і Департаментом закордонних справ і міжнародної торгівлі Канади про співробітництво в галузі інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/124_047. – Назва з екрану.
10. Осташ Н. І. Канадсько-американські відносини у сферах безпеки та оборони [Електронний ресурс]. – К.: Ін-т міжнар. відносин Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка / Н. Осташ. – Електронні дані. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKPI_soc/2009_4/Ostash.pdf. – Назва з екрану.

11. Принципова домовленість між Міністерством юстиції України і Міністерством юстиції Канади щодо співробітництва в галузі Юстиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main/cgi?user=c191y1992&sp=i.8>. – Назва з екрану.
12. Спільна Декларація про особливе партнерство між Україною та Канадою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/124_002. – Назва з екрану.
13. Спільна Декларація про подальший розвиток відносин особливого партнерства між Україною і Канадою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-%D1%81%D0%B0/legal-acts>. – Назва з екрану.
14. Спільна декларація про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Канадою від 27 січня 1992 року [Текст] // Політика і час. – №2. – 1992. – С. 69 –71.
15. Судак. І. І. Особливості формування та реалізації зовнішньополітичного курсу Канадської Федерації [Текст] // Проблеми міжнародних відносин: [зб. наук. праць/ наук. ред. Некряч А. та ін.]. – К.: КиМУ, 2004. – С. 296 – 308.
16. Угода про дружбу і співробітництво між Україною і Канадою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/124_001. – Назва з екрану.
17. Черченко І. Л. Конституційно-правовий механізм зовнішніх відносин Канади: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2004. – 175 с.
18. A Dialogue of Foreign Policy: Report to Canadians. Department of Foreign Affairs and International Trade. – Canada: McGraw-Hill Ryerson Limited, 2003
19. Northern Foreign Policy // Foreign Affairs and International Trade Canada. – Режим доступу: http://www.international.gc.ca/polar-polaire/ndfp-vnpe1.aspx?lang=en&menu_id=23&menu=R – Назва з екрану.
20. Stevenson G. Unfulfilled Union: Canadian federalism and national unity / G. Stevenson. – [2-nd edn.]. – Toronto :McGill – Queen’s University Press, 2004. – 336 p.

Шевцова Ю.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА АРГЕНТИНИ

Вступ

Актуальність дослідження.

На сьогоднішній день Аргентина є одним з лідером в Латинській Америці за багатьма показниками, починаючи від економічного розвитку й внутрішньополітичної стабільності й закінчуючи провідною роллю в процесі регіоналізації й участю в регіональних інтеграційних об'єднаннях. З поваленням біполярної

системи міжнародних відносин паралельно відбувся кардинальний перегляд пріоритетів зовнішньої політики Аргентини. Водночас детальний аналіз її традиційних зовнішньополітичних доктрин та їх реалізації в кінці XX – початку XXI ст. виявив послідовність і спадкоємність у здійсненні міжнародної політики. Цей факт дозволяє говорити не стільки про зміну курсу, скільки про вибір інших засобів та інструментів для досягнення цілей, що залишалися незмінними протягом всієї аргентинської політичної історії.

Актуальність дослідження визначається важливістю місця і ролі Аргентини в контексті зміненої політичної ситуації на континенті та в світі. На початку XXI ст. в ряді латиноамериканських держав до влади прийшли уряди, які намагаються проводити автономний по відношенню до США курс. У цьому плані Аргентина унікальна тим, що за короткий історичний період її зовнішня політика зробила поворот від «автоматичного слідування» у фарватері Вашингтона в 90-ті рр. минулого століття до відмови від орієнтації на Білий дім і демонстративному зближенні з країнами, які виступають за альтернативний шлях розвитку.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика країн Латинської Америки. **Предметом** дослідження є зовнішня політика Аргентини і чинники, що впливали на її формування.

Мета наукової роботи полягає у вивченні та аналізі зовнішньої політики Аргентини на сучасному етапі.

Завдання дослідження:

- дослідити становлення та головні пріоритети зовнішньої політики Аргентини у пост біполярний період;
- визначити основні напрямки зовнішньої політики країни;
- проаналізувати розвиток відносин Аргентина-США;
- дослідити роль і місце Аргентини у регіональних об'єднаннях;
- прослідкувати перспективи подальшого розвитку зовнішньополітичної діяльності Аргентини.

Методологічна база

Для виконання поставленої мети були використані наступні методи дослідження: історичний метод, описовий метод, метод абстрагування, метод аналізу та синтезу, метод узагальнення тощо.

Хронологічні та географічні рамки

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період, де нижня хронологічна межа – кінець XX ст., що обумовлено розпадом СРСР і, як наслідком, зміною системи міжнародних відносин, а верхня – 2013 р.

Географічні рамки охоплюють територію Республіки Аргентина в межах державних кордонів.

Структура дослідження підпорядкована поставленій меті та дослідницьким завданням.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

Розділ 1. Становлення та головні пріоритети зовнішньої політики Аргентини у пост біполярний період

1.1. Становлення сучасної зовнішньої політики Аргентини

Розглядаючи зміни, що відбулися в Латинській Америці в 80-90-х рр. XX ст., варто акцентувати увагу на змінах у сфері зовнішньої політики. На даному етапі історії країн латиноамериканського регіону зміни в цій області символізували розрив з авторитарним минулим. Слід зазначити, що саме Аргентини найбільш динамічно розвивала свою зовнішню політику.

Поразка у війні з Великобританією за Фолкленди привела не тільки до переходу від авторитаризму до демократії, але й обумовила серйозні зміни в зовнішній політиці Аргентини. Зіткнення Великобританії з Аргентиною – одна з найбільш важливих причин приходу до влади цивільних урядів, діяльність яких викликала якісні зміни зовнішньої політики Аргентини.

Операція «Суверенітет», розпочата Аргентиною, привела до розриву дипломатичних відносин з Великобританією. Маргарет Тетчер оголосила район Фолклендських (Мальвінських) островів районом бойових дій і направила туди військові сили. Через три дні після перемоги Великобританії генерал Леопольдо Гальтієрі був змушений піти у відставку. Після цього в країні було відновлено цивільне правління. Це означало не тільки відновлення представницької демократії, але і визнання того, що Латинська Америка в цілому й Аргентина, зокрема, можуть забезпечити політичну, економічну стабільність, тільки беручи активну участь у

глобальних процесах. Реалізація подібної установки вимагала кардинального реформування зовнішньої політики.

Сучасна зовнішня політика латиноамериканських держав, що зазнала якісних змін, характеризується такими ознаками:

- відкритість, передбачуваність, дотримання норм міжнародного права, цивілізоване поведіння;

- деідеологізація зовнішньої політики, відмова від доктрини «ідеологічних кордонів» і переходу на позиції «відповідального прагматизму», активність,

- прагнення уникнути ризику маргіналізації у світовій політиці;

- зовнішня політика насамперед як інструмент зміцнення зовнішньоекономічних позицій з метою росту експорту, одержання закордонних інвестицій і довгострокових кредитів для розвитку національних відкритих ринкових економік, інтегрованих у світове господарство;

- реалізація миротворчого потенціалу, відмовлення від військових блоків і гонки озброєнь;

- відмова від беззастережного рівняння на США, прагнення до рівноправних партнерських відносин з великим північним сусідом; захист суверенних прав, особливо у зв'язку з дискримінаційними економічними заходами США;

- зміцнення зв'язків, насамперед торгово-економічних, з провідними європейськими державами, співробітництво, що зростає з ЄС; тихоокеанський напрямок зовнішньополітичної й особливо зовнішньоекономічної діяльності [3].

Таким чином, саме зміна влади та прихід цивільних, які змінили військові уряди, мала визначальний вплив на формування нової зовнішньої політики Аргентини.

1.2. Зовнішньополітичні пріоритети Аргентини за правління «династії» Кіршнерів

Сучасна зовнішня політика Аргентини формувалась починаючи з 2003 р., після обрання президентом Нестора Кіршнера. Він визначив істотно новий зовнішньополітичний курс для держави, відмовившись від колишнього прямування Буенос-Айреса в руслі політики Вашингтона. Крістіна Кіршнер (дійсний президент з 2007 р.) продовжує політику свого чоловіка. Вона повністю відійшла від курсу неолібералізму. Поворот в економіці і зовнішній

політиці вдало збігся зі зміною політичної ситуації в Латинській Америці в цілому.

Адміністрація президента К.Кіршнер послідовно нарощує свою зовнішньополітичну активність. У цей час зовнішня політика Аргентини сконцентрована на забезпеченні міжнародної підтримки діючої адміністрації й проведеного нею курсу у створенні сприятливих умов для економічного розвитку країни.

У концептуальному плані аргентинське керівництво жорстко дотримується стратегії «мультилатералізма» – багатосторонності при визначенні своїх підходів до ключових проблем регіонального й міжнародного порядку денного. Буенос-Айрес як і раніше вважає за можливе поетапне формування й нарощування сукупної ваги латиноамериканського полюса впливу, у якому має намір відігравати вагому роль [2].

Зроблена аргентинцями в 2005 р. на Міжамериканському саміті в Мар-дель-Платі заява на посередництво у відносинах між США й лівим крилом латиноамериканського політичного спектра не принесла очікуваних дивідендів. У результаті керівництво країни змістило як внутрішній, так і зовнішній курс убік лівого центра.

Аргентина активно декларує як пріоритет розвиток всебічних відносин з партнерами на Південноамериканському загальному ринку (МЕРКОСУР). Адміністрація К. Кіршнер проводить прагматичну лінію на розвиток зважених відносин із США. У традиційно значимих для Аргентини відносинах з Вашингтоном, адміністрація К. Кіршнер веде роботу над побудовою збалансованих двосторонніх зв'язків.

На європейському напрямку зовнішньої політики Буенос-Айреса спостерігається певний спад активності. Пробуксовують переговори з європейцями по створенню зони вільної торгівлі МЕРКОСУР-ЄС. У відносинах з рядом європейських країн позначаються проблеми, що виникли в європейських інвесторів, що втратили значні засоби в ході реструктуризації Аргентиною свого зовнішнього боргу.

Під час перебування Нестора Кіршнера при владі, Аргентина підписала в загальній кількості 208 двосторонніх договорів. Країни Латинської Америки і Карибського басейну отримали найбільшу увагу в цей період. У регіоні Латинської Америки, Чилі є країною з якою підписалося найбільше двосторонніх угод (30), за нею йдуть Венесуела (27) і Болівія (23).

30 угод, підписаних між Аргентиною і Чилі складають 25 % від загальної кількості угод, підписаних з іншими країнами. Латиноамериканський напрямок аргентинської політики має значний потенціал, який може бути реалізований за умови консенсусу і зближення Аргентини та Бразилії. Головна мета Аргентини у цьому випадку – прагнення до забезпечення розвитку країни та стабільного регіонального порядку в цілому [3].

Адміністрація президента К. Кіршнер послідовно збільшує свою зовнішньополітичну активність. Зараз зовнішня політика Аргентини направлена на забезпечення міжнародної підтримки діючої адміністрації й проведення курсу на створення сприятливих умов для економічного розвитку країни. На даному етапі, Аргентина – це демократична країна, що динамічно розвивається. Завдяки своїй активній зовнішньополітичній діяльності вона є надійним партнером та лідером в латиноамериканському регіоні.

Розділ 2. Основні напрямки зовнішньої політики Аргентини на сучасному етапі

2.1. Теорія і практика «периферійного реалізму»: Аргентина і США, місце Аргентини в новому латиноамериканському сценарії

На початку 90 -х рр. XX ст.. правляча еліта Аргентини нарешті прийняла факт приналежності країни до держав третього світу і визнала необхідність формування зовнішньої політики на основі реального стану справ. Ідеологічною основою зовнішньополітичного курсу нового уряду стала концепція «периферійного реалізму», наріжним каменем якої було усвідомлення пониження авторитету країни в регіоні та на міжнародній арені. Способом подолання наслідків втрати колишнього авторитету було визнано максимальне зближення з США.

У результаті не тільки зовнішня, а й внутрішня політика Аргентини в 90 рр. XX ст. стала формуватися відповідно до рекомендацій Білого дому. Найбільш помітними проявами цієї лінії стали участь країни в операції США «Буря в пустелі» і відмова від реалізації успішної ядерної програми Аргентини. Тим самим Буенос-Айрес продемонстрував відхід від одного з основоположних

принципів латиноамериканської дипломатичної традиції – традиції невтручання у внутрішні справи інших держав.

В економічному плані зближення з США привело до проведення в Аргентині неоліберальних реформ в дусі «Вашингтонського консенсусу», основними положеннями якого були приватизація підприємств держсектора і жорстка прив'язка песо до долара. Незважаючи на те, що до середини 90-х рр. провал неоліберальних реформ став очевидним навіть для їхніх ідейних натхненників, здійснення недалекоглядної економічної політики продовжилося. Все це призвело до подальшого зростання зовнішньої заборгованості, в результаті чого на рубежі століть країну охопила економічна і соціально-політична криза.

Незважаючи на невдалий експеримент з впровадженням неоліберальної моделі, 90-ті рр. ХХ сторіччя стали для Аргентини періодом зміцнення торговельно -економічних та політичних зв'язків із сусідами по регіону. Курс на поглиблення інтеграції став одним з практичних проявів концепції «периферійного реалізму» і обумовлювався як тактичними, так і стратегічними міркуваннями. Характерне для правління К.Менема усвідомлення вразливості позицій Аргентини на світовій арені, викликане зниженням її авторитету в міжнародних справах, на практиці виразилося в прагненні до поглиблення політичної взаємодії з потенційними союзниками на континенті. Провідну роль у цьому зіграло формування Меркосур, що мало особливе значення для Аргентини в плані подальшого поліпшення відносин з Бразилією, що почалося після повернення обох країн до цивільного правління. У стратегічному плані тісне партнерство з Бразилією надало Буенос-Айресу можливість деяким чином стримувати лідерські амбіції впливового сусіда.

Соціально-економічна і політична криза 2001-2002 рр. стала переломним моментом в історії Аргентини. Продемонстрована Вашингтоном байдужість до ситуації в країні і відсутність обіцяної фінансової підтримки прискорило остаточний відхід аргентинського уряду від проходження у фарватері курсу США на світовій арені. Найважливішими наслідками цього перегляду зовнішньополітичних пріоритетів стали тенденції до зближення Аргентини з партнерами по Меркосур. Необхідність подолання наслідків кризи стала основою зближення Аргентини з Китаєм і додатковим імпульсом інтенсифікації її контактів з Росією.

В умовах глобалізації та регіоналізації переважна орієнтація на США перестала відповідати стратегічним інтересам Аргентини. З одного боку, існування в контексті багатопольярного світу диктувало свої умови, що не дозволяли обмежувати зовнішньополітичну траєкторію країни одним, нехай і найбільшим напрямком. З іншого, відбувалася переорієнтація Буенос-Айреса на регіональне і поза регіональне партнерство. Трагічні події 11 вересня 2001 р. і операція США в Іраку витіснили Латинську Америку та Аргентину зокрема з числа зовнішньополітичних пріоритетів Білого дому. Тому аргентинський уряд перестав пов'язувати реалізацію своїх національних інтересів на світовій арені виключно з Вашингтоном.

У результаті на початку XXI ст. основною рушійною силою при виробленні зовнішньополітичної стратегії Аргентини знову став прагматичний націоналізм. Саме він у контексті подолання наслідків кризи став для уряду Н.Кіршнера визначальним фактором при виборі союзників як у регіоні, так і на світовій арені. Зближення з ліворадикальними режимами Венесуели, Болівії та Куби було обумовлено необхідністю подолати наслідки економічної та енергетичної кризи. Крім того, поглиблення співпраці з цими країнами дозволило Буенос-Айресу впевнено виступати з ними «єдиним фронтом» на регіональних і міжнародних форумах по ряду найважливіших для регіону питань.

Таким чином, на початку XXI ст. політична еліта Аргентини знову демонструвала свою прихильність традиційним для Буенос-Айреса дипломатичним пріоритетам. Так, боротьба з Бразилією за регіональне лідерство, що не припинялася протягом всієї аргентинської історії, в даний час продовжується у форматі Меркосур. Зважаючи на тактичні вигоди від економічного співробітництва з партнерами по угрупованню, Буенос-Айрес, так само, як і Бразилія, розглядає його як найважливіший інструмент нарощування свого впливу в регіоні. Недозволений територіальний спір з Великобританією з приводу приналежності Фолклендських (Мальвінських) островів і раніше залишається найбільш болючим питанням двостороннього порядку денного. Конфлікт з Уругваєм через будівництво целюлозно-паперових комбінатів в аргентинській пресі називається «другими Мальвінами». Проте в цілому зовнішньополітична стратегія Аргентини на сучасному етапі представляється досить зваженою. Відмовившись від геополітичних схем, не підкріплених реалістичною оцінкою її ваги в міжнародних

відносинах, лівоцентристський уряд Н.Кіршнера та К. Кіршнер проводить досить обережну міжнародну політику, що сприяє вирішенню соціальних та економічних проблем країни.

2.2. Роль і місце Аргентини у регіональних об'єднаннях та міжнародних організаціях

Аргентина надає ключового значення збереженню центральної ролі ООН у міжнародних справах, тому що бачить в ній «унікальну площадку для узгодження загальних критеріїв», особливо необхідну для захисту інтересів середніх і малих країн. Буенос-Айрес послідовно виступає за нарощування міжнародної взаємодії в боротьбі з тероризмом. Аргентинці активно підключилися до практичних дій по припиненню «супутніх» погроз і каналів фінансування тероризму по лінії Міжамериканського комітету у боротьбі з тероризмом (СИКТЕ). Аргентина є учасником всіх основних міжнародних антитерористичних угод, включаючи Конвенцію про припинення фінансування тероризму[4].

Будучи одними з найбільш активних учасників миротворчих операцій (653 миротворця, 10 ОПМ: Боснія й Герцеговина, Хорватія, Косово, Гватемала, Ірак, Кувейт, Синайський півострів, Кіпр, Східний Тимор, Західна Сахара, Демократична Республіка Конго), аргентинці висловлюються за підвищення ефективності зусиль ООН на цьому напрямку. У питаннях глобальної безпеки аргентинське керівництво надає важливого значення подальшому розвитку процесів роззброювання й нерозповсюдження. До Договору Тлателолко про заборону ядерної зброї в Латинській Америці Буенос-Айрес приєднався в 1994 р. Разом із Бразилією Аргентина активно просуває ініціативу створення Зони миру й співробітництва в Південній Атлантиці.

Співробітництво в Латинській Америці здійснюється за рахунок регіональних об'єднань. Перш за все це стосується економіки, безпеки та культури. Особливе місце займають відносини з Бразилією. Співробітництво між Аргентиною та Бразилією є пріоритетним напрямком зовнішньої політики обох країн. Обидві держави прагнуть бути регіональними лідерами, намагаються використати великий економічний потенціал для розвитку зовнішньої економіки, мають чималий вплив на інші країни латиноамериканського континенту, приймають активну участь в регіональних організаціях тощо. Саме від характеру

взаємовідносин Бразилії та Аргентини багато в чому залежить процес регіоналізації та загальний розвиток латиноамериканського континенту [5].

Найбільш динамічно Аргентина співробітничала і продовжує співробітничати з Меркосур. У 1986 р. президент Аргентини Р.Альфонсін підписав з лідером Бразилії програму двостороннього економічного співробітництва. Цей документ послужив фундаментом для Меркосур. К.Менем продовжив справу, розпочату Р.Альфонсіном. У 1991 р. було підписано Договір Асунсьйона – механізм, що визначив і структуру загального ринку держав. Створена організація охопила територію в 12 млн. кв. км із населенням у 200 млн. чоловік і сумарних обсягів валового внутрішнього продукту, що наближається до 1 трлн. дол., це близько 50% ВВП Латинської Америки, майже 60% її території і 50% її населення [9]. Споконвічно ставка була зроблена на економічну кооперацію, відповідно менше уваги приділялося фінансовій і соціальній сфері.

2.3. Відносини Аргентини з Україною

Аргентинська Республіка першою серед країн Латинської Америки визнала незалежність України (5 грудня 1991 р.) і першою в регіоні встановила з нашою державою дипломатичні відносини (6 січня 1992 р.). З березня 1993 р. у Буенос-Айресі діє Посольство України, а з травня 1993 р. в Києві – Посольство Аргентинської Республіки. Аргентина була єдиною країною Америки, яка визнала Українську Народну Республіку і встановила з нею дипломатичні відносини у 1921 р. Зацікавленість України у розвитку відносин з Аргентиною визначається рядом історичних факторів. Насамперед, важливістю політичного діалогу і співробітництва з метою зміцнення міжнародних позицій України. Аргентина є впливовою на міжнародній арені країною, відіграє важливу роль в ОАД, «Групі Ріо», Меркосур, інших міжнародних організаціях. Активізувалась її діяльність в ООН. У 1996-1997 рр. Аргентина була членом Ради Безпеки ООН. Позитивним фактором розвитку двосторонніх відносин є наявність в Аргентині численної української громади (до 350 тис. осіб). Україна зацікавлена в розвитку [української діаспори Аргентини](#) як активного чинника розбудови українсько-аргентинських двосторонніх відносин. Про це свідчить Угода між Україною та Аргентинською Республікою з питань міграції, яка

була підписана 29 квітня 1999 року. Підписання угоди було викликане значною кількістю іммігрантів з України, що у той час віжджали до Аргентини. Ця угода урегулювала міграційні потоки між двома країнами, полегшила можливість візду. Як наслідок тільки за 2000 рік до Аргентини прибули 3457 українців.

28 лютого 2001 року відбувся обмін грамотами про [ратифікацію](#) угоди між Кабінетом Міністрів України та урядом Аргентини про науково-технічне співробітництво, яка передбачає розвиток співробітництва між науковцями двох країн, створює додаткові сприятливі умови для співпраці в галузі науки і техніки, зокрема, у сфері космічних та ядерних досліджень, сільськогосподарської науки, медицини та прикладних технологій.

Наприкінці жовтня 2006 року був здійснений візит в Україну Міністра оборони Аргентини [Н. Гарре](#) з метою, серед іншого, вивчення можливостей придбання літаків марки «[Антонов](#)» та відновлення в Аргентині складального виробництва та обслуговування авіаційної техніки.

Головними галузями співпраці обох країн є [аерокосмічна](#) і [сільськогосподарська](#). Україна може запропонувати Аргентині свої технологічні здобутки в [електроенергетиці](#), [літакобудуванні](#), залізничному й автомобільному машинобудуванні. Аргентинська сільськогосподарська продукція і техніка, обладнання для [газопроводів](#), [атомних електростанцій](#), антарктичних досліджень знаходять значний попит на ринку України.

В структурі українського експорту в Аргентину переважають [чорні метали](#), гарячекатана [сталь](#), [турбіни](#), [насоси](#), [шарикопідшипники](#), [двигуни](#), [трансформатори](#), [добрива](#), [трактори](#), тоді як з Аргентини надходять харчові продукти, екстракт [кебрачо](#), шкіра, [яловичина](#), одяг.

Україна пропонує свою участь у промислових програмах, що реалізуються в Аргентині: [тракторобудуванні](#), будуванні вантажного автотранспорту, будівництві шляхів сполучення, мостів, каналів, в [гірничорудній промисловості](#), модернізації портового господарства, створенні систем транспортних авіаперевезень, пожежогасіння. З іншого боку, для аргентинського бізнесу існує можливість участі в [приватизаційних](#) проєктах України, співпраці в сільському господарстві.

Договірно-правова база українсько-аргентинських відносин

Чинна договірно-правова база українсько-аргентинських відносин нараховує 48 документів міждержавного, міжурядового, міжвідомчого та міжрегіонального характеру, які охоплюють різні напрямки співробітництва, що надає двостороннім відносинам різноплановості та багатосторонності.

Розділ 3. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньої політики Аргентини

Сучасна зовнішня політика Аргентини характеризується як зважена та спрямована на лідерство в регіоні та в регіональних структурах, зокрема в Меркосур. Її конкурентом в цьому завданні завжди була Бразилія, найбільша країна латиноамериканського регіону. Традиційно Бразилія була лідером в латиноамериканському суспільстві і грала важливу роль в системі колективної безпеки та економічній кооперації Західної півкулі. Разом з [Аргентиною](#), [Чилі](#) і [США](#), Бразилія – один з гарантів перуансько-еквадорського мирного процесу. Саме тому співпраця Аргентини з цією державою є одним з пріоритетних напрямків сьогodнішньої зовнішньої політики країни, який сам по собі є як проблемним, так і перспективним.

Ще одним перспективним напрямком зовнішньої політики Аргентини є співпраця в межах регіональних угруповань та об'єднань. Разом з іншими південноамериканськими країнами Аргентина входить до складу таких міжнародних організацій: [Меркосур](#), [ОАД](#), [Союз південноамериканських націй](#), [СОТ](#), [ООН](#), [МАГАТЕ](#), [МВФ](#), [Велика 20](#), [Група 77](#), [Група Ріо](#), [Асоціація латиноамериканської інтеграції](#), [Латинський союз](#), [Міжамериканський банк розвитку](#), [Міжнародна фінансова корпорація](#), [Конференція ООН з торгівлі та розвитку](#), [ЮНІДО](#), [Інтерпол](#), [ВООЗ](#), [ЮНЕСКО](#), Всесвітня організація інтелектуальної власності, [Всесвітня туристична організація](#), [Міжнародна організація цивільної авіації](#), [Міжнародна морська організація](#), [Міжнародний телекомунікаційний союз](#), [Всесвітній поштовий союз](#), [Всесвітня метеорологічна організація](#), [Асоціація ібероамериканських держав для розвитку національних бібліотек](#), [Організація ібероамериканських держав для освіти, науки і культури](#), [Латиноамериканська енергетична організація](#), [Андійська корпорація розвитку](#), [Андійська](#)

[спільнота](#), [Кернська група](#). Як було зазначено, Аргентина впливає на світову політику в рамках Великої двадцятки, а в рамках Меркосур та інших регіональних організацій – на політику в межах регіону.

Щодо відносин із США, то чітко спостерігається «відмова» від нав'язування політики Білого дому і проведення власної збалансованої та виваженої зовнішньої політики. США вже не мають такий вплив на прийняття зовнішньо-політичних рішень країни, як мали ще зовсім нещодавно. Аргентина, як і низка латиноамериканських країн, відмовляються від нав'язування своїх позицій Білим домом. Опираючись на механізми південноамериканського співробітництва, аргентинці мають намір вибудувувати більш збалансовані відносини із провідними світовими центрами впливу, насамперед із США та країнами ЄС, намагаються істотно диверсифікувати зовнішні зв'язки, зміцнюючи при цьому відносини з Японією, Китаєм, Індією.

Висновки

Закінчення холодної війни стало знаковою подією для всього світу. Воно ознаменувало собою крах біполярної системи, в якій місце і роль окремих держав визначалися їх близькістю до наддержавам. У період глобального протистояння Схід-Захід Аргентина не раз декларувала своє прагнення до проведення незалежної зовнішньої політики. На практиці така позиція виражалася в реалізації досить конфронтаційного курсу, що багато в чому пояснювалося політичною нестабільністю і характером правлячих режимів. Військові хунти розглядали сферу міжнародних відносин як арену для реалізації своїх амбітних реваншистських проектів. Ці проекти, в свою чергу, підживлювалися і визначалися особливостями національної самосвідомості та світосприйняття аргентинців.

Воєнна диктатура 1976-1983 рр. стала останньою в новітній історії Аргентини спробою армії контролювати політичне життя. Наступні цивільні уряди прагнули витіснити армію зі сфери внутрішньої і зовнішньої політики. Відбувся розворот від конфронтаційної поведінки військових режимів до курсу на зміцнення авторитету та міжнародних позицій країни як демократичної держави.

В 90-ті рр. в рамках концепції «периферійного реалізму» країна зробила помітний поворот у зовнішній політиці, метою якого стало зближення з США. На практиці альянс з Вашингтоном висловлювався не тільки в проведенні економічних реформ відповідно до постулатів «Вашингтонського консенсусу», а й ряді зовнішньополітичних акцій, що контрастують з аргентинською політичною традицією.

Створення Меркосур та участь у регіональній інтеграції виявилось для уряду К.Менема ефективним інструментом економічного розвитку. Зміцнення співпраці з Бразилією стало невід'ємним компонентом не тільки південноамериканського спільного ринку, а й впливало на розстановку сил на континенті.

Під впливом економічної кризи відбувся черговий поворот зовнішньополітичного курсу. На зміну автоматичному слідуванню США прийшла тенденція до диверсифікації зовнішніх зв'язків. При цьому головний акцент був зроблений на зміцнення регіональної інтеграції. Зближення з Бразилією – основним партнером по Меркосур – і перейшло з економічної площини в політичну.

На початку XXI ст. при виробленні зовнішньополітичної стратегії визначальним став прагматичний націоналізм. Рішення економічних задач лежало в основі зовнішньополітичних акцій Н.Кіршнера та К. Кіршнер. Таким чином, при оцінці перспектив співробітництва головними ставилися завдання забезпечення конкурентоспроможності країни, а не ідеологічні уподобання.

Список використаних джерел та літератури

1. Аргентина: Внешняя политика » [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://rusemp.ru/index.php/argentina/1730-argentina-vneshnyaya-politika.html>. – Назва з екрану.
2. Аргентина и США: уроки «периферийного реализма» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/argentina-i-ssha-uroki-periferiyonogo-realizma>. – Назва з екрану.
3. Внешняя политика Аргентины [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/vneshnyaya-politika-argentyu-v-postbipolyarnyi-period>. – Назва з екрану.
4. Внешняя политика Аргентины в период правления Киршнер [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://studentline.ru/full_text/9399/page/2/. – Назва з екрану.
5. Основні напрямки сучасної зовнішньої політики Аргентини [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://istfak.org.ua/tendentsii-rozvytku-suchasnoyi-systemy-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-svitovoho-politychnoho-protseesu/186->

zovnishnia-polityka-derzhav-svitu-v-umovakh-hlobalizatsii/369-osnovni-napryamky-suchasnoyi-zovnishnoyi-polityky-arhentyuny. – Назва з екрану.

6. Україна – Аргентина [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://svit.ukrinform.ua/Argentina/argentina.php?menu=attitudes>. – Назва з екрану.
7. Discurso del señor Presidente de la Nación, Doctor Nestor Kirchner, ante La Honorable Asamblea Legislativa [Recursos electrónicos]. –Acceder al modo : <http://www.presidencia.gov.ar/Dis-curso.aspx?cdArticulo=904>. – Nombre de la pantalla.
8. Constitución de la Nación Argentina [Recursos electrónicos]. — Acceder al modo : [http://www.senado.gov.ar/web/interes/constitucion /cuerpo1.php](http://www.senado.gov.ar/web/interes/constitucion/cuerpo1.php). — Nombre de la pantalla.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА АЗІЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Лисак Ю.В.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Актуальність досліджуваної проблематики визначається зростаючою роллю Китайської Народної Республіки як активного міжнародного актора та однієї з провідних держав світу. Вироблення адекватної зовнішньої політики Китаю в умовах глобалізації стає на сучасному етапі важливою для всіх держав. Процес піднесення Китаю зачіпає інтереси багатьох держав на міжнародній арені. Тому останнім часом надзвичайну актуальність у світовому співтоваристві набуло питання про зовнішньополітичні пріоритети КНР та її позиції на світовій арені, оскільки Китай володіє потужним міжнародним авторитетом, економічним потенціалом, активно бере участь в процесах глобалізації та регіоналізації, обіцяючи в найближчому майбутньому перетворитися в другу державу світу за більшістю показників комплексної могутності.

Таким чином, докладне вивчення зовнішньополітичних позицій китайської держави, дослідження її впливу на світові процеси, а також оцінка потенціалу та прогнозування зовнішньополітичних інтересів КНР в перспективі в системі сучасних міжнародних відносин набуває сьогодні великого значення.

На основі обґрунтованої актуальності вибудовується наступна **мета дослідження**, яка полягає в аналізі зовнішньої політики Китайської Народної Республіки в постбіполярний період та в її прогнозуванні у новому тисячолітті з урахуванням сучасного стану системи міжнародних відносин та внутрішнього потенціалу країни.

Нормативно-правова та концептуальна база зовнішньої політики Китаю здійснюється на основі наступних постулатів:

- Китай незалежно і самостійно виробляє свою позицію і політичний курс з усіх міжнародних питань;
- КНР не вступає ні в які союзи і не встановлює жодних стратегічних відносин з великими державами чи блоками країн, виступає проти гегемонізму і політики сили.

- Метою зовнішньої політики Китаю є підтримка миру в усьому світі і створення мирної міжнародної обстановки, яка сприяла б модернізації країни.

- Китай прагне розвивати відносини з усіма країнами на основі п'яти принципів мирного співіснування, а саме:

○ 1) взаємної поваги суверенітету і територіальної цілісності;

○ 2) взаємного ненападу;

○ 3) невторчання у внутрішні справи один одного;

○ 4) рівності та взаємної вигоди;

○ 5) мирного співіснування.

- Зміцнення солідарності та співробітництва з країнами, що розвиваються ("третього світу"), розвиток дружніх добросусідських відносин з суміжними країнами – саме такий наріжний камінь зовнішньої політики Китаю.

- Китай виступає за створення системи міжнародних відносин і нового міжнародного політичного і економічного порядку на основі п'яти принципів мирного співіснування, а не брати як критерій соціальний лад, ідеологію або уявлення про цінності. [7]

Ще в грудні 1953 р. Прем'єр Держради Китаю Чжоу Еньлай в бесіді з делегацією Індії вперше висунув вищезгадані п'ять принципів мирного співіснування. У червні 1954 під час візиту до Індії і Бірми Прем'єр Чжоу Еньлай разом з Прем'єр-міністрами Індії і Бірми опублікували спільні комюніке, в яких урочисто проголошувалися п'ять принципів мирного співіснування. На конференції країн Азії та Африки, що проходила в Бандунзі в квітні 1955 р., Прем'єр Чжоу Еньлай знову виступив з викладом п'яти принципів. У результаті спільної роботи учасників Бандунзької конференції основні положення цих принципів були включені в прийнятту нею декларацію. П'ять принципів мирного співіснування увійшли до Конституції КНР 1982 р. і вони стали основоположними установками, якими керується Китай, встановлюючи та розвиваючи дружні відносини з усіма країнами світу.

Невід'ємними компонентами здійснення зовнішньої політики Китайської Народної Республіки є наступні **принципи встановлення дипломатичних відносин** Китаю з іншими країнами.

1 жовтня 1949, в день проголошення Китайської Народної Республіки китайський уряд урочисто оголосило: "Діючий уряд є єдиним законним урядом, що представляє всі народи КНР. Діючий уряд бажає встановити дипломатичні відносини з урядом будь-якої країни за умови, що воно висловить готовність дотримуватися принципів рівності, взаємної вигоди і взаємної поваги територіального суверенітету". [7]

У світі існує тільки один Китай. Провінція Тайвань - невід'ємна частина території Китайської Народної Республіки. Уряд будь-якої країни, що вступає в дипломатичні відносини з КНР, повинна недвозначно заявити про припинення будь-яких дипломатичних відносин з адміністрацією Тайваню та визнання уряду КНР єдиним законним урядом Китаю. Китайський уряд категорично не примириться з провокаційними діями будь-якої країни, переслідують мету створення "двох Китаїв" або "одного Китаю й одного Тайваню", категорично не примириться з тим, щоб країна, яка встановила дипломатичні відносини з КНР, вступала в будь-якого роду офіційні відносини з тайванською адміністрацією.

На основі вищевказаних принципів Китай встановив дипломатичні відносини зі 161 країною світу. Китайське керівництво постійно підкреслює важливість цих принципів, демонструє їх універсальний характер і закладає їх в основу всього міжнародного порядку. Як підкреслюють китайські політологи, до середини 1990-х рр. більше 150 країн, включаючи провідні держави – Росію, США, Японію та інші, визнали головною нормативною основою своїх відносин з КНР "п'ять принципів" [7].

Переломним періодом у процесі формування сучасних китайських **зовнішньополітичних концепцій** став відрізок 1980-х – початку 1990-х років. На цьому етапі можна спостерігати завершення процесу еволюції найбільш загальних уявлень керівництва КНР - від концепції "воєн і потрясінь" до діаметрально протилежної концепції "миру і розвитку". У Китаї був узятий курс на "мирне піднесення" на основі спільного розвитку з іншими державами. Для китайських керівників стало очевидним, що країна потребує часу, в фінансових та науково-технічних, технологічних запозиченнях за кордону для того, щоб домогтися цілей розвитку. З'явився інтерес в тому, щоб забезпечити кілька десятиліть роботи в мирній обстановці, а також гарантувати "невтягнення" Китаю у міжнародні конфлікти.

У ще одній важливій концепції - теорії "миру і розвитку", вперше оприлюдненої Ден Сяопіном в жовтні 1984 р., і якої досі дотримується китайське керівництво, було заявлено, що двома "найбільш великими стратегічними проблемами в сучасному світі, що носять глобальний характер, є проблема миру та економічна проблема" [1, ст. 12]. Головну увагу було приділено не військово-політичним, а політико-економічним аспектам розвитку міжнародних відносин, що, як видається, зайвий раз підтвердило тенденцію підвищення питомої ваги невійськових аспектів аналізу міжнародної ситуації у зовнішньополітичних концепціях КНР.

За економічними перетвореннями Ден Сяопіна послідувала концепція "комплексної державної могутності", яка також привела керівництво КНР до висновку про зниження ролі військового чинника в сучасних умовах новго тисячоліття для забезпечення національної безпеки. Її суть полягає в тому, що в сучасних умовах сила держави і її вплив на міжнародній арені визначається не тільки величиною військового потенціалу, а й рівнем економічного і науково-технічного розвитку, а також зваженим зовнішньополітичним курсом, при цьому домінуючим фактором є економічний потенціал країни [16, ст. 11]. Наслідком зазначеної теорії можна вважати прагнення китайського керівництва до всебічного нарощування потенціалу в цілях забезпечення цілей по перетворенню КНР в одного з найбільш впливових членів світової спільноти.

Концепція нового міжнародного порядку може розглядатися як найважливіша теоретична основа зовнішньої політики КНР на сучасному етапі, котра несе не тільки ідеологічне навантаження, але і відбиває основні методи регіональної політики Пекіна. Вона заснована на уявленні китайського керівництва про те, що зовнішня політика та світопорядок залежать від "стандартизації" національних інтересів, а стабільність міжнародного порядку - від "загальноприйнятих стандартів". При цьому підкреслюється, що сучасний світ потребує у двох основних перетвореннях:

1. Утвердження "нового світового політичного порядку"
2. Утвердження "нового світового економічного порядку" [28, ст. 39].

На думку російського дослідника у справах Китаю А. Свешнікова, китайський новий світовий порядок також передбачає "завоювання неформального лідерства в Азіатсько-

Тихоокеанському регіоні" [21, ст. 129]. Подібний підхід добре укладається і в традиційні схеми китайської зовнішньої політики, відповідає потребі протистояти спробам США стримувати Китай за допомогою країн регіону, а в перспективі дозволяє вирішити й інші проблеми, оскільки лідерство в динамічно зростаючій Східній Азії та АТР, зонайменше, гарантували б Китаю право вирішального голосу у світових процесах [2, ст. 55]. Таким чином, в даній концепції можна простежити прагнення Китаю до регіонального лідерства, яке виступає як умова забезпечення безпеки його внутрішнього розвитку.

Ще одна теорія зовнішньої політики КНР на даному етапі - "концепція нової безпеки". Як підкреслюють китайські дослідники, після закінчення "холодної війни" з'явилося усвідомлення того, що ні військові альянси, ні політична система більше не є запорукою миру і безпеки [34, ст. 32]. З втратою значення традиційних форм оборонної дипломатії, що існували в формі військових союзів, в нових умовах міжнародної обстановки було запропоновано оригінальний підхід до роззброєння і співробітництва у сфері безпеки [12, ст. 45].

Як заявив Цзян Цземінь у виступі на XVI з'їзді Компартії Китаю в листопаді 2002 р., концепція нової безпеки КНР будується на основі взаємної довіри, взаємної вигоди, рівноправності і координації дій між країнами [27]. Інший китайський керівник, Ху Цзінь-тао, на початку 2012 року в одному зі своїх виступів зазначав: "Підтримання важливої стратегічної можливості, прагнення до миру і стабільності міжнародного середовища, фактори добросусідства і взаємної вигоди - все це сприяє консолідації цивілізованого суспільства, підвищенню його добробуту і є важливим завданням і першочерговою метою нашої країни" [4]. Таким чином, концепцію "нової безпеки" можна назвати керівним принципом національної стратегії і найважливішим компонентом зовнішньої політики Китаю.

Етапи, здобутки та проблеми зовнішньої політики КНР. На рубежі 2010-х років в Пекіні активізувалися дискусії про подальшу зовнішньополітичну стратегію країни. Це було цілком закономірно, адже в 2012 році передбачалась передача влади від Ху Цзіньтао представнику «п'ятого покоління керівників» КНР – Сі Цзіньпіну. Крім того, розгортання світової фінансової кризи дало китайським лідерам об'єктивні підстави скорегувати зовнішньополітичні

уявлення та пріоритети. Нарешті, завершення першого десятиліття нового століття - привід для підбиття підсумків та промальовування перспектив, які укладаються в традицію розгляду зовнішньої політики КНР крізь призму десятирічних циклів.

Процес «доктринальної наступності» є логічним продовженням еволюції теорії і практики китайської зовнішньої політики, що почалася ще з реформ Ден Сяопіна і в цілому поділяється на три етапи.

Перший (1978-1989рр..) характеризувався зростанням прагматизму в міжнародній поведінці Китаю. У ті роки з'явилася доктрина забезпечення зовнішніх джерел економічної модернізації країни [35]. В той час почався корінний перегляд стратегії розвитку КНР відповідно до «політики реформ і відкритості». При цьому оформлення зовнішньополітичних рішень третього пленуму 11 скликання ЦК КПК 1978 року фактично сталося на три роки пізніше - на XII з'їзді КПК у 1982 року [30]. Тоді було прийнято рішення про проведення Пекіном «незалежної і самостійної зовнішньої політики» [20] Китаю. У той момент було сформульовано тезу Ден Сяопіна про те, що основними питаннями міжнародної політики є забезпечення миру (відносини Сходу із Заходом) і розвитку (відносини Півночі з Півднем) [8].

Другий етап (1989-1999рр..) став для КНР шоковим періодом адаптації до радикальних змін світового порядку в результаті деградації і розпаду СРСР. Зовнішньополітичну доктрину Пекіна тієї пори (не формалізовану в рамках якогось єдиного документа) можна умовно назвати доктриною консолідації стратегічної периферії Китаю - тієї частини світу поблизу китайських кордонів, дестабілізації якої в Пекіні побоювалися в першу чергу через загальне руйнування колишньої силової рівноваги в Європі.

Події на площі Тяньаньмень 1989 року і, що послідувала за ними короткочасна, але болюча для Пекіна, міжнародна ізоляція, а потім і саморуйнування світової системи соціалізму (1991р.) реанімували побоювання китайського керівництва щодо Заходу. У Пекіні стали підозрювати, що західні країни не встоять перед спокусою зіграти на повалення комуністичного режиму в Китаї за зразком і подобою безкровного знищення радянської влади в СРСР. Досвід останнього осмислювався в КНР в контексті концепцій «мирної еволюції» (Хепін Яньбянь) [33] і «вестернізації та розділення» (Сіху хе феньхуа) [26].

«Травма Тяньаньмень», збереження домінуючої ролі США в світі і АТР, а також насторожене ставлення до КНР з боку сусідніх держав [23], переконали керівництво Китаю в необхідності корегування зовнішньополітичного курсу. Нова доктрина націлювала на вирішення трьох груп завдань: створення «поясу добросусідства» навколо своїх кордонів і нормалізація відносин з державами Південно-Східної Азії, проведення багатовекторної гнучкої дипломатії відносно великих держав, активізація дій в рамках глобальних і регіональних багатосторонніх інститутів.

Третій етап модифікації зовнішньополітичних доктрин КНР відбувався в 1999-2010 роках (а на думку багатьох дослідників – і триває донині). Міжнародний курс Пекіна став розглядатися як комплекс заходів, орієнтованих на «реалізацію завдання по здобутті країною статусу великої держави, яка бере участь у формуванні міжнародної системи, а не просто реагує на процеси, що відбуваються в ній» [31]. Якщо в концепціях другого етапу помітно переважала «захисна» складова, то тепер більше уваги виразно приділялося підготовці свого роду дипломатичного наступу.

До моменту постановки таких завдань за плечима китайської дипломатії були вже деякі успіхи або ж свого роду здобутки. Відповідальна економічна поведінка Пекіна під час азіатської фінансової кризи 1997–1998 років поліпшило репутацію Китаю в очах сусідніх держав, що помітно спростило здійснення завдання із побудови «пояса добросусідства».

Приєднання ж КНР до «глобального антитерористичного фронту» не тільки забезпечило Пекіну дотримання західними країнами «нейтралітету» в його боротьбі з етносепаратистами Сінцзяну, а й зміцнило взаємодію КНР з великими державами в цілому.

Нарешті, вторгнення американо-британської коаліції в Іраку в березні 2000р., що викликало невдоволення багатьох держав, політично і психологічно спростило поворот до більш активної пропаганди своїх альтернативних поглядів на перспективи «нового світового порядку» і «нові концепції безпеки» [37]. Все це істотно розширювало простір зовнішньополітичного маневру Китаю і стимулювало концептуальні новації.

З початку 2000-х років впливові китайські аналітики почали впроваджувати в суспільну свідомість ідею про необхідність формування в Китаї «психології великої держави» (даго Синьтай))

[25]. Оскільки саме в цей час до влади почало приходити «четверте покоління» керівників (офіційно зміна поколінь була закріплена в 2003 році), коли момент уточнення зовнішньополітичних орієнтирів був сприятливим. У такій ситуації в Китаї була розроблена ідея «глобального добросусідства», яка явно вказувала на появу у КНР кола загальносвітових інтересів. Китай фактично вже переставав вважати себе, як колись, тільки регіональною державою. Стара концепція «пояса добросусідства», умовно кажучи, і з відповідними поправками поширювалася на весь світ.

На третьому етапі в пріоритети КНР стали входити такі завдання, як формування мережі двосторонніх партнерств не тільки в АТР і Центральній Азії, але й в більш віддалених частинах світу (Африці, Латинській Америці) [3], а також істотне підвищення ролі китайської багатосторонньої дипломатії (в рамках ООН, АТЕС, інститутів взаємодії з АСЕАН, СОР).

Особливе значення в цей період набуло для КНР співпраця з ШОС, «шісткою» посередників з врегулювання становища на Корейському півострові і « Східноазійською спільнотою», з урахуванням того, що Китай був в ряді засновників цих механізмів, а не просто одним з їх учасників. Керівництво КНР працювало над зміцненням потенціалу впливу в рамках існуючого міжнародного порядку.

Важливим елементом модифікації пріоритетів були політико-психологічні зрушення у свідомості освічених китайців, які взяли уявлення про Китай як великої або, принаймні, незамінної регіональної держави. У китайських ЗМІ почали частіше писати про наступ «періоду стратегічних можливостей» (Чжаньлю цзіюйці) [29]. (Ймовірно, аналогічного західному поняттю « window of opportunities »). Загалом така думка прозвучала ще в листопаді 2002 року, коли Цзян Цземінь, виступаючи з доповіддю на XVI з'їзді компартії Китаю, підкреслював : «... перші 20 років XXI століття - це для нас період великих стратегічних шансів, за які необхідно міцно вхопитися і які дають можливість багато чого зробити» [9]. Дійсно, в перші 5 років нового століття КНР домоглася вражаючих успіхів у справі економічного будівництва [15]. Це дозволило голові КНР Ху Цзіньтао в доповіді на XVII з'їзді КПК у 2007р. офіційно поставити мету збільшити до 2020 року валовий внутрішній продукт на душу населення вчетверо протягом 2000

років» [10] (фань лян фань). Раніше подібні завдання оголошувалися тільки неформально.

Зростання економічної могутності Китаю сприяло зміцненню його міжнародних позицій. Розширювався коло і масштаб зовнішньополітичних завдань, збагачувався інструментарій для їх вирішення. На XVII з'їзді була офіційно закріплена концепція «гармонійного миру» [17], представлена як інтелектуальний внесок керівників четвертого покоління у розвиток теорії «соціалізму з китайською специфікою». З цією концептуальною новацією було пов'язано поняття «велика відповідальна держава» [24], яке китайське керівництво почало застосовувати по відношенню до Китаю, підкреслюючи (на відміну від західних політиків і політологів) обмежуючий, точніше самообмежуючий характер терміну «відповідальна» в цьому словосполученні.

У китайській інтерпретації термін «відповідальна держава» - явно у згоді з відомою сентенцією Г.Кіссінджера, який розумів це як «велика держава, ктора здатна обмежувати свої амбіції». Звичайно, малася на увазі і непряма критика США як «великої держави, очевидно, що до такого самообмеження нездатної». Але навіть у стриманій трактуванні нова концепція орієнтувала на істотне підвищення міжнародної ролі Китаю. Китайське керівництво починало мислити категоріями відповідальності за розвиток не тільки самого Китаю, а й світу в цілому. При цьому, природньо, малася на увазі, що розширення відповідальності тягне за собою і розширення прав і можливостей для участі КНР у формуванні вигляду сучасної міжнародної системи. Керівництво КНР усвідомило, що залишатися державою, яка виступає тільки за збереження статусу-кво в умовах високої динаміки змін системи міжнародних відносин, неефективно.

Варто також наголосити і на важливості фатку співпраці у форматі «Трикутника – Москва- Делі-Пекін», який уже дав свої результати, які в свою чергу китайські дослідники приписують до заслуг успішної зовнішньої політики КНР. Співробітництво в рамках «трикутника» вже дозволило розпочати процес нормалізації відносин між Китаєм і Індією і врегулювання прикордонних проблем. Майже повністю є врегульованими прикордонні питання між Китаєм і Росією.

Також враховуючи постійне членство Китаю в Раді Безпеки ООН, його членство в ШОС, АТЕС, та інших міжнародних

організаціях було б помилкою не наголосити на особливо великій, значущій і активній ролі КНР у діяльності цих організацій, де вони неодноразово були ініціаторами різноманітних заходів, форумів і т.п., успішно виконуючи свої обов'язки.

Сі Цзіньпін, новий секретар Комуністичної партії Китаю, виголошуючи свою першу промову про зовнішню політику в квітні 2013 року, повідомив наступне. Стратегічною метою китайської зовнішньої політики щодо суміжних країн є служіння завданню національного відродження, для цього Китай має консолідувати дружні відносини з сусідніми країнами і найкращим чином використовувати наявні зараз стратегічні можливості. Сі Цзіньпін підкреслив, що базовою установкою дипломатії відносно суміжних країн є ставлення до них, як до друзів і партнерів, щоб дати їм відчуття безпеки і допомогти їхньому розвитку. На думку глави китайської держави, дружба є невід'ємним принципом китайської дипломатії щодо сусідів, а щирість - це спосіб придбати більше друзів і партнерів. Співпраця з сусідами повинна бути заснована на взаємній вигоді і створювати тісну мережу спільних інтересів. Сі Цзіньпін підкреслив, що КПК повинна підходити до питань стратегічно, удосконалюючи потенціал планування та роботи, продовжуючи докладати великі зусилля, необхідні для забезпечення миру і стабільності в регіоні [19].

До **основних проблем зовнішньої політики КНР** традиційно відносять врегулювання територіальних та прикордонних спорів з РФ, тайванську проблему, внутрішні заворушення, зокрема антияпонські протести в Китаї, тибетська проблема та низка інших другорядного, проте не останнього значення, на кшталт, масової імміграції китайського населення в Росію.

Стосовно демаркації російсько-китайських кордонів слід зазначити наступне. Після того, як прикордонні спори Росії і Китаю були повністю врегульовані після передачі Китаю в 2005 році територій загальною площею 337 квадратних кілометрів, і підписання додаткового протоколу-опису лінії російсько-китайського кордону на її східній частині 21 липня 2008 року в Пекіні, в 2012 році Китай знову, висунув претензії до Росії, на цей раз на Алтаї. Одним із основних побоювань в рамках і цієї проблеми на сьогоднішній день залишається проблема стихійної та незаконної імміграції китайських громадян на територію Росії, особливо російського Далекого Сходу. Існує думка, що якщо дана

тенденція збережеться, то росіяни на далекому сході становитимуть національну меншину. Тому вирішення даних питань з РФ є одним із проблематичних моментів зовнішньої політики Китаю [11].

Територіальні спори з Японією теж мають проблематичне місце у зовнішній політиці Японії. Між КНР і Японією існують територіальні суперечки щодо безлюдного архіпелагу Сенкаку (Дяоюйдао) в Східно-Китайському морі. 16 вересня 2012 року відносини Китаю і Японії загострилися після того, як у Китаї почалися масові акції протесту проти «націоналізації» Японією островів, які КНР вважає своєю територією. Антияпонськими демонстраціями за участю кількох тисяч осіб охоплені Шанхай, Гуанчжоу, Циндао і Ченду. Пізніше тисячі китайських риболовних суден направлялися до островів Сенкаку, що знаходяться під контролем Японії [10]. Того ж дня міністерство закордонних справ КНР оголосило, що китайський уряд готовий подати частину документів щодо зовнішнього кордону континентального шельфу за межами 200-мильної морської зони в Східно-Китайському морі Комісії ООН з кордонів континентального шельфу, створеної на основі Конвенції ООН з морського права [22].

Офіційні ЗМІ та близькі до влади політологи регулярно вимагають перегляду статусу всієї Окінави, яка до свого входження в склад Японії підтримувала тісні зв'язки з Китаєм. «Китай не повинен боятися вступити в протистояння з Японією для підриву її територіальної цілісності», - говорить газета The Global Times, яка здобула репутацію рупора китайських "яструбів". На цю ж тему неодноразово висловлювався генерал-майор Цзінь Іннана, який очолює один з головних мозкових центрів Міноборони КНР-Інститут стратегічних досліджень [22].

Тайванська проблема теж уже досить довгий час «стоїть поперек горла» у китайських керівників. Проблема полягає у тому, що КНР претендує на суверенітет над островом Тайвань і декількома прилеглими островами, куди після перемоги комуністичної партії в 1949 році втік скинутий гоміньданівський уряд Чан Кайши. Головне побоювання, яке спричинює тайванське питання - це перспектива силового вирішення проблеми. Протягом шістдесяти років Китай і Тайвань нарощували свій військовий потенціал, крім того Тайвань заручився військовою підтримкою такого сильного гравця, як США. Перспектива військового зіткнення то назрівала, то йшла на другий план у різні періоди часу,

це безпосередньо залежало не тільки від політичних кроків Пекіна і Тайбея, а й Вашингтона. З приходом нової адміністрації на Тайвані і в США, почався новий виток відносин, який вже має інше тональне забарвлення. Президент Ма Інцзю, на відміну від попередника, почав проводити політику взаємодії з КНР, президент Барак Обама поки теж йде на зближення з Китаєм, виходячи зі сформованих об'єктивних реалій. На поточний момент, можна припустити, що на першому місці в зовнішньополітичній стратегії США знаходяться економічна і політична співпраця не тільки з Тайванем, але все більшою мірою з КНР. Ця умова разом з приходом до влади на Тайвані більш поміркованих сил, не тільки дає підставу для збереження статусу кво, але можливості більш тісної та конструктивної співпраці всіх трьох сторін вже в найближчій перспективі [36].

Ще однією проблемною точкою політики КНР є тибетське питання, суть якого полягає у наступному. За версією Заходу Китай окупував територію незалежної держави Тибет в 1950 році. Однак за версією КНР Китай лише відновив свій державний суверенітет, котрий був грубо порушений в ході британсько-китайської війни 1903-1904 років, котра завершилася взяттям британським експедиційним корпусом Лхаси і втечею далай-лами XIII в Монголію, а також за чим послідувала 24 березня 1914 делійська змова, що перетворил подальшу Сімльську конференцію на фарс, який незаконно затвердив невизнану Китайською Республікою, а згодом КНР, «окупаційну "лінію Макмагона"» [36].

Китайсько-українські відносини. Китай визнав незалежність України 27 грудня 1991 року. Дипломатичні відносини між двома країнами було встановлено 4 січня 1992 року. На сьогодні між Україною та КНР задекларовано відносини стратегічного партнерства, що закріплено у Спільній декларації про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР, підписаній 20 червня 2011 року за підсумками державного візиту Голови КНР Ху Цзіньтао в Україну [18].

Китайська Народна Республіка (КНР) посідає перше місце серед торговельних партнерів України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, в той час як Україна посідає далеко не перше місце у зовнішнь-торгівельній політиці Китаю. Аналіз двосторонньої торгівлі за останні роки демонструє, що Китай залишається стабільним партнером для України у поставках своєї продукції

машино- та приладобудівної галузей, хімічної промисловості, товарів народного вжитку. Основними групами товарів, що експортуються з України до КНР є чорні метали, руди та шлаки, машини та устаткування, сільськогосподарська продукція, зокрема зернові, тощо. Водночас існує значний потенціал для збільшення обсягів торгівлі. Зокрема, збільшення експорту української продукції можливо за рахунок постачання української сільськогосподарської продукції, зокрема кукурудзи, сої, ріпаку, ячменю і пшениці. У свою чергу, українська Сторона зацікавлена у нарощуванні поставок в Україну засобів захисту рослин, насінневого матеріалу, сільськогосподарської техніки, обладнання з переробки сільськогосподарської продукції. У 2012 році двостороння торгівля послугами склала 106,0 млн. дол. США та збільшилась у порівнянні з 2011 роком на 16,5 %, при цьому експорт послуг з України до КНР склав 80,9 млн. дол. США та збільшився на 6,2 %, імпорт китайських послуг в Україну склав 25,1 млн. дол. США та збільшився на 75,2 %. Позитивне сальдо для України за цей період склало 55,8 млн. дол. США [18].

Співпраця України з КНР у галузі освіти, науки і техніки є одним з пріоритетних напрямів двосторонніх відносин. 20 квітня 2011 р. у м. Київ відбулося Перше засідання міжурядової Комісії зі співробітництва між Україною та КНР. У рамках Комісії створено низку профільних Підкомісій, у тому числі:

1. з питань науково-технічного співробітництва.

Створена на заміну Спільної українсько-китайської Комісії з науково-технічного співробітництва, останнє засідання якої відбулося у Києві у червні 2010 р. Пріоритетними напрямками співробітництва визначено: енергоефективність, авіабудування, суднобудування, раціональне природокористування, розвиток аерокосмічних, інформаційних та комунікаційних технологій, а також підготовку і стажування аспірантів та молодих вчених.

2. з питань співробітництва в космічній галузі.

Створена на заміну Українсько-китайської Підкомісії у сфері дослідження і використання космічного простору в мирних цілях.

3. з питань співробітництва в галузі освіти.

Перше засідання Підкомісії відбулося 28 лютого 2012 р. у м. Санья (провінція Хайнань) відбулося перше засідання українсько-китайської Підкомісії зі співробітництва в галузі освіти міжурядової Комісії із співробітництва.

4. У жовтні 2011 р. з китайською стороною досягнуто домовленості про створення в рамках міжурядової Комісії Підкомісії з питань співробітництва у галузі медицини, перше засідання якої відбулося 11 травня 2012 р. у м. Київ.

З метою налагодження співпраці між Україною та Китаєм у галузі боротьби з фальсифікацією ліків, 17 травня 2012 р. було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Державною службою України з лікарських засобів та Державною адміністрацією КНР з контролю продуктів харчування та лікарських засобів [18].

Між Україною та Китаєм реалізуються такі перспективні форми науково-технічної співпраці як українсько-китайські центри та технопарки: у м. Цзінань (провінція Шаньдун), у м. Харбін (провінція Хейлунцзян) та у м. Шанхай. У листопаді 2012 р. у м. Чженьцзян (провінція Цзяньсу) відкрито українсько-китайський Центр з трансферу технологій суднобудування та океанічного проектування створеного на базі Університету науки і технологій провінції Цзяньсу спільно з Національним університетом кораблебудування ім. Адмірала Макарова (м. Миколаїв) [18].

«Україні буде простіше знаходити спільну мову з Росією і з Європою, якщо Київ дружитиме з Китаєм,» - заявив президент Українського аналітичного центру Олександр Охріменко в ефірі радіостанції «Голос Столиці» [6]. І продовжує, що «Україні варто розраховувати на Піднебесну у будь-якому разі. Китай дуже хотів би мати спільне підприємство на території України, виробляти продукцію і експортувати в Європу. Ясна річ, що він хоче збільшити експорт, а Україна і Європа – дуже зручні для цього. Він зацікавлений в тому, щоб відродити, або, скажімо, по-новому побудувати наші порти, які зараз не використовуються. Він дуже зацікавлений інвестувати гроші в наші дороги. Тобто Китай в даному випадку зацікавлений в експорті: якщо вигідно буде постачати з України до Африки – він постачатиме до Африки, якщо вигідно буде поставляти до Бразилії – постачатиме до Бразилії. Китай дуже гнучкий з точки зору грошей, його не обтяжують нескінченні ідеї на кшталт «я з цим дружу, з цим не дружу». От у чому краса співпраці з Китаєм. Тобто теоретично для Китаю було б дуже цікаво мати транспортні коридори, які б йшли від Китаю через Казахстан, через Росію, Україну до Європи. Це був би дійсно

якісний транспортний коридор, де можна було б забезпечити великі потоки товарів» [6].

Таким чином, з вищезазначеної інформації можна дійти висновків, що Україна з однієї сторони посідає далеко не перше місце в зовнішній політиці Китаю, але й не залишається поза її увагою. Зрозуміло, що наша держава є більш зацікавленою у подальшому поглибленні співпраці з Китаєм, проте і останній не відкидає цю можливість.

Прогнозування та перспективи еволюції зовнішньої політики КНР. Підсумовуючи усю вищесказану інформацію, дослідники роблять наступні висновки. Навряд чи є підстави очікувати революційного повороту в китайській зовнішній політиці, як про те іноді пишуть американські колеги-алармісти. Особливістю політичного процесу в Китаї залишається принципова відмова від різких кроків. Зовнішня політика КНР стає активнішою. «Міжнародну відповідальність» трактують в Пекіні гнучко і прагматично. Про неї в Китаї говорять голосніше, коли в разі прийняття її на себе не буде ризику ущемити китайські інтереси. У інших ситуаціях відповідальність воліють не згадувати. Але міжнародна відповідальність для КНР не означає, що в зовнішньополітичні пріоритети Пекіна входить вираз при всякому можливому випадку солідарності з «авангардом» міжнародного співтовариства. У питаннях міжнародної солідарності Китай вибірковий, перебірливий і, при необхідності, розумно егоїстичний. Тому Пекін не соромиться заявляти про свою особливу думку з іранського, північнокорейського або інших сюжетів. Мабуть, в руслі цієї ж прагматичної логіки Китай рішуче уникає будь-яких форм союзницьких відносин з будь-якими іноземними державами. КНР триматиме й надалі курс на розширення участі у глобальних справах. Але це розширення вибіркове, підконтрольне керівникам. Володіючи глобальним спектром зовнішньополітичних інтересів, але обмеженими зовнішньополітичними ресурсами, країна концентрує сили лише на пріоритетних напрямках світової політики [13]. Для більш точного прогнозу дослідники вдаються до наступних висновків:

1) У зовнішній політиці КНР проглядається тенденція подальшого зменшення ролі і впливу традиційних принципів «великої держави, що розвивається» і посилення глобальних елементів «великої держави». Однак навряд чи можна говорити про

повне і швидке перетворення КНР в наддержаву. У прийдешнє п'ятиріччя мова піде про поєднання різних елементів зовнішньої політики. В одних випадках китайська дипломатія буде продовжувати використовувати інструменти і термінологію «великої держави, що розвивається», в інших буде діяти з позицій «великої регіональної держави», а в окремих - як глобальна держава. Подібна варіативність, швидше за все, буде спостерігатися досить довго, тобто і в середньостроковій перспективі.

2) У найближчі роки не виключено посилення політики нейтралізації Китаєм спроб нав'язування йому політико-ідеологічних (ліберальних) проєктів (у формі «кольорових», «жасминових» чи інших революцій). Нинішній керівник КНР - Сі Цзіньпін вже сьогодні робить ряд досить жорстких заяв, що свідчать про його безкомпромісні позиції з цього питання. Так, в лютому 2009р. в ході свого закордонного візиту до Латинської Америки він сказав: «По-перше, Китай не експортує революцію, по-друге, не експортує голод і злидні, по-третє, не турбує вас (Захід, США), про що тут можна ще говорити».

3) Домінантою для нового китайського керівництва залишиться необхідність збереження стабільності як усередині країни, так і за її межами, що є умовою подальшого реформування і розвитку КНР.

4) Швидкість формування «глобальної відповідальності Китаю» буде прямо залежати від швидкості «піднесення» самого Китаю в світі. У будь-якому випадку це буде досить тривалий і складний процес, який може бути повністю реалізований тільки в довгостроковій перспективі. У прийдешнє п'ятиріччя мова скоріше піде про підтримку Китаєм одного з варіантів реалізації «колективної глобальної відповідальності» через посилення ролі БРІКС, ШОС, реформу РБ ООН та інших інститутів.

5) Ідея створення «гармонійного миру», швидше за все, збережеться в зовнішньополітичному інструментарії нових керівників. Більш диференційованим буде підхід Китаю до тих чи інших країн в рамках сформованих моделей партнерства. Очевидно, що високий політичний формат російсько-китайського стратегічного партнерства повністю збережеться. Не виключені нові витки напруженості у відносинах КНР з Японією, США, окремими країнами АСЕАН, особливо з питань територіального розмежування в Південно-Китайському морі. На даному регіональному напрямку (КНР-Східна Азія) Китай матиме найбільш

серйозні виклики, пов'язані з невирішеністю проблеми Корейського півострова, тайванського питання, збереженням односторонньої американської системи регіональної безпеки, а також видами США на інтернаціоналізацію територіальних конфліктів у Південно-Китайському морі (китайсько- японського , китайсько-в'єтнамського та ін.) [13].

В якості короткого висновку варто сказати наступне. Світовій спільноті, – перш за все, США та інших розвинених країнах, – варто змиритися з об'єктивними реальностями нерівномірності економічного і політичного розвитку сучасного світу і зрозуміти, що поява в сучасних умовах нового впливового суб'єкта міжнародних відносин не обов'язково означає виникнення неприйнятною загрози національним інтересам і безпеці інших держав світу. Аналіз зовнішньої та внутрішньої політики КНР за останні два десятиліття в цілому не дає достатніх підстав засумніватися в щирості намірів сучасного китайського керівництва відповідально підходити до вирішення міжнародних проблем і готовності КНР грати роль великої держави за критеріями, котрі є загально визнаними у сучасному світі.

Список використаних джерел та літератури

1. Арин О. О внешнеполитической стратегии КНР. // НГ– сценарии. 1999. 2. № 5. URL: http://www.asia-times.ru/countries/china/o_vneshnepolit_strategii_knr.htm. [Дата обращения: 4.01.2010].
2. Боровой В.Р. Региональная политика во внешнеполитической стратегии КНР после окончания "холодной войны". // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2004. № 1. С. 51- 60.
3. Вайцзяо Шиву [Дипломатические вопросы], No.17, март 2004 (<http://www.irchina.org/en/news/view.asp?id=369>); Evan S. Medeiros. Strategic Hedging and the Future of Asia-Pacific Stability. The Washington Quarterly, Vol. 29, No.1, (Winter 2005-06). P. 53.
4. Выступление Ху Цзиньтао на совещании глав дипломатических миссий Китая, аккредитованных за рубежом. // Жэньминь жибао. 2004. 29 августа. URL: <http://people.com.cn/31521/2748993.html>. [Дата обращения: 22.08.2009].
5. Голобоков А.С. Становление и развитие внешнеполитической доктрины Китая. Chinese's foreign-policy doctrine foundation and development. [Электронный ресурс] режим доступа: http://www.ojkum.ru/arc/lib/2010_03_12.pdf
6. Голос столиці «Україна – Китай: Май і сто друзів, і сто рублів»-інтерв'ю з президентом Українського аналітичного центру Олександр Охрімєнко в ефірі радіостанції «Голос Столиці». [Електронний ресурс] – Режим доступа: http://newsradio.com.ua/2013_11_20/Ukra-na-Kitaj-Maj-sto-druziv-i-sto-rubl-v/
7. Дальневосточное отделение Российской академии наук. Научно-технический бизнес центр по сотрудничеству «Восток 1: Внешняя политика Китая».

- [Электронный ресурс] режим доступа: <http://www.febras.ru/partnery/kitaj/197-vneshnyaya-politika.html>
8. Дэн Сяопин вэньсюань (Избранные сочинения Дэн Сяопина), Т.3, Жэньминь чубаньшэ, 1994. С. 20, 56, 96.
 9. Документы XVI Всекитайского съезда Коммунистической партии Китая (на русском яз.). Пекин, Вайвэнь чубаньшэ, 2002. С. 23.
 10. Доклад Ху Цзиньтао на 17-м съезде КПК (полный текст) – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.russian.xinhuanet.com/russian/2007-10/24/content_511579.htm
 11. Зайончковская, Жанна(2004), «МИГРАЦИЯ ВЫШЛА ИЗ ТЕНИ. На вопросы Виталия КУРЕННОГО отвечает заведующая лабораторией миграции населения Института народно-хозяйственного прогнозирования РАН Жанна ЗАЙОНЧКОВСКАЯ» Отечественные Записки 4 (19), проверено 2009-01-20
 12. Ли Сяоминь. Чжунгодэ синь анцюань гуань (О китайской "новой 13. безопасности") // Пекин: Хэпин юй фачжань. 2002. № 2. 140 с.
 13. Лузянин Сергей «Внешняя политика Китая до 2020 г. Прогностический дискурс» Специально для портала «Перспективы».Фонд исторической перспективы [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.perspektivy.org/print.php?ID=111788>
 14. Михаил Мамонов «Инерция и новации во внешней политике Китая. Реальность и история.» //Журнал теории международных отношений и мировой политики.- Том 8, № 3(24). Сентябрь - декабрь 2010. [Электронный ресурс] режим доступа: <http://www.intertrends.ru/twenty-four/005.htm>
 15. М. Мамонов «Стратегия профилактики опасности» во внешней политике КНР // Международные процессы. Том 5. № 3 (15). Сентябрь-декабрь 2007.
 16. Остроухов О. Внешняя политика Китая в годы реформ и перспективы ее развития // Мировая экономика и международные отношения. 1999. № 3. С. 5-15.
 17. О содержании концепции «гармоничного мира», в кн. Шицзе юй Чжунго 2007-2008 [Мир и Китай в 2007-2008 годах] / ред. Ван Цзисы. Пекин, Синь шицзе чубаньшэ, 2008. С.12-28.
 18. Посольство України в Китайській Народній Республіці та в Монголії (за сумісництвом) Відносини між Україною та Китаєм. © 2012 МЗС України. Усі права захищено. [Электронный ресурс] режим доступа: <http://china.mfa.gov.ua/ua/ukraine-cn/diplomacy>
 19. Си Цзиньпин: Китай будет продвигать дружеские отношения с сопредельными странами / Russian.news.cn | 2013-10-26 08:41:45
 20. Свешников А.А. Концепции КНР в области внешней политики. С.106-108.
 21. Свешников А.А. Концепции КНР в области внешней политики и национальной безопасности. // Китай в мировой политике. М.: РОССПЭН, 2009. 528 с.
 22. Территориальные притязания Пекина: история и современность. 2009. М., с.165-166.] [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://rusplt.ru/articles/foreign-policy/foreign-policy_789.html
 23. «[...] хотя Китай и играет новую роль на сцене меняющегося мира, играет он все в том же старом театре» Avery Goldstein. An Emerging China's Emerging Grand Strategy: a Neo-Bismarkian Turn? // G. John Ikenberry and Michael Mastanduno (eds). International Relations Theory and the Asia-Pacific. P. 58.

24. [Ху Цзиньтао прямо отвечает на чувствительные вопросы, всячески демонстрирует образ ответственной великой державы] – 2008. 05. 06, Чжунго гунчаньдан синьвэньван [новостная сеть Коммунистической партии Китая] – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://cpc.people.com.cn/GB/64093/64103/7200917.html>
25. Цзинь Сидэ «Чжунго сюяо даго синьтай» [Китаю необходима психология великой державы], Хуаньцю шибао, 12.09.2002, стр. 4, Е Цзычен и Ли Ин «Чжунго сои бисю цзянь даго вайцзяо синьтай» [Следовательно, Китай должен выстраивать дипломатию великой державы], Хуаньцю шибао, 20.07.2001.
26. Цзюши няньдай Чжунго дуйвай гуаньси шигао [Международные отношения Китая в 1990-е годы], Пекин, 1996. С.15 .
27. Цзян Цзэминь. Доклад на XVI Всекитайском съезде Коммунистической партии Китая 8 ноября 2002 года). Пекин: Жэньминь чубаньшэ, 2002. 56 с.
28. Чжан Вэньвэй. Шанхай хэцзо цзуджи чэнцзю цзихуй юй тяочжань. (Шанхайская организация сотрудничества: достижения, возможности, вызовы) // Чжунго вайцзяо сюэюань. Пекин: Бэйцзин чубаньшэ, 2004. 78 с.
29. Чжанлю цзиюйци ди баво хэ лиюн [Уверенное использование периода стратегических возможностей] (ред. Ба Чжунтань), Пекин, Шиши чубаньшэ, 2006.
30. Чжунго гунчаньдан дишиэрцы цюаньго дайбяо дахуэй вэньцзянь хуэйбянь [Сборник документов 12 всекитайского съезда народных представителей Коммунистической партии Китая], Жэньминь чубаньшэ, 1982.
31. Avery Goldstein. The Diplomatic Face of China's Grand Strategy: A Rising Power's Emerging Choice, p. 836. См.: Michael D.Swaine and Ashley J. Tellis. Interpreting China's Grand Strategy: Past, Present and Future (Santa Monica, CA, RAND, 2000). P. xi.
32. Bates Gill, Dan Blumenthal, Michael Swaine, Jessica Tuchman Mathews. China as a Responsible Stakeholder. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.carnegieendowment.org/events/?fa=eventDetail&id=998>
33. David Shambaugh. Peking's Foreign Policy Conundrum Since Tiananmen: Peaceful Coexistence vs. Peaceful Evolution», Issues and Studies (November 1992). P. 65-85.
34. Richard N. Haass. Bringing China into the fold. // Newsweek. Dec. 2008 – 23. Jan. 2009. P. 14-15.
35. Thomas W. Robinson. China as an Asia-Pacific Power', in Yu-ming Shaw (ed.). Changes and Continuities in Chinese Communism, Boulder, Col.: Westview, 1988, pp. 289-99; Robert Sutter. Chinese Foreign Policy: Developments after Mao, New York: Praeger, 1986.
36. "Time": Чего хочет Китай, и чего боится? [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1168981980>
37. Wu Baiyi. The Chinese Security Concept and Its Historical Evolution, Journal of Contemporary China, Vol.10, No.27 (May 2001). P. 275-283.

Вилускіна М.О.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ІЗРАЇЛЮ

Для того, щоб зрозуміти тенденції розвитку та зміни зовнішньої політики Ізраїлю необхідно приймати до уваги шлях, який був пройдений країною з часів свого утворення. Адже на протязі менше, ніж століття, країна стала учасницею майже десятка війн із країнами сусідами, серед яких Єгипет, Сирія, Трансйорданія (сучасна Йорданія), Ліван та Палестина. Моментом утворення держави Ізраїль є 15 травня 1948 року, коли згідно резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 181/II від 29 листопада 1947 року завершувалася дія британського мандату на палестинських землях і згідно цієї ж резолюції проголошувалось створення на території Палестини двох держав – арабської та єврейської. Рівно в годину, коли завершилась дія британського мандату, у ніч з 14 на 15 травня 1948 року було затверджено Декларацію незалежності, яка свідчила про створення Держави Ізраїль. Одразу після цього армії сусідніх арабських країн вторглися на території Ізраїлю. Почалась перша арабо-ізраїльська війна. Наслідки резолюції ООН № 181/II виявилися непередбачуваними та дають про себе знати і до сьогодні [1; 4].

Актуальність. Ізраїль є політичним центром близькосхідного регіону, західна світова спільнота визнає за ним статус демократичної держави. Це є держава, що має значні досягнення у своєму розвитку в економічній, культурній, науково-технічній та сфері оборони. Близькосхідний регіон є місцем на карті світу, яке завжди привертало до себе увагу, нажаль, все частіше не з хороших причин. Проте цей регіон має важливе економічне значення і розглядається багатьма міжнародними акторами як предмет сутичок та конфліктів інтересів. Саме тому, дослідження зовнішньої політики Ізраїлю, яка має безпосередній вплив на ситуацію, що розвертається на Близькому Сході, а також вивчення її напрямків та змін в постбіполярний період представляє важливий науковий інтерес для аналізу та прогнозування подальших змін у регіоні, що займає вагоме місце у світовій геополітичній системі.

Мета. Дослідити та проаналізувати розвиток зовнішньої політики Ізраїлю в пост біполярний період, її основні напрямки, етапи, здобутки та поразки, відносини Ізраїлю з окремими країнами та тенденції подальшого розвитку.

Офіційно основними напрямками зовнішньої політики Ізраїлю є направленість на пошук мирного вирішення близькосхідного конфлікту, подолання дипломатичної ізоляції та встановлення добросусідських відносин з усіма арабськими країнами [10].

Найбільш важливим для Ізраїлю є його відносини із арабськими сусідами. Слід відмітити, що саме в постбіполярний період найбільшого розвитку досяг процес мирного врегулювання відносин з арабськими країнами, з якими протягом середини і другої половини двадцятого століття Ізраїль раз по раз знаходився у стані війни, а це Єгипет, Сирія, Ліван, Трансйорданія (Йорданія), однак, не можна сказати, що цей процес досяг значного успіху. Єдиний мирний договір, підписаний у цей період, яким і досі регулюються взаємовідносини між державами – це мирний договір 1994 року з Йорданією, згідно якого встановлені кордони між ними, а також регулюється статус прикордонних територій Аравії та Нахаріму [14].

Великими проблемами зумовлені відносини Ізраїля з іншими арабськими сусідами, зокрема Єгиптом, Сирією, Ліваном, та, в першу чергу, Палестиною. На відносини з деякими з арабських країн справив позитивний вплив переговорний процес початку 90-х років, який був позначений Мадридською конференцією та процесом «Осло». Одразу після цього Ізраїлем було встановлено дипломатичні відносини з 62 країнами, серед них – вісім арабських країн, які відкрили свої представництва: Марокко, ОАЕ, Туніс, Оман, Бахрейн, Катар. Однак ці відносини в подальшому напряму залежали від відносин Ізраїлю з сусідніми країнами, зокрема, Палестиною, Сирією та Ліваном [1; 14].

Загалом, зовнішню політику Ізраїлю у пост біполярний період можна розглядати за кількома основними напрямками, серед яких: відносиня Ізраїлю з США, з країнами Європи, країнами СНД та Балтії, з країнами Азії, та найбільше – з арабськими країнами, де окремим аспектом є палестино-ізраїльські відносини.

Відносини Ізраїлю та США. Одним з основних союзників Ізраїлю у його зовнішній політиці, та, що є дуже вагомим, у військовій сфері, є Сполучені Штати Америки. Під час президентства Б.Клінтона з американською адміністрацією були налагоджені дуже міцні зв'язки, які тільки підтримали вже існуючі, які встановлювалися протягом всієї другої половини ХХ століття, однак дещо ослабли внаслідок закінчення «холодної війни» та

розпаду Радянського Союзу. Під час президентства Клінтона американо-ізраїльські зв'язки знаходились в одному зі своїх найсприятливіших періодів. Так, у 1995 році США було накладено вето на проект резолюції ООН, що засуджувала відчуження Ізраїлем арабських територій у Східному Єрусалимі для потреб розширення міської інфраструктури. У тому ж самому році конгресом США було прийнято закон про перенесення американського посольства з Тель-Авіву в Єрусалим (статус якого, згідно резолюціям ООН № 242 та №348 визначається як міжнародний). У 1996 році Сполучені Штати висловили свій намір по підтримці ізраїльських проектів з розширення високотехнологічних систем протиповітряної оборони. У жовтні 1999 року між Ізраїлем та США було підписано договір про стратегічну співпрацю, який значно посилив зв'язок у сфері безпеки. Більше того, слід пам'ятати про участь США офіційно в якості посередника у вирішенні арабо-ізраїльського конфлікту, в якості ініціатора зустрічей, та одного з рушіїв до думки якого завжди дослухалося ізраїльське керівництво. За президентства Дж. Буша-молодшого, зацікавленість Америки у близькосхідному конфлікті значно зменшилась, однак це не погіршило відносин між Ізраїлем та Штатами. Дещо змінилася ситуація із обранням на посаду президента Сполучених Штатів Америки Барака Обами. Серед ізраїльської еліти та правлячих кіл більшість незадоволена політикою сьогоденішнього американського президента. Зокрема це зумовлено критикою американської адміністрації ізраїльської політики щодо будівництва поселень на палестинських територіях. Ще більшого загострення відносинам надала заява США про необхідність знищення ядерної зброї на Близькому Сході та контролю за ядерним арсеналом Ізраїлю. У сучасній ситуації, багато аналітиків вважають, що бомбардування Ізраїлем Сирії на початку 2013 року було в деякому сенсі спровоковано США, оскільки очікуючи американської підтримки, уряд Нетаньяху не був готовий до затягування висловлення американської позиції. Більше того, американська сторона не прихильна також і загостренню відносин Ізраїлю та Ірану, які знаходяться на межі військових дій. По цьому напрямку Ізраїль також очікує підтримки з боку Сполучених Штатів, як мінімум з тієї причини, що не має достатньої військової потужності для нанесення серйозного удару по Іранським територіям. Проте США займає очікувальну позицію,

все менше підтримує Ізраїль у його зовнішньополітичних стратегіях, та ставить у все більшу залежність до своїх рішень [5; 6; 8; 12].

Відносини Ізраїлю із країнами ЄС. Початок мирного діалогу між Ізраїлем та арабськими країнами на початку 90-х років сприяв розвитку зв'язків країни і з Європейськими країнами. В першу чергу це пов'язано з участю спільноти євросоюзу у самому процесі врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту у якості безпосередника, що дуже яскраво проявилось під час конференцій у Мадриді та Осло. Все це посприяло переходу на новий рівень економічних контактів с цими країнами. Так, Ізраїль отримав статус, який є дуже схожим зі статусом асоційованого члена Євросоюзу, а також отримав можливість співпраці з провідними країнами Європи у різних сферах, включаючи науково-технічні дослідження та галузь оборони. Для прикладу, у 1994 році відбулась економічна конференція у Касабланці, на якій ізраїльська делегація була представлена найчисленнішою кількістю учасників, які до того ж були найбільш ініціативними з-поміж усіх інших. Слід відмітити, що саме такий порядок справ справив негативне значення на більшість представників арабських країн, які запідозрили Ізраїль у прагненні до економічної гегемонії на Близькому Сході. Протягом 90-х років європейська спільнота не мала значного інтересу та впливу на зовнішню політику Ізраїля, підтримуючи здебільшого економічні та культурні зв'язки. Разом із тим у 1995 році до країни навідується нідерландська королева, німецький канцлер, прем'єр-міністри Великобританії та Іспанії та інші лідери європейських країн. Про надання серйозного значення європейському напрямку своєї політики Ізраїлем свідчить підписання торгової угоди з ЄС 20 листопада 1995 року. Проте, у сьогднішній політиці євроспільнота у багатьому засуджує політику Ізраїля, зокрема, залишаючись прихильною резолюції Генеральної Асамблеї ООН 181/II від 1947 року про поділ Палестини, яка також регламентує і статус Єрусалиму, який Ізраїль прагне зробити частиною своєї суверенної території. Сьогдні Європейський союз зацікавлений у вирішенню арабо-ізраїльського конфлікту, при цьому, його дуже важко назвати прихильником ізраїльської позиції. Це зумовлюється значним арабським лоббі, існуючим у країнах ЄС, та в той же час відсутністю значного впливу проізраїльсько налаштованого населення, яке, до прикладу,

зумовлює прихильність у США. Більше того, такі проблеми, які породжує нестабільність на Близькому Сході як тероризм, нелегальна міграція, контрабанда, розповсюдження зброї масового знищення, потребують нагального вирішення і безпосередньо зачіпають європейські країни, вимагаючи від них прагнення до встановлення миру у близькосхідному регіоні. Крім того, країни Європи залежні від поставок енергоносіїв, основна частина імпорту яких йде саме з цього регіону та Північної Африки. Європейський союз є членом так званої «близькосхідної четвірки», яка опікується мирним переговорним процесом на Близькому Сході. Однак слід відзначити, що тісні вже існуючі взаємозв'язки, зокрема економічні, із Ізраїлем не дозволяють Євросоюзу використовувати усі свої можливості для проведення більш жорсткої політики щодо відносної свободи дій Ізраїля в регіоні [3; 4; 12].

Відносини з країнами СНД та Балтії. Вже на початку «перебудови» відносини між Ізраїлем та Радянським Союзом почали покращуватися, замінюючи існуюче до того вороже відношення СРСР до Ізраїлю та безапеляційну підтримку арабських країн, зокрема Сирії, на більш врівноважене. Майже напередодні призначення в Ізраїль радянського посла, СРСР перестав існувати, ознаменувавши тим самим закінчення «холодної війни». Вже навесні 1992 року Ізраїль встановив дипломатичні зв'язки із дванадцятьма з п'ятнадцяти республік колишнього СРСР. Після закінчення «холодної війни» посилювався зв'язок країни із Російською Федерацією та іншими країнами СНД та Балтії. Варто відзначити, що відносини з Ізраїлем підтримують також і мусульманські держави колишнього СРСР – Азербайджан, Казахстан, Узбекистан та інші. Більшість російських державних діячів відвідували Ізраїль з офіційними візитами, так само як і ізраїльські представники відвідували Москву. Економічні та культурні зв'язки з РФ є дуже міцними. Так у 2007 – 2008 роках між країнами велися переговори щодо скасування візового режиму і 20 березня 2008 року угода про скасування була підписана і вступила у дію 20 вересня того ж року. Деякі спеціалісти вважають, що значущість зовнішньої політики Ізраїля по відношенню до РФ є важливою через прагнення Ізраїля перешкодити постачання військових технологій в Іран за підтримки російських корпорацій [3; 11].

Стосовно відносин Ізраїлю та України, то слід відзначити, що країни співпрацюють за багатьма напрямками, як в економічній та політичній, так і в культурній та науковій сферах. В рамках співпраці двох країн реалізуються проекти будівельної сфери, та найбільш активним є співпраця в медичній сфері. Крім того Ізраїль у якості перспективного напрямку свого українського зовнішньополітичного напрямку розглядає співпрацю у сільськогосподарській сфері. Між країнами ведеться співпраця у сфері освіти, так існують численні обмінні програми, за якими студенти з України отримують освіту в ізраїльських університетах, а десятки ізраїльських студентів обирають своїм місцем навчання саме українські ВНЗ. У науковій сфері ізраїльські спеціалісти дуже високо цінують досвід українських науковців у таких сферах як біотехнології, медицина та управління водними ресурсами. Серед важливих сфер співпраці України та Ізраїлю слід зазначити спільні проекти щодо мирного використання та дослідження космосу. Безперечно, важливим кроком, який став кульмінацією більш ніж 21-річної співпраці та напрацювання договірно-правової бази, досягнутих домовленостей, стало скасування візового режиму у 2010 році, що зробило великий внесок у взаємовигідну співпрацю України та Ізраїлю у туристичній сфері [9].

Відносини Ізраїлю та країн Азії. На початку 90-х років були з Ізраїлем були встановлені дипломатичні відносини Шрі-Ланкою, яка розраховувала на підтримку у боротьбі з тамільськими повстанцями, однак під тиском Індії країна розірвала стосунки. Проте вже у 1992 році Індія оголосила про встановлення повних дипломатичних відносин з Ізраїлем. У той же час були встановлені дружні зв'язки із Китайською Народною Республікою, включно із зв'язками у торговельній, культурній та туристичній сферах, сільському господарстві, науці та сфері оборони. Більше того, у Пекіні було відкрито представництво Ізраїльської академії наук. На початку 1992 року було підписано угоду про встановлення повних дипломатичних відносин. Співпраця як у політичній так і у економічній сферах протягом 90-х років продовжувала розвиватися, про що яскраво свідчать взаємні візити видатних державних діячів Китаю та Ізраїлю, включаючи візит ізраїльського президента Е. Вейцмана. Відносини між країнами значно погіршились після розірвання ізраїльською стороною угоди про постачання до КНР літаків та радарних систем попереднього сповіщення «Фалкон». Ця

угода була розірвана під тиском США, і не зважаючи на те, що Ізраїль надав Китаю багатомільйонні компенсації, відносини між країнами суттєво погіршилися [3; 14].

На початку 90-х років спостерігалось значне покращення відносин Ізраїлю з Туреччиною. Вже у 1992 році ранг представника в Тель-Авіві був підвищений до рівня посольства. Протягом багатьох років спостерігалася співпраця у багатьох сферах та взаємні обміни візитами перших осіб держав. Неодноразово обидві держави підкреслювали важливість взаємовідносин на високому рівні. Незважаючи на те, що із мусульманськими країнами Туреччину пов'язує спільна релігія і це так чи інакше впливає на її відношення до Ізраїлю, протягом багатьох років саме Туреччина вважалась одним з найближчих союзників Ізраїлю. Ситуація дещо змінилася після погіршення ситуації у палестино-ізраїльському конфлікті, та проведення Ізраїлем наприкінці першого десятиліття ХХІ року операції «Литий свинець» і захоплення так званої «Флотилії свободи». На сьогоднішній день відносини двох країн різко погіршились [2; 3].

Взаємовідносини Ізраїля з арабськими країнами. Найпершою країною, з якою протягом другої половини ХХ століття Ізраїль перебував у стані війни, і з якою була підписана мирна угода, став Єгипет. Проте, незважаючи на наявність цієї угоди, мир між ними на початку 90-х років залишався «холодним», а іноді відверто недружнім. Єгипет завжди дуже критично відносився до ізраїльської політики щодо інших арабських країн, зокрема Сирії, Лівану та Палестини. Значну увагу Єгипет також приділяє конфліктному питанню щодо статусу Єрусалиму. Ще з початку поновлення мирного арабо-ізраїльського діалогу Єгипет виступає в якості посередника та впливового чинника для цих переговорів, проте критикуючи при цьому жорстку політику Ізраїлю по відношенню до арабів. Так, завдяки впливу Єгипту, до Мадридської конференції було залучено Сирію та Палестину. Протягом всіх подальших років Єгипет неодноразово виступає у якості посередника у переговорах між Ізраїлем з Сирією, Ліваном та Палестиною. Деяке «потепління у відносинах» спостерігалось під час перебування на посаді ізраїльського прем'єр-міністра Іцхака Рабіна. Визначним є те, що на його похорони у 1995 році приїхали представники великої кількості мусульманських держав, в тому числі Єгипту, Йорданії, Марокко, Оману, Катару, Мавританії.

Значний вплив на розвиток переговорного процесу Єгипет надав під час конференцій в Шарм-аль-Шейху, Кемп-Девіді на початку XX століття. Відносини між країнами періодично погіршувалися, так, під час першого перебування на посаді прем'єр-міністра Б.Нетаньяху Єгипет звинуватив Ізраїль у невиконанні своїх зобов'язань по Хевронському протоколу. Найбільшого напруження відносини досягли у 2001 році, коли Ізраїлем була проведена так звана акція відплати щодо населення сектора Газа [1; 3; 14].

У взаємовідносинах із Ліваном наприкінці XX – на початку XXI століття гострим залишалося питання щодо виводу ізраїльських військ з Лівану. Незважаючи на те, що на початку 90-х років більшістю ізраїльського уряду було прийняте рішення про невідкладний вивід військ, цього так і не сталося. Ще однією проблемою Ізраїльської зовнішньої політики стала ліванська терористична організація «Хізбала», яка завжди провадила активну діяльність проти Ізраїля. Особливо її вплив посилювався у 1992-1993 роках, діяла вона разом із Армією Південного Лівану. У відповідь на терористичні акти Ізраїлем була проведена операція «Дин ве-хешбон». До середини 90-х років територія Південного Лівану стала театром бойових дій, які вже на той час велися між сирійськими угрупованнями та Ізраїлем. Під час прем'єрства І. Рабіна було знову прийняте рішення про невідкладний вивід ізраїльських військ з території Лівану, однак вже у 1998 році Б. Нетаньяху вимагав від ліванської сторони гарантій забезпечення безпеки на кордоні з Ізраїлем. Е. Барак у якості своєї передвибірчої програми прийняв на себе зобов'язання в односторонньому порядку вивести війська з Південного Лівану не пізніше, ніж у липні 2000 року. У липні 2000 року ізраїльські війська були виведені з Лівану, що стало підтвердженням виконання Ізраїлем у повному обсязі резолюції Ради Безпеки ООН № 425 від 19 березня 1978 року. На деякий час на цій території був встановлений відносний мир, який остаточно закінчився у 2006 році «Липневою війною», відомою також як «друга ліванська війна» [3; 7; 14].

Основною проблемою конфлікту Ізраїля з Сирією у 90-х роках було питання Голанських висот. Широко вважалося, що саме вирішення сирійської проблеми є ключем до розв'язання арабо-ізраїльського конфлікту. Саме тому, коли посаду прем'єр-міністра займав І. Рабін, він надавав велике значення відходу Ізраїля з території Голан. На першому етапі він погоджувався поступитися

Сирії частиною Голанських висот, проте Сирія вимагала їх повної передачі. При цьому країна навіть не намагалася піти на налагодження стосунків з Ізраїлем, вимагаючи окрім Голан передачу їй району Хаммат-Гадер, який офіційно ніколи не належав їй. Незважаючи на подальші намагання міжнародних посередників для досягнення угоди, Сирія не приймала жодної з пропозицій. В цьому контексті Сирія негативно сприйняла підписання ООП та Ізраїлем угоди «Осло». Сирійський підрозділ «Хізбали» провадив активну терористичну діяльність проти Ізраїля, демонструючи цим, що може впливати таким чином на політику ізраїльського керівництва. Питання Сирії так і залишилось невирішеним та знову постало на початку ХХ століття, коли до влади прийшов Е. Барак, який одразу поставив на порядок денний питання нагальних переговорів із Палестиною, Сирією та Ліваном. Однак під час організованих зустрічей сторони не дійшли навіть до суті проблеми, перервавши переговори на етапі організаційної процедури. Під час громадянської війни яка вибухнула у Сирії восени 2011 року, ізраїльські ВВС у січні та травні 2013 року здійснили атаку на сирійський військово-дослідний інститут «Джамрайя». Ізраїльське керівництво аргументує свої дії тим, що цей удар перешкоджає передачі сирійської зброї босвікам у Лівані та посиленню «Хізбала». Де-юре Сирія та Ізраїль знаходяться у стані війни з 1948 року [3; 13].

Відносини Ізраїля та Палестини. Перші кроки з врегулювання палестино-ізраїльської проблеми пост біполярний період припадають на 1991 рік, коли була скликана Мадридська конференція. У ній араби Палестини приймали участь у складі делегацій Сирії та Йорданії. Незважаючи на те, що значних результатів вона не принесла, вона стала поштовхом до налагодження діалогу між ООП та Ізраїлем. Наступним значним кроком у вирішенні палестинської проблеми у 90-х роках став процес «Осло», по завершенню якого сторонами було підписано цілий ряд угод по врегулюванню територіальних суперечок та надання автономії Палестинському народу. На цей процес Ізраїль покладав великі надії, зокрема прем'єр-міністр І. Рабін, за ініціативи якого у 1995 році стартував другий етап переговорів, за посередництва норвезької сторони, який отримав назву «Осло-2», на якому сторонами був вироблений план по врегулюванню статусу територій Західного берегу р. Йордан та сектору Газа, питання

повернення палестинських біженців та статусу Єрусалиму залишалося не вирішеним. Однак, ці домовленості не встигли вступити в дію, оскільки І. Рабін, політика якого не подобалась всім правлячим колам Ізраїля, був вбитий ізраїльським екстремістом. Багато дослідників вважають смерть І. Рабіна – крахом всього мирного процесу з врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту, адже йому на зміну вже у другій половині 1996 року після позачергових виборів прийшов Б. Нетаньяху – настроєний більш радикально і не готовий йти на поступки палестинському керівництву. Мирний діалог між Палестиною та Ізраїлем був перерваний та змінився низкою жорстких дій арабських екстремістських угруповань, зокрема, Хамас, та не менш жорстоких відповідей з боку Ізраїля, супроводжуваних крім того поновленням будівництва ізраїльських поселень на території сектора Газа. Діалог був поновлений аж у 2000 році, коли місце Б. Нетаньяху посів Е. Барак, який на протязі 38 зустрічей у серпні-вересні 2000 року погодився передати під контроль ООП вже 97% території Західного берегу р. Йордан. При подальших переговорах ізраїльське керівництво було готове йти на поступки і щодо повернення палестинських біженців в обмеженій кількості, і щодо зупинення будівництва поселень на територіях Палестини. Все ці домовленості досягались в результаті переговорів в Єрусалимі, Кемп-Девіді та Табі, проте через посилення терористичної активності арабських угруповань угоди підписані так і не були. Протягом першого десятиліття ХХІ століття міжнародна спільнота взяла на себе значну роль у врегулюванні палестино-ізраїльського конфлікту. Так була створена так звана «близькосхідна четвірка» у складі: ООН, ЄС, США та РФ, яка опікується продовженням мирного переговорного процесу в регіоні. Більше того, міжнародними посередниками було розроблено кілька планів по врегулюванню ситуації, серед них плани Дж. Мітчела, Дж. Теннета, «дорожня карта» (на протязі усіх подальших переговорів взята за основу), плани Г.Шера і У. Сагі, С. Нуссейби та А.Аялона, однак жоден з них не задовільнив обидві сторони, деякі з них приймалися, але з такою кількістю обмовок, що подальший їх розгляд не залишався можливим. У 2004 році сталася подія, яка відіграла вирішальну роль у стосунках Ізраїля та Палестини. Помер лідер ПНА та духовний керівник арабів Палестини. Саме з цього часу бере свій відлік громадянська війна у де-юре неіснуючій державі, яка унеможливила

переговорний процес між Ізраїлем та Палестиною. Зі сторони палестинців продовжуються терористичні акти проти ізраїльських поселень, на які Ізраїль реагує достатньо жорсткою політикою, взяти до прикладу операцію «Литий свинець» 2007 року. Більше того, з боку Ізраїля поновлено будівництво на територіях сектора Газа та Західного берегу р. Йордан поселень [1; 2; 11].

Таким чином, Ізраїль, проголошуючи основними напрямками своєї зовнішньої політики налагодження відносин із оточуючими арабськими країнами, провадить досить жорстку політику непоступань своїм принципам, часто зумовлену тиском більш сильних лідерів світової арени.

Список використаних джерел та літератури

1. Близняков Р. А. Палестинская проблема в международных отношениях (1947 – 1993) / Близняков Р. А., Малышев Д. А. — Москва: издат. МЦСПИ, 2007. — 352 с.
2. Воробьев В. "Квартет" дал два года Израилю и Палестине на поиск компромисса // Российская газета, 2010. — №5137 (58).
3. Государство Израиль. Внешняя политика [Электронный ресурс] / Электронная еврейская энциклопедия— 2004. — Режим доступа: <http://www.eleven.co.il/article/11733>
4. Док ООН S/Res 181 (II), October 29 1947 г.
5. Док ООН S/Res 242 (1967), March 24 1968 г.
6. Док ООН S/Res 338 (1973), October 22 1973 г.
7. Док ООН S/Res 495 (1978). March 19 1978 г.
8. Конфликт с Ираном [Электронный ресурс] / WarOnline – аналитика — 2013. — Режим доступа: <http://www.waronline.org/analysis/iran.htm>
9. Интервью с чрезвычайным и полномочным послом Украины в Израиле г-ном Г.А.Недоленко, Тель-Авив [Электронный ресурс] / Газета ассоциации еврейских организаций и общин Украины — 2013. — Режим доступа: <http://hadashot.kiev.ua/node/313/#sthash.gXumj8vT.dpuf>
10. Нетаниягу Б. — Место под солнцем. Борьба еврейского народа за обретение независимости, безопасное существование и установление мира: Пер. под ред. В. Яковлева / Нетаниягу Б. – Иерусалим: Алия за Эрец Исраэль, 1996. – 672 с.
11. Пырлин, Е.Д. Трудный и долгий путь к миру. Взгляд из Москвы на проблему ближневосточного урегулирования / Пырлин, Е.Д. — Москва: РОССПЭН, 2002. — 512 с.
12. Синовец П., Шелест А. Позиции США и ЕС относительно решения кризисных ситуаций на Ближнем Востоке: сотрудничество и разногласия. // Востоковедный сборник. — М.: Институт Изучения Израйля и Ближнего Востока, 2006. — Вып. 7. — С. 445 – 468.

13. Сирия – Израиль: что дальше? [Электронный ресурс] / Юрченко В.П. // Институт Ближнего Востока. — 2003. — Режим доступа: <http://www.iimes.ru/?p=3026>.
14. Щевелев С. С. История стран Азии и Африки в новейшее время (70-е годы XX в. – 2006 год) / Щевелев С. С.. — 2-е изд., стереотипное — Симферополь – Москва: Издат. МЦСПИ, 2007. — 256 с.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ОБ'ЄДНАНИХ АРАБСЬКИХ ЕМІРАТІВ

Актуальність теми. Об'єднані Арабські Емірати це унікальна держава сучасного світу, яка за свою коротку історію існування зробила стрімкий стрибок в сучасність. Із відсталого частини регіону з низьким рівнем життя і дуже примітивною економікою на початку свого існування, Емірати змогли пробитися в клуб найбільш стабільних, благополучних і процвітаючих держав світу.

Емірати це держава із другою економікою серед арабського світу. Доходи на душу населення в ОАЕ \approx \$ 22 тисяч на рік. Сьогодні ця країна перетворилася в один з флагманів фінансового спонсорства, висунулася в число найбільших експортерів енергетичних ресурсів, стала авторитетним членом світової спільноти та одним із найпривабливіших перлин туризму.

Безсумнівно, що феномен успішності Еміратів завдячує умінню керівництва з максимальною віддачею використовувати нафтові багатства для вирішення проблем своєї країни та на благо добробуту власного народу. Саме це забезпечило ОАЕ стабільну економічну та політичну ситуацію.

Після утворення держави, була проголошена система зовнішньополітичних пріоритетів, яка спиралася на принципи ООН і міжнародного права і несла відбиток арабської та ісламської приналежності Еміратів. При цьому прискорені темпи розвитку і модернізації ОАЕ, їх трансформація в згуртовану державу сприяли розширенню зовнішньополітичних горизонтів. У цьому плані показовими кроки Еміратів в рамках розпочатого в 1981 році процесу створення субрегіонального об'єднання шести арабських країн- сусідів - Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) . За минулі роки країнам Ради вдалося просунути шляхом інтеграції та зближення на різних напрямках [8].

Динамізм зовнішньої політики Еміратів виріс під впливом і ряду інших чинників. По-перше , в міру нарощування виробництва та експорту вуглеводнів стала затребуваною більш ефективна енергетична дипломатія , активізація Еміратів в ОПЕК і АОПЕК . По-друге , зважаючи на дефіцит місцевої робочої сили , збільшився

наплив іммігрантів в ОАЕ , що вимагало поглиблення зв'язків з країнами їх походження. По-третє , за збільшенням обсягів фінансової допомоги ОАЕ закордонних країнах і організаціям послідувало нарощування дипломатичного супроводу цієї діяльності [13].

Після закінчення холодної війни був зроблений акцент на розвитку політичних і економічних зв'язків з Росією та іншими країнами колишнього східного блоку. Вийшли на більш високий рівень відносини з Азіатсько- Тихоокеанським регіоном. Що стосується західних країн , то Емірати проводять дружній, але незалежний курс, розраховуючи на підтримку в питаннях безпеки [9].

Завдяки гнучкому і збалансованому зовнішньополітичному курсу забезпечена безпека країни , можливість займати гідне місце в системі міжнародних відносин на регіональному та більш широкому міжнародному рівні.

Мета роботи: дослідити пріоритетні напрями зовнішньої політики Еміратів у пост біполярний період.

Нормативно-правову базу дослідження склали низка важливих документів, що визначають напрями зовнішньої політики ОАЕ в пост біполярний період та розміщуються на офіційних сайтах: Міністерство закордонних справ ОАЕ [10], [11]; Постійне представництво Об'єднаних Арабських Еміратів при Організації Об'єднаних Націй [4]; Міністерство закордонних справ України [3]; Відділ міжнародних зв'язків та торгівлі Ірландії [1].

Зовнішня політика ОАЕ у постбіполярний період. Здобутки та проблеми зовнішньо-політичних зносин.

З моменту утворення Об'єднаних Арабських Еміратів 2 грудня 1971 р., держава почала вести збалансовану зовнішню політику, засновану на веденні діалогу, поваги до міжнародних договорів, зобов'язання перед Статутом Організації Об'єднаних Націй, невтручання у внутрішні справи інших країн та врегулювання спорів мирними засобами.

ОАЕ – член ООН, Ліги арабських держав, Руху неприєднання , Організації ісламська конференція та ін. З моменту свого утворення ОАЕ офіційно увійшли до групи неприєднаних країн і виступали в ній з позиції «абсолютного нейтралітету» , що дозволяла їм зберігати « рівновіддаленість » від Заходу і Сходу . У питаннях близькосхідного врегулювання ОАЕ виступають за повне виведення

ізраїльських військ зі всіх окупованих арабських територій. Вони також вимагають забезпечення всіх законних прав арабського народу Палестини, його права на створення власної держави. Важливе значення надається участі в Раді співробітництва арабських держав Перської затоки, в якому ОАЕ бачать дієвий механізм забезпечення регіональної стабільності та співробітництва [11].

Однією із основних особливостей зовнішньої політики ОАЕ це те, що держава буде співробітництво на основі відносин із усіма країнами світу. Завдяки істотній допомозі у розвитку інших країн, збільшився престиж ОАЕ серед країн-одержувачів.

ОАЕ приєдналась до Організації Об'єднаних Націй та до її спеціалізованих установ (ІКАО, МОП, ВПС, ВООЗ, ВОІВ); Світовий банк, МВФ та Ліги арабських держав і встановила дипломатичні відносини з більш ніж 60 країнах, у тому числі із США, Японією, Пакистаном, Росією, Індією, КНР та із більшістю країн Західної Європи. Вона зіграла помітну роль в Організації країн-експортерів нафти (ОПЕК), Організація арабських країн-експортерів нафти (ОАПЕК), Організація Об'єднаних Націй та Раді співробітництва країн Перської затоки.

Зовнішня політика ОАЕ спрямована на розбудову добросусідських відносин із державами, налагодження зовнішніх зносин із більшістю держав світу, зокрема Емірати мають дипломатичні зв'язки із більшістю держав світу та присутні у кожному її регіоні. Налагоджуються не лише відносини через торгівлю енергоресурсами, а також країна приваблює людей своєю розвиненою туристичною галузю.

Політичне керівництво ОАЕ діє в широких рамках зовнішньої політики, встановленими президентом Федерації, покійим шейхом Заїд бен Султана Аль Нахайяна. Цей підхід підкреслює важливість дипломатії, переговорів та готовності допомогти тим, кому пощастило менше. ОАЕ тісно співпрацює із сусідами та міжнародною спільнотою щодо забезпечення регіонального миру, стабільності і безпеки. Для досягнення цих цілей, Емірати налагоджують партнерство та діалог із державами, підкреслюють помірність, терпимість і повагу до всіх народів і релігій [7].

Керівним принципом ОАЕ у зовнішній політики є віра в необхідність справедливості в міжнародних відносинах між державами, у тому числі про необхідність дотримання принципу

невтручання у суверенні справи інших держав. ОАЕ сприяє мирному вирішенню суперечок і підтримує міжнародні інститути з метою зміцнення верховенства міжнародного права і сприяння здійсненню міжнародних конвенцій і договорів.

Однією з центральних особливостей зовнішньої політики ОАЕ стала розробка більш тісних зв'язків зі своїми сусідами на Аравійському півострові через шість членів Ради співробітництва країн Перської затоки [13].

Регіональна безпека залишається головним пріоритетом для ОАЕ, як було підкреслено міністром закордонних справ ОАЕ шейхом Абдулли бін Заїд Аль Нахайян у своєму зверненні до 67 -й сесії Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2012 р.

Що стосується Близького Сходу, ОАЕ вважає, що мир і стабільність не може бути досягнута без вирішення арабо-ізраїльського конфлікту. Це центральне і життєво важливе питання для людей всього регіону, і добитися справедливого вирішення конфлікту є ключовим для встановлення миру і стабільності в регіоні в цілому. А це не може бути реалізоване без закінчення ізраїльської окупації палестинських та арабських територій, та створення незалежної Палестинської держави зі Східним Єрусалимом в якості його столиці.

ОАЕ продовжує наполягати на збереженні Перської затоки як відкритої зони для міжнародної торгівлі. Проте, певним джерелом нестабільності у регіоні є суперечка між Іраном та Еміратами за три острови. ОАЕ послідовно відкидає іранську окупацію, вимагає відновлення її повного суверенітету і підкреслив, що "всі дії і заходи, вжиті окупаційною владою Ірану нелегітимні, і суперечать нормам міжнародного права та міжнародним нормам". Проте ця суперечка не стала перешкодою для тісних торгово-економічних зв'язків між державами [12].

У 2011 році Емірати відіграли ключову роль напередодні прийняття резолюцій 1970 і 1973 Ради Безпеки ООН, що стосуються Лівії та в рамках Контактної групи Лівії і на інших форумах. ОАЕ зіграв стабілізуючу роль під час кризи Бахрейн, забезпечуючи поліцейські сили санкціонованого плану по відновленню миру в острівній державі та консультування уряду і опозиційних сил, щоб проводити національну стратегію діалогу [5].

Також ОАЕ засудили конфлікт в Сирії як «несамовитий» зазначивши, що це перевищує всі межі і гуманітарних норм і

відзначаючи з глибокою заклопотаністю ескалації актів насильства , скосних сирійським режимом проти свого народу , які позбавлення режиму його легітимності.

В ОАЕ також висловили свою підтримку для нещодавно створеної Національної коаліції сирійських революційних і опозиційних сил, як "законного представника сирійського народу і вважає, що вихід з кризи буде досягнуто тільки через" впорядкованого переходу влади.

Вона також визнає, що народ Сирії, особливо біженців, переміщених і поранених , потрібно постійну підтримку у важкій гуманітарної кризи , що виник і переїхав швидко , щоб забезпечити операції з надання допомоги в Туреччині та Йорданії , в той же час закликаючи всі держави внесок у ці гуманітарні зусилля.

Глибокий зв'язок між ОАЕ зовнішньої політики і гуманізму є не нове явище. Під час ізраїльсько-арабського конфлікту 2006 року, ОАЕ спонсорувала відновлення лікарень і шкіл на півдні Лівану. ОАЕ взяли участь у миротворчій місії в Косово в 1990 році. Це також є одним з найбільших донорів міжнародної допомоги розвитку [2].

Існує глибоке усвідомлення, що поширення ядерної зброї в регіоні продовжує підривати безпеку. У своєму виступі на Генеральній Асамблеї ООН у 2012р., шейх Абдулла підтвердив прихильність ОАЕ до нерозповсюдження ядерної зброї та підтримки створення зони на Близькому Сході, вільної від зброї масового знищення. Держава продовжує закликати ' Ісламську Республіку Іран повною мірою співпрацювати з Міжнародним агентством з атомної енергії (МАГАТЕ) і виконувати свої міжнародні зобов'язання, для того, щоб розвіяти всі страхи і підозри оточуючих щодо іранської ядерної програми [4].

ОАЕ у своїй зовнішній політиці також підкреслює міцні відносини і взаємні інтереси в країні зі Сполученими Штатами та країнами Європи, у тому числі Великобританією та Францією. Хоча ОАЕ і не є членом НАТО, вони вибрали шлях приєднання до співпраці в рамках Стамбульської ініціативи.

Тероризм є одним із глобальних виклик сучасності. У зв'язку з цим ОАЕ продовжує засуджувати всі прояви тероризму, незаконного обігу наркотиків і зброї, організованої злочинності та спрямовує свої зусилля на повну ліквідацію діяльності, яка представляє пряму загрозу міжнародному миру та безпеці. Для

досягнення цієї мети, ОАЕ оголосила про створення «Центру передового досвіду для протидії насильницькому екстремізму» у співпраці з кількома міжнародними акторами, які розпочали свою роботу в Абу-Дабі в кінці 2012 року [6].

За останні п'ять років, дипломатія ОАЕ зробила істотні зрушення в бік відносин із новими регіонами, такими як Південна та Центральна Америка, Африка, Центральна Азія та Океанія, де були відкриті ряд посольств і консульств .

Заглядаючи в майбутнє, керівництво ОАЕ прагне до того, щоб його зовнішня політика як і раніше характеризувалась розсудливістю, підтримкою до примирення та знаходження консенсусу, а також співпраці з міжнародними інституціями. Водночас, Емірати готові зробити свій внесок у захист прав слабких та уразливих держав.

Відносини з Україною. Після розпаду СРСР та проголошення незалежності України, ОАЕ визначло державу Україну та встановили дипломатичні зав'язки із нашою державою.

Для Еміратів, Україна стала ще одним потенційним енергетичним та торгово-економічним партнером у Європі. Для України ОАЕ стало альтернативною можливістю забезпечення енергоресурсів. Проте, відносини не склались так, як це змалювало вище керівництво нашої держави.

Прагнучи брати участь у розробці нафтових родовищ в еміраті Фуджейра, у лютому 2004 року правління НАК «Нафтогаз України» ухвалило рішення щодо створення спільного підприємства Naftogaz Middle East з компанією Al Jazirah Enterprise for Projects Development & Trading, яка належить міністрові внутрішніх справ ОАЕ шейху Сейфу бін Заеду Аль Нахаяну (братові президента ОАЕ). Угодою про розробку цих родовищ передбачалося проведення пошуково-розвідувальних робіт і видобуток нафти на суходолі і морських родовищах емірату Фуджейра, зокрема, на 2 блоках покладів вуглеводнів на суходолі і 2 блоках на морі. Видатки на розвідку і освоєння цих блоків орієнтовно оцінювалися у 190 млн. дол. [3].

Згідно з угодою, українська сторона також зобов'язувалась постачати устаткування і матеріали для потреб нафтогазовидобувної і переробної промисловості, реалізації природного газу, нафти і нафтопродуктів в регіоні Близького Сходу. Крім того, планами діяльності НАК «Нафтогаз України» в ОАЕ

передбачалася реконструкція нафтопереробного заводу у Фуджейрі і будівництво нафтопроводу Хабшан-Фуджейра завдовжки 340 км з двома насосними станціями і нафтовим терміналом. Розширювати присутність НАК «Нафтогаз України» в ОАЕ передбачалося за рахунок можливої участі компанії у розробці родовища «аль-Айн» в еміраті Абу-Дабі.

Проте всі ці проекти і домовленості не реалізовані. Здобутки від діяльності НАК «Нафтогаз України» в ОАЕ виявилися вельми скромними. Головна причина — неспроможність компанії виконати свої фінансові зобов'язання перед урядом емірату аль-Фуджейри. З цього приводу у березні 2005 р. міністр економіки і планування емірату Абу-Дабі шейх бін Заед Аль Нахаян надіслав скаргу урядові України з проханням посприяти в процесі реалізації угоди з розподілу продукції. Однак змінити щось на краще не вдалося [14].

Під час візиту до Об'єднаних Арабських Еміратів 25–26 листопада 2012 р. президент В. Янукович провів переговори з вищим керівництвом ОАЕ. Особливу увагу сторони приділили двосторонній співпраці в енергетичній галузі. Чималі можливості відкриваються для співпраці України з ОАЕ у галузі альтернативних джерел енергії, зокрема, використання енергії вітру і сонця. На цьому наголосив экс-міністр закордонних справ України К. Грищенко, коли 7–8 жовтня 2012 р. в ОАЕ очолював українську делегацію на другому засіданні Міжурядової українсько-еміратської комісії з питань торговельно-економічної і науково-технічної співпраці. На погляд К. Грищенка, ОАЕ могли б долучитися до реалізації українських національних проектів у галузі відновлювальної енергетики, зокрема, проекту «Енергія природи».

Після певного застою відносин, Товарообіг України з ОАЕ у 2012 році становив 482,5 млн. дол., у порівнянні із 118,4 млн. дол. у 2001 році і 467,2млн.дол. у 2011 році, що свідчить про постійну тенденцію до зростання і створення сприятливих умов для співпраці, зокрема, в енергетичній галузі [10].

Перспективи і тенденції еволюції зовнішньої політики. Керівництво ОАЕ прагне до того, щоб зовнішня політика держави як і раніше дотримувалася принципів розсудливості, підтримки, примирення і злагоди, а також співпраці з міжнародними організаціями. ОАЕ завжди готові зробити свій внесок у захист прав слабких і беззахисних.

На мою думку, зовнішня політика ОАЕ за межами регіону продовжуватиме адаптуватися до змін у світовому співтоваристві та розбудові двосторонніх і багатосторонніх відносин з промислово розвиненими країнами, країнами що розвиваються, а також у зміцненні зв'язків зі своїми традиційними союзниками на Заході.

Оскільки ОАЕ є другою за величиною економікою арабського світу, зовнішня політика країни, природно, і далі розвиватиметься у напрямку створення і розвитку комерційних можливостей. Важливим аспектом зовнішньої політики ОАЕ залишатиметься розширення комерційних та інвестиційних зв'язків з іншими країнами та міжнародними установами.

У najbliżчі роки, ОАЕ втілюватимуть у життя програму диверсифікації дипломатичних контактів, яка включає розвиток відносин з країнами та регіональними об'єднаннями Африки, адже Емірати зацікавлені в боротьбі з бідністю і в тому, щоб Африка зайняла гідне місце в процесі глобального процвітання.

Налагоджуватимуться і далі зв'язки із країнами Латинської Америки та Азії, які почали відігравати помітну роль на світовій арені. Усвідомлюючи це зміщення центрів впливу і прагнучи до подальшого зміцнення зв'язків, керівництво ОАЕ продовжуватиме розвивати свої відносини з рядом країн із цих регіонів, включаючи такі держави як Бразилія, Аргентина, Китай та Індію.

Список використаних джерел та літератури

1. Ireland. Department of Foreign Affairs and Trade. United Arab Emirates [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.dfa.ie/home/index.aspx?id=8524>– Назва з екрану.
2. Foreign Relations. Persian Gulf States Table of Contents [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://countrystudies.us/persian-gulf-states/91.htm>– Назва з екрану.
3. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. United Arab Emirates: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/en/about-mfa/abroad/consulates/117>– Назва з екрану.
4. Permanent mission of the United Arab Emirates to the United Nations. Foreign Policy: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.int/wcm/content/site/uae/cache/offonce/home/pid/19810;jsessionid=0B9EEE0278DEC6071FA84785E2DE997A>– Назва з екрану.
5. Qatar and the United Arab Emirates in the Wake of the Arab Spring [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/01/qat..> – Назва з екрану.
6. The National. UAE foreign policy is helping to achieve world peace. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thenational.ae/news/uae-news/uae-foreign-policy-is-helping-to-achieve-world-peace>– Назва з екрану.

7. The United Arab Emirates. The issues for U.S.policy.[Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21852.pdf> – Назва з екрану.
8. UAE interact. Foreign policy.[Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.uaeinteract.com/government/foreign_policy.asp.. – Назва з екрану.
9. UAE is strategic partner and a gateway for Australia to the Middle East, says Al Mansouri [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wam.org.ae/servlet/Satellite?c=WamLocEnews&cid=1289993206373&p=1135099400124&pagename=WAM%2FWamLocEnews%2FW-T-LEN-FullNews> – Назва з екрану.
10. United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs .UAE-Ukraine cooperation acquires new perspective [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mofa.gov.ae/english/portal/3c438ebe-0412-4b90-aaa7-5874eb963fe6.aspx>– Назва з екрану.
11. United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mofa.gov.ae/mofa_english/portal/b074766a-5507-43c7-9beb-3155a52e25b5.aspx – Назва з екрану.
12. Will Fulton, Ariel Farrar-Wellman, Robert Frasco: United Arab Emirates-Iran Foreign Relations .[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irantracker.org/foreign-relations/united-arab-emirates-iran-foreign-relations>– Назва з екрану.
13. William A. Rush:The Foreign policy of the United Arab Emirates [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.jstor.org/discover/10.2307/4328896?uid=3739232&uid=2&uid=4&sid=21103008949361>– Назва з екрану.
14. Укрінформ. Україна – ОАЕ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svit.ukrinform.ua/Emirats/emirats.php?menu=attitudes>– Назва з екрану.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КАТАРУ

Актуальність теми дослідження. Катар, не зважаючи на власні географічні параметри (площа – лише 11,6 тис. км кв.) та демографічну ситуацію (кількість населення складає лише 1,9 млн. станом на 31 січня 2013 р.), здобув вагоме місце на регіональній та міжнародній арені. Катар створив собі імідж авторитетного посередника, що дозволило йому поширювати вплив на країни Близького Сходу, активізувати зовнішню політику у східному напрямку, зокрема через співпрацю з такими регіональними лідерами як Китай та Індія. Катар зміцнив свої позиції в регіоні Близького Сходу завдяки посиленню співробітництва із США та європейськими державами. Наявність значних запасів енергоносіїв (3-тя позиція в світі за покладами природного газу, 2-га позиція – за експортом природного газу та 18-та позиція – за експортом нафти на нафтопродуктів) та їх продаж дозволяє акумулювати та використовувати значні фінансові ресурси у зовнішньополітичній діяльності. Завдяки даній обставині Катар розвиває економіку власної країни та інвестує в промисловість, інфраструктуру та інші сфери економіки як в країнах Близького Сходу, так і в Європі, Азії та Африці. Варто наголосити на активній зовнішній політиці Катару під час подій «арабської весни», зокрема активна участь у подіях в Лівії та Сирії. Наявність власного потужного джерела інформаційного впливу на інші країни регіону Близького Сходу та поза ним, представленого телеканалом “Аль-Джазіра”, дозволяє поширювати власний вплив та маніпулювати інформаційними потоками у власних цілях на регіональній арені.

Мета: визначити основні етапи, проаналізувати проблеми та здобутки зовнішньої політики Катару у постбіполярний період, визначити місце України в зовнішній політиці Катару, охарактеризувати перспективи та тенденції еволюції зовнішньополітичної діяльності Катару.

Нормативно-правову базу дослідження склали низка важливих документів, що визначають співпрацю Катару з іншими країнами як в рамках міжнародних організацій, так і на двосторонньому рівні, і розміщуються на офіційних сайтах: відносини Китаю та Катару [1], Конституція Катару [2], дипломатичні відносини між ПАР та

Катаром [3], зовнішня політика Катару згідно повідомлення посольства Катару у Вашингтоні [4], розвиток відносин між ЄС та РСАДПЗ [5], МЗС Катару. Міжнародні питання [6], МЗС Катару. Департамент відносин з Азією [7], МЗС Катару. Регіональні питання [8], розвиток відносин Катару з США [9].

Етапи зовнішньої політики Катару у постбіполярний період. Основні проблеми та здобутки. На відміну від інших країн, де діяльність представників влади може підпорядковуватись певній чітко окресленій зовнішньополітичній концепції чи доктрині, яка розрахована на довгостроковий період, зовнішня політика Катару визначається спадкоємним монархом – еміром, яким з червня 2013 р. є Тамім бен Хамад аль-Тані, а втілюється урядом, а саме Міністерством закордонних справ [2]. Таким чином, кожна зміна монарха розпочинає новий етап у зовнішньополітичній діяльності Катару.

Різка зміна векторів спостерігалась після приходу до влади у 1995 р. шейха Хамада бен Халіфа аль-Тані, який розгорнув настільки активну діяльність на регіональній та міжнародній арені, що Катар перетворився із непомітної “країни-карлика” у одного з претендентів на роль регіонального лідера. Його батько, шейх Халіф бен Хамад аль-Тані, не розглядав зовнішню політику як важливий механізм розвитку держави, тому період його правління від 1970-х і до першої половини 1990-х років ознаменував для Катару рух лише у фарватері зовнішньої політики Саудівської Аравії [11]. Отож, саме емір Катару Хамад бен Халіф аль-Тані зробив плідний внесок у збагачення зовнішньополітичної практики держави на регіональному та міжнародному рівнях, який істотно сприяв подальшому зростанню економічного і політичного співробітництва Катару з усім світом. Саме тому основні здобутки та проблеми емірату пов’язані управлінням шейха Хамада бен Халіфа аль-Тані.

Щодо регіонального виміру зовнішньої політики емірату, то, перш за все, необхідно наголосити на активізації зовнішньополітичної діяльності Катару в рамках РСАДПЗ (Ради співробітництва арабських держав Перської затоки), що сприяє посиленню власної ролі емірату та збільшення її впливу на інших країн-учасниць, додає ініціативам Катару більшої ваги та прискорює їх реалізацію [8]. Зокрема, вказана організація використовується Катаром як плацдарм маневрування щодо

політичних ініціатив іншої, впливовішої учасниці Ради, тобто Саудівської Аравії. Оскільки за географічними параметрами Катар значно поступається іншим країнам Перської затоки, тому він потребує підтримки з боку інших держав-учасниць. Також 4 країни зі складу РСАДПЗ є учасницями ОПЕК (Організація країн-експортерів нафти), що також впливає на стратегію регіональної політики Катару, оскільки підтримка сусідів в ОПЕК дозволяє проводити злагоджену цінову політику. Окрім того, участь Катару в РСАДПЗ полегшила налагодження та розвиток двосторонніх відносин із міжрегіональними партнерами організації, зокрема, з ЄС та АСЕАН [12].

Щодо двосторонніх відносин Катару з провідними державами Близького Сходу – Іраном та Саудівською Аравією, то варто зазначити, що здобутки та проблеми в даному випадку тісно переплітаються, оскільки кожна регіональна ініціатива Катару незмінно супроводжувалась певною реакцією як одної держави, так і іншої.

Іран та Саудівська Аравія конкурують у боротьбі за регіональне лідерство, яке також відноситься до амбітних планів Катару. Таким чином, кожного разу, коли Катар починав зближуватись із Іраном, реакція КСА була негативною. Відповідно, Іран різко реагував на покращення відносин між двома країнами-учасницями РСАДПЗ. Яскраво такий баланс сил можна було спостерігати під час заворушень в Кувейті, коли Катар та Саудівська Аравія підтримали керівництво Кувейту, а Іран виступив на боці бунтівників [15].

Катар та Іран наразі мають як суперечності економічного, так і політичного плану, що, відповідно, заважає вибудувати тісні взаємовідносини. “Яблуко розбрату” економічного плану полягає в спільному користуванні родовищем Південний Парс, яке супроводжується його інтенсивною експлуатацією з боку Катару (через наявні технології та фінанси) і постійними зауваженнями Ірану стосовно “грабіжницьких” методів його регіонального сусіда [22]. У політичному плані ще складніші проблеми: Катар підтримує опозицію в Сирії, а Іран, в свою чергу, виступає захисником режиму Б. Асада. Протилежність позицій лише загострюють вже наявні проблеми. Наприклад, Катар різко виступає проти розробки ядерної зброї Іраном, оскільки стверджує, що регіон Близького Сходу повинен бути вільним від ядерної зброї [16].

Саудівська Аравія для Катару є конкурентом у політичній, економічній сфері, оскільки вона може блокувати реалізацію політичних ініціатив Катару та перешкоджати розвитку його міжнародної торгівлі, особливо якщо це стосується продажу енергоносіїв [20]. Однак спільність зовнішньополітичних цілей змушує Катар та КСА акцентувати свою увагу на співпраці, а не на протистоянні.

Основні здобутки Катару щодо зміцнення власних позицій в регіоні Близького Сходу такі.

А) Здійснення посередництва в процесі вирішення регіональних конфліктів (Катар виступив посередником у політичному врегулюванні в Лівані у 2008 р., виконував роль медіатора у конфліктах в Дарфурі у 2009 р. та Ємені в 2010 р., у співпраці з Саудівською Аравією [10]. Отож, Катар потіснив регіональних акторів, таких як Єгипет і Саудівська Аравія, які раніше виступали посередниками в Лівані, Сирії, Судані та між палестинськими угрупованнями. Емірат зіграв важливу роль у забезпеченні підтримки з боку Ліги арабських держав для інтервенції НАТО в Лівію в березні 2011 р. [12]. Більше того, Катар був єдиною арабською державою, яка задіяла свої військово-повітряні сили у вищезазначеній операції альянсу. Ще одним досягненням емірату стала зустріч представників Талібану (ісламського фундаменталістського політичного руху в Афганістані) з офіційними особами США в Катарі, оскільки Талібан проявив інтерес до відкриття політичного відділення зв'язку в Досі для полегшення проведення переговорів (2013 р.) [17].

Б) Організація міжнародних заходів культурного, спортивного, освітнього характеру (починаючи з др. пол. 1990-х рр. емірат виступає організатором широкого кола міжнародних заходів, наприклад, міжнародних конференцій, зустрічей, форумів. Зокрема, в листопаді 1997 р. Катар за підтримки США організував проведення економічної зустрічі країн Близького Сходу та Північної Африки, на якій також були присутні представники Ізраїлю [18]. У листопаді 2001 р. в Досі відбулась зустріч міністрів країн-членів СОТ. Також Катар посилив свою позицію в регіоні Близького Сходу завдяки організації засідання ОІК на вищому рівні в березні 2003 р. Зусилля емірату, спрямовані на зміцнення власної ваги в регіоні, не виявились марними, оскільки у жовтні 2005 р. Катар був обраний на дворічний термін до складу Ради Безпеки

ООН [10]. Емірат здобув право організувати чемпіонат світу з футболу, який відбудеться у 2022 р. Окрім того, Катар претендує на проведення літніх Олімпійських ігор у 2020 р.)

В) Розвиток інформаційної сфери, який відбувається завдяки функціонуванню телевізійного каналу “Аль-Джазіра”, що постає важливим інструментом для різних міжнародних акторів у процесі комунікації з арабською аудиторією. Успіх “Аль-Джазіри” у Латинській Америці, зменшив монополію західних ЗМІ у даному регіоні [10]. Окрім того, “Аль-Джазіра” вперше в регіоні залучила до зони мовлення Африку, однак пріоритетним для каналу визначено азійсько-тихоокеанський регіон, свідченням цього є запровадження трансляції у Малайзії, Індонезії, Сінгапурі, Філіппінах та Індії. Щоб здійснювати боротьбу з впливом Ірану у регіоні “Аль-Джазіра” розпочала транслявання в балканських країнах (2011 р.) з метою позиціонування себе як регіонального центру новин, аудиторія якого охоплює більше 20 млн. осіб [16].

Зміцнення позиції Катару на міжнародній арені охоплює американський, європейський, азійський та африканський вектори зовнішньополітичної діяльності.

Двосторонні відносини Катару та США мають стратегічний характер. Варто зазначити, що посилене співробітництво здійснюється у військовій та енергетичній сфері, які отримують найбільше фінансувань з боку США [9]. Гарантом стабільної та тісної двосторонньої співпраці США і Катару, а також безпеки емірату виступає авіабаза “Аль-Удеїд”, яка є найпотужнішою військовою базою США в регіоні Близького Сходу і розміщується на території Катару [12]. У квітні 2003 р. американський центр управління повітряними бойовими діями на Близькому Сході переїхав з авіабази “Принц Султан” в Саудівській Аравії до авіабази “Аль-Удеїд”, що знаходиться в Катарі на південь від Дохи. З одного боку військова присутність іноземної держави становить загрозу суверенітету Катару, однак, з іншого — в умовах бурхливих подій “арабської весни” - США може гарантувати безпеку та стабільність емірату.

Щодо європейського вектору зовнішньої політики, то основну увагу, поряд із розвитком співпраці у енергетичному секторі, Катар акцентує на інвестиційній діяльності, що зміцнює вплив емірату на країни ЄС, а також збільшує прибутки від довгострокових інвестицій [14]. Катар купив 20% акцій у великої

компанії-оператора аеропортів Великобританії “British Airports Authority”, даючи Катару правомірне зацікавлення у будівництві додаткової злітно-посадкової смуги в аеропорту Хітроу (Heathrow) в Лондоні. Окрім того, Катар став третім інвестором французької нафтової компанії “Тоталь” (“Total”) з 3% власності, що в грошовому еквіваленті відповідає 2 млрд. євро. У зазначений період відбулось придбання 6% акцій іспанської енергетичної компанії “Ібердрола” (“Iberdrola”) за ціною близько 2,8 млрд. дол. Департамент Інвестицій Катару купив торговий комплекс на Єлісейських полях в Парижі приблизно за 623,2 млн. дол. Емірат зробив кілька великих інвестицій у Франції, серед яких: купівля футбольного клубу “Парі Сен-Жермен” (70% акцій) [19].

Загалом, економічна криза в Європі допомогла прокласти шлях для цілей Катару, який скористався ситуацією, щоб змінити свою роль на міжнародній арені.

Основними загрозами для зовнішньополітичної діяльності Катару постають власні обмежені географічні параметри, зовнішня політика провідних країн на регіональній та міжнародній арені.

Катар здійснює власний зовнішньополітичний курс, балансує між налагодженням та зміцненням відносин із західними країнами, та радикальними організаціями Близького Сходу, серед яких Талібан, Хезболла, ХАМАС [12]. Відповідно, така багатовекторна співпраця влаштовує лише Катар, тому покращення відносин з одними державами сприяє погіршенню зв'язків з іншими.

Активна зовнішня політика Катару, яка втілюється у розвитку двостороннього співробітництва як з країнами Близького Сходу, так і з США, ЄС, країнами Азії та Африки, супроводжується не тільки успішними досягненнями у вигляді підписання двосторонніх угод про співпрацю, організацію та участь у важливих заходах таких як міжнародні конференції, зустрічі, спортивні події, а й – постійними дипломатичними кроками для подолання загроз на шляху здійснення власної зовнішньої політики.

Ще однією потенційною загрозою для ефективного здійснення зовнішньої політики Катару є внутрішня ситуація емірату, оскільки переважну кількість населення складають емігранти, які під впливом певних чинників або через втручання інших країн можуть створити сприятливе середовище для розвитку “арабської весни” в Катарі.

Місце України в зовнішній політиці Катару. Незважаючи на досить давній термін встановлення дипломатичних відносин (квітень, 1993 р.) Україна стала серйозно цікавити керівництво Катару лише з 2012 р. Політичні відносини між Дохою та Києвом стали на новий рівень після офіційного візиту прем'єр-міністра України М. Азарова до Катару, який відбувся 8-9 травня 2012 р. [23]. Основним предметом зацікавлення у поглибленні двосторонньої співпраці відіграє енергетичний та продовольчий фактори. Катар через об'єктивні причини, а саме географічне положення та природні умови, не може самотужки забезпечити себе продовольством власного виробництва [16]. Однак можливості інвестування у галузь сільського господарства інших країн дозволяє компенсувати відсутність власних потужностей. Саме такий спосіб інвестування капіталу у вирощення зернових, особливо пшениці, на території України та продаж їх на ринках арабських країн Перської затоки є привабливим для Катару. Натомість Катар пропонує Україні СПГ (скраплений природний газ) за ціною, яка складає лише третину вартості російського газу, тобто 140 дол. за 1000 м куб. Відповідно, для використання СПГ протягом певного періоду в Одесі буде збудований спеціальний термінал, що дозволить Україні імпортувати 10 млрд. м куб. газу [23]. Цього буде достатньо не тільки для власних потреб держави, однак і для подальшого експорту СПГ до європейських країн. Відновлений газ планується транспортувати через територію України, використовуючи її розгалужену мережу трубопроводів для газу.

Таким чином, Катар через співпрацю з Україною може вбити двох зайців: і забезпечити себе зерновими, імпортованими з України, і налагодити продаж газу на території країн СНД з подальшим просуванням до великого енергетичного ринку ЄС. Оскільки країни ЄС налаштовані на диверсифікацію енергоносіїв з метою зменшення енергозалежності від Росії (17 вересня 2012 р. Єврокомісія прийняла закон, який зобов'язав всі країни ЄС уніфікувати власні енергетичні інфраструктури до кінця 2014 р. для отримання і використання енергії з різних енергоресурсів на противагу російському газу), то Катар (через співпрацю з Україною) є ключовим елементом у цій боротьбі. Якщо до всього вище вказаного додати і те, що Катар та Росія займають антагоністичні позиції у відношенні Сирії, то зменшення впливу РФ

на Україну через співробітництво останньої з Катаром лише зміцнить авторитет Катару на регіональній та міжнародній арені.

Перспективи та тенденції еволюції зовнішньої політики Катару. Перспективним та важливим для Катару є розвиток азійського та африканського напрямків зовнішньої політики. Забезпечення власної продовольчої безпеки є основою, навколо якої формується зовнішньополітична стратегія Катару щодо країн Африки та Азії.

Серед азійських країн, які становлять найбільший інтерес для Катару, слід виокремити Індію та Китай, як два потужних регіональних центри, які стрімко розвиваються та впливають на майбутнє не тільки регіону, а й світу. Щодо Китаю, то у червні 2012 р. Катар офіційно звернувся з проханням до Пекіна інвестувати до 5 млрд. дол. у китайські акції, облігації та інші цінні папери [13]. Надаючи таку можливість з боку китайського уряду Катар стане найбільшим іноземним інвестором в китайські ринки капіталу.

Потреба енергетичних ресурсів, зокрема природного газу, лежить в основі китайсько-катарських відносин, оскільки Катар є найбільшим у світі виробником і експортером ЗПГ і третім за величиною власником запасів природного газу, великим виробником і експортером нафти [1]. У 2012 р. “ПетроЧайна (“PetroChina»), найбільша енергетична компанія в Азії і, за деякими оцінками, найбільший виробник нафти в світі, підписала угоду з катарською нафтовою компанією “Катар Петролеум” (“Qatar Petroleum”), яка уповноважує китайську компанію отримати 40% для розвідки і видобутку природного газу на родовищі, яке розробляє французький концерн “Джей Ді Еф Суец” (“GDF Suez”) [7].

Окрім азійського вектору зовнішньої політики, Катар звертає увагу і на Африканський континент, багатий природними ресурсами, однак нестабільний у політичному та економічному плані. Розглядаючи цей континент, необхідно зазначити активний розвиток відносин Катару з країнами Північної Африки, оскільки переважна більшість говорить арабською та сповідує іслам [6]. Варто також вказати, що країни Північної Африки та Близького Сходу входять до Ліги арабських держав, що також сприяє розвитку взаємних відносин. Серед країн Півдня Африки варто, в першу чергу, зазначити ПАР, оскільки уряд вказаної країни прагне до співпраці з Катаром в таких сферах як водопостачання, енергетика,

будівництво, сільське господарство та загальний розвиток інфраструктури. Для Катару ця південноафриканська країна представляє інтерес через свій економічний розвиток та політичну стабільність. Отож, Катар та Південна Африка зміцнюють двосторонні відносини і здійснюють посилене співробітництво в галузі нафтохімії [3]. Сферою найбільших інвестицій Південної Африки на Близькому Сході є спільне підприємство для зрідження газу “Сасол” (“Sasol”), яке знаходиться в Катарі. Варто вказати, що Катар є сьомим за величиною постачальником нафти до Південної Африки, але двостороння торгівля та інвестиції ще не досягли свого повного потенціалу.

Список використаних джерел та літератури

Джерела:

1. China-Qatar relations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qa.china-embassy.org/eng/zkgx/> – Назва з екрану.
2. Constitution of Qatar [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.qatarembassy.net/constitution.asp> – Назва з екрану.
3. Diplomatic relations between South Africa and the State Qatar <http://www.dfa.gov.za/foreign/bilateral/qatar.html> – Назва з екрану.
4. Embassy of the State of Qatar in Washington. Foreign policy of Qatar [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.qatarembassy.net/foreign_policy.asp – Назва з екрану.
5. EU relations with Gulf Cooperation Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/gulf_cooperation/index_en.htm – Назва з екрану.
6. Ministry Of Foreign Affairs. International Issues [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://english.mofa.gov.qa/details.cfm?id=96> – Назва з екрану.
7. Ministry Of Foreign Affairs. The Asian Affairs Department [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://english.mofa.gov.qa/orgchart.cfm?dep_id=21
8. Ministry of foreign Affairs. Regional Issues [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://english.mofa.gov.qa/details.cfm?id=95> – Назва з екрану.
9. U.S. Relations With Qatar [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5437.htm> – Назва з екрану.

Література:

10. Зінько С. Ю. Сучасна публічна дипломатія Катару [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2012_59/Gileya59/P16_doc.pdf – Назва з екрану.
11. Akhmetov T. Explaining Qatar’s Foreign Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.opendemocracy.net/timur-akhmetov/explaining-qatars-foreign-policy-0> – Назва з екрану.
12. Blanchard C. Qatar: Background and U.S. Relations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL31718.pdf> – Назва з екрану.
13. China and Qatar forge a new era of relations around high finance [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=39994 – Назва з екрану.

14. GCC investments in the West [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fanack.com/en/countries/qatar/history/role-of-the-gcc/gcc-investments-in-the-west/> – Назва з екрану.

15. How Saudi Arabia and Qatar Became Friends Again [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/07/21/how_saudi_arabia_and_qatar_became_friends_again?page=0,1&wp_login_redirect=0 – Назва з екрану.

16. Kamrava M. Mediation and Qatari Foreign Policy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www18.georgetown.edu/data/people/mk556/publication-61175.pdf> – Назва з екрану.

17. Khatib L. Qatar's foreign policy: the limits of pragmatism [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://iis-db.stanford.edu/pubs/24060/INTA89_2_10_Khatib.pdf – Назва з екрану.

18. Peterson J. E. Qatar and the World: Branding for a Micro-State [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.jepeterson.net/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/peterson_-_qatar_and_the_world.pdf – Назва з екрану.

19. Qatar Strategic Role in EU - Arab Partnership will result in Sustainable Development [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dohabank.com.qa/1/en/MediaCenter/PressRoom/tabid/631/articleType/ArticleView/articleId/438/Qatars-Strategic-Role-in-EU-Arab-Partnership-will-result-in-Sustainable-Development.aspx> – Назва з екрану.

20. Qatar's challenge to Saudi Arabia: an alternative view of Wahhabism [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.yourmiddleeast.com/columns/article/qatars-challenge-to-saudi-arabia-an-alternative-view-of-wahhabism_12652 – Назва з екрану.

21. Qatar-Iran Foreign Relations [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.irantracker.org/foreign-relations/qatar-iran-foreign-relations> – Назва з екрану.

22. Vatanka A. The Odd Couple [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mei.edu/content/odd-couple> – Назва з екрану.

23. Qatar-Ukraine Energy Cooperation: Features & Visions [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://studies.aljazeera.net/en/reports/2013/02/20132711047377684.htm> – Назва з екрану.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ АФРИКИ

Сорочинська О. Я.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА АРАБСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЄГИПЕТ

Актуальність теми. Після падіння біполярної системи на міжнародній арені почали активно проявлятися нові учасники, гравці та творці міжнародних відносин, вони ставали конкурентними попереднім акторам міжнародної арени, в кожному регіоні чи субрегіоні поставали провідні країни, що вели за собою решту, допомагали їм, виводили на якісно новий рівень міжнародної співпраці без якої на сьогодні жодний учасник міжнародних відносин просто не може існувати. Рівень активності міжнародного співробітництва відображує стан держави, її економічні, військову, політичну могутність, адже міжнародна співпраця з іншими країнами світу означає, що в держави є партнери, які готові допомагати та діяти для досягнення спільних цілей. Таким чином в пост біполярний період активно позиціонувала себе лідером Арабська Республіка Єгипет в стратегічно важливому регіоні, з огляду на наявність запасів енергоресурсів, Близького Сходу.

Арабська Республіка Єгипет (далі – АРС) – один із найвпливовіших міжнародних акторів, що виступає в регіоні Близького Сходу і Північної Африки та претендує на лідируючі позиції в арабо-мусульманському світі, володіє значним економічним та людським потенціалом, військовою потугою, вигідним геополітичним розташуванням, виступає гарантом безпеки та стабільності в регіоні Близького Сходу, виконує роль представника або посередника у відносинах регіону з іншими країнами, міжнародними організаціями, регіонами та субрегіонами. Країна має найбільшу кількість населення з усіх країн цього регіону (84,55 млн. осіб), володіє великими природними ресурсами, має найміцнішу і найчисельнішу армію в арабському світі, що виводить Єгипет на передові позиції і робить державу важливим актором в міжнародних відносинах.

Процеси, що проходять всередині Єгипту, мають вплив як на ситуацію в арабському світі, так і в сусідніх субрегіонах, тому в

стабільності АРС зацікавлені не лише керівництво держави, але й зарубіжні країни, які розглядають цю країну як основу конструкції, що забезпечує регіон від негативних зовнішніх впливів.

Отже, можна зробити висновок, що Арабська Республіка Єгипет є одним із основних творців міжнародних відносин як в регіоні Близького Сходу, так і в усьому світі, її зовнішньополітична орієнтація має вагомий вплив на ситуацію в Північній Африці, в арабських, сусідніх країнах та в регіонах в цілому. Тому вивчення сьогоднішнього зовнішньополітичного курсу держави допоможе передбачити та прогнозувати можливі варіанти подій на найближче майбутнє, що матимуть місце навколо цього учасника міжнародних відносин. Зважаючи на зазначені вище аспекти, тема є актуальною для наукового дослідження.

Мета дослідження. Виходячи з актуальності теми і враховуючи недостатній ступінь її розробки у вітчизняній науці, була поставлена мета здійснити комплексний аналіз процесів та чинників, які обумовлюють формування зовнішньої політики Арабської Республіки Єгипет в пост біполярний період.

Етапи зовнішньої політики АРС. Умовно поділити історію зовнішньої політики АРС у постбіполярний період досить важко, бо майже чверть століття при владі залишалася одна формація, а це означає, що не відбувалося яскравих змін в зовнішньополітичному курсі держави, проте все таки деякі зміни мали місце. Можна виділити перший період перед початком постбіполярного періоду, з 1989 року по 1996 рік. Цей період характеризується тіснішою політичною співпрацею Єгипту з арабськими країнами, налагодження відносин після довготривалого розірвання контактів через образу арабськими країнами на АРС, який пішов на підписання миру з Ізраїлем і став коритися інтересам США. В 1989 році АРС вступила в Лігу Арабських країн і стала очолювати всю арабсько-мусульманську спільноту.

З 1996 по 2010 рік можна виділити наступний період в історії зовнішньої політики АРС, що характеризується тісною економічною співпрацею країни з арабськими державами та активний пошук нових партнерів у міжнародній співпраці. У квітні 1996 р. за ініціативою Єгипту 49 з 53 держав Африки підписали Договір про перетворення Африканського континенту на зону, вільну від ядерної зброї. В цілях збільшення товарообігу Єгипет і Туреччина в грудні 2005 р. підписали угоду про вільну торгівлю. В 1997 р. АРС

вступила в міжрегіональне інтеграційне об'єднання «Ісламська вісімка», розвиток торговельно-економічних зв'язків між найбільшими мусульманськими країнами. 1997 рік прийнято рішення про приєднання до Арабської зони вільної торгівлі та підписання домовленостей про це. 2004 року підписання Агадирської угоди про створення зони вільної торгівлі між країнами Північної Африки. Реалізація широкомасштабних проектів з ЄС по створенню «Союзу для Середземномор'я» 2008 року, де також передбачалася активна економічна співпраця.

З 2011 року починається новий етап зовнішньої політики АРС, після падіння режиму, впровадження демократизації в державі, відповідно стало необхідним переформування зовнішньополітичного курсу, що відповідав би новій демократичній системі та устрою Єгипетської держави. Поки що держава не закінчила формування зовнішньополітичної концепції, але можна припустити, що новий курс країни буде включати в себе багатовекторність, помірну нейтральність та активність співпраці з усіма найважливішими учасниками міжнародних відносин.

Здобутки та проблеми зовнішньої політики АРС. АРС розміщена в північно-східній частині Африканського материка та на Синайському півострові, на заході межує з [Лівією](#), на півдні — з [Суданом](#), на північному сході — з Ізраїлем, на півночі омивається Середземним морем, має острівні володіння в Суецькій затоці та Червоному морі. Вигідне географічне положення держави сприяє веденню активного зовнішньополітичного курсу, налагодженню контактів із країнами різних регіонів, субрегіонів та континентів, АРС стала так званим кордоном між Африкою та Азією, між Європою та Близьким Сходом. Єгипет знаходиться в сейсмічній зоні бурхливого міжнародного життя уже довгий час, стосунки з країнами-партнерами добре налагоджені і закріпленні дво- та багатосторонніми домовленостями. Країна фараонів знаходиться в полі уваги високо розвинених країн світу [5].

Активна політика співпраці АРС з арабськими країнами проголошується як пріоритетний напрямок в зовнішньополітичному курсі країни. Перешкодою до налагодження нормальних відносин з арабськими країнами став підписаний 1979 року сепаратний мир з Ізраїлем в Кемп-Девіді, що на тривалий час призупинило відносини АРС з арабськими країнами, обуреними такими поступками з боку Єгипту до Ізраїлю та ще через співпрацю з США. Після

налагодження співпраці з арабським світом Єгипет планував якщо не очолити політичну ситуацію на Близькому Сході, то хоча б стати її активним учасником. Єгипет має великий вплив серед інших арабських держав, історично відіграє важливу роль в якості посередника у врегулюванні спорів між різними арабськими державами, і є постійним спостерігачем та гарантом врегулювання спірних моментів в ізраїльсько-палестинському конфлікті.

Звісно говорячи про проблеми Єгипту в зовнішній політиці відразу можна почати з найтривалішого конфлікту між усім арабомусульманським світом та Ізраїлем. Протягом всього часу цей конфлікт характеризується частими систематичними виступами і атаками з обох сторін. АРС представляє арабські країни у врегулюванні відносин з Ізраїлем, довгий час Єгипту не вдається згладити ситуацію, а це свідчить про неспроможність країни подолати протиріччя між арабами та ізраїльтянами. Сучасний стан речей демонструє неспроможність представляти арабську спільноту на міжнародній арені і через внутрішню нестабільну ситуацію.

Ще один негативний момент в історії зовнішньої політики АРС – це війна в Іраці 2003 року, коли збройні сили США та їх союзників вторглися до Іраку. На ці події дуже болісно відреагувала арабська спільнота, в ході воєнної кампанії проти Іраку, арабські країни не могли дійти згоди в рішенні захищати Ірак чи стояти осторонь, думки та шляхи розійшлись, Єгипет як регіональний лідер та дипломатичний центр не зміг об'єднати думки та цілі арабських партнерів, що спричинило невдоволення та осуд простих суспільних мас. Не зумівши перешкодити агресії проти Іраку, Єгипет спрямував всі свої дипломатичні та економічні зусилля на подолання наслідків військових дій [10].

Зовнішньополітична орієнтація АРС в цей час спрямована на примирення і врегулювання відносин між арабськими країнами та Ізраїлем. Єгипту вдається тримати позицію посередника у переговорах між палестинцями та ізраїльтянами, це дає їй статус активного дипломатичного центру, але одночасно з тим АРС бере на себе велику відповідальність за стан речей в межах палестино-ізраїльського конфлікту.

Важливою зоною інтересів АРС є регіон Персидської затоки та країни, що мають до неї вихід, сприяє стабільності і безпеці в монархіях Аравійського півострова, що забезпечують нафтовидобування та транспортування енергоресурсів.

Використовуючи своє вигідне географічне положення 2003 року через територію АРС було перекинуто перша гілка панарабського газопроводу, через який транспортується єгипетський газ до аравійських країн, згодом було розроблено і втілено в життя проект поставки енергоносіїв – газу та нафти з Єгипту до Європи, так зване «Арабське кільце» [7]. Основними районами видобутку енергоносіїв в АРС є наступні райони: шельф Середземного моря, Синайський півострів, Західна пустиня та Суецький канал. Останнім часом після відкриття запасів нафти в руслі ріки Ніл, і тут ведеться видобування цього енергоресурсу. Близько 12 % експорту енергоносіїв та корисних копалин складають ВВП АРС [8].

Єгипет запропонував європейським партнерам по «Союзу для Середземномор'я» проекти будівництва тунелів під Суецьким каналом, регіональної пристані з логістичною підтримкою, багатоцільової станції у порту Східний Порт-Саїд. Таким чином між Арабською Республікою Єгипет та ЄС було укладено фінансову угоду по залученню на цей проект коштів в обсязі 800 млн євро та допомогу європейських спеціалістів [6].

Бажання розвивати економічні зв'язки та сприяти глибшій співпраці із арабськими країнами сприяло формування ідей інтеграційних проектів в рамках регіону. Відповідно до зовнішньополітичної концепції Єгипту, створення єдиного економічного простору мало стати базою для об'єднання арабських країн. Тому одним із досягнень АРС є Арабська зона вільної торгівлі, виступаючи з ініціативою підписання домовленості про створення Арабської зони вільної торгівлі планувалося створення в майбутньому єдиного митного простору в арабському регіоні – Арабського спільного ринку, який виступав би свого роду «будівельним блоком» для всебічної інтеграції держав у рамках регіону й одночасно гарантував країнам-членам доступ до найбільших ринків світу й участь у світовій системі торгівлі. Підписання договору про створення зони вільної торгівлі між арабськими державами відбулося в лютому 1997 року, а в січні 1998 року домовленість вступила в силу, згідно з нею планувалося скорочувати митні платежі протягом 10 років кожен рік на 10 % [5].

Проте остаточно закріпити таку зону вільної торгівлі вдалося за підтримки проекту в рамках політики Європейського Союзу щодо регіону Південного Середземномор'я та широкомасштабного проекту «Союз для Середземномор'я». В Марокко 25 лютого 2004

року 18 країн Північної Африки та Аравійського півострова підписали Агадирську угоду, згідно з якою передбачалося створення торгово-економічного союзу країн Середземномор'я [Додаток № 1].

Важливе місце відводить керівництво держави армії, бо саме вона є гарантом військової могутності Єгипту і займає 11-е місце в світі за кількістю боєвиків. Збройні сили Єгипту є найбільшими на африканському континенті, вони складаються з Єгипетської армії, військово-морських сил Єгипту, військово-повітряних сил Єгипту і єгипетські війська протиповітряної оборони [1].

Чисельність військових, що знаходяться під контролем Міністерства Внутрішніх Справ АРС, становить понад 320 000, крім того ще є резервні підрозділи з такою ж кількістю резервних військових. Всі ці військові становлять разом Центральні сили безпеки АРС. Ще в розпорядженні уряду перебувають модернізована національна гвардія, прикордонні сили безпеки та Берегова охорона, але вони не входять до Центральних сил безпеки країни, вони перебувають під контролем Міністерства Оборони і становлять 60 000, 20 000 та 5 000 осіб відповідно [1].

Озброїти армію АРС модернізованою технікою та приладами допомагають партнери у військово-політичній сфері. Сполучені Штати Америки, Франція, Італія, Великобританія, Росія і Народна Республіка Китай надали значну допомогу в формуванні боездатної та найсильнішої військової формації на Африканському континенті. На заміну застарілого обладнання, яким забезпечувались єгипетські військові за часів ССРСР, прийшло нове високотехнологічне сучасне обладнання з Сполучених Штатів, Франції, Британії, значна частина якого уже виготовляється за ліцензіями в самому Єгипті (приміром танк M1 Abrams).

Єгипет робить усе можливе для зміцнення стабільності і миру в регіоні. З цією метою було надано військову допомогу і підготовку кадрів для деяких африканських і арабських держав. Не зважаючи на те, що АРС залишається за бортом НАТО, країна залишається сильним військовим і стратегічним партнером цього військово-політичного альянсу і є учасником Середземноморського форуму-діалогу НАТО. Єгипетські військові є одними з найсильніших в регіоні і це надає Єгипту регіональної військової переваги та можливість конкурувати не лише з Ізраїлем, але стати найпотужнішою військовою силою в Африці, саме Єгипет є єдиною арабською країною, що має свого супутника-шпигуна, якого

запустили ще в 2007 році [4].

Одною із головних цілей зовнішньої політики АРС на межі ХХ і ХХІ ст. є втримання та розвиток відносин із США з метою продовження поглиблення співпраці з цією могутньою державою в економічній, політичній та військово-технічній сфері. Щорічно Єгипет отримує від Штатів фінансову допомогу на утримання, модернізацію та проведення реформ у військовій сфері. США є одним із найбільших торгово-економічних партнерів АРС. На даний час останні події демократичних перетворень, що мали місце в Єгипті, дістали схвальний відгук від керівництва США. Як відомо Штати давно надавали фінансову допомогу і всяко сприяли демократичним рухам в АРС, таким чином намагаючись пришвидшити демократичні зміни в устрої держави. Проте варто зазначити, що саме населення, пересічні громадяни продовжують бути агресивно налаштовані проти США, які звинувачуються єгиптянами у всіх бідах на Близькому Сході та породжують подальші заворушення у арабо-ізраїльських відносинах. Єгиптяни вважають, що без участі США вони вже давно дали б ради і закінчили цей довготривалий, виснажливий і нікому не потрібний, окрім як самим США, конфлікт. США звинувачуються єгипетським населенням у проізраїльській політиці, що Штати діють лише в інтересах Ізраїлю. Тому суспільство закликала заморозити будь-які відносини із США, але керівництво не може на це піти в першу чергу з огляду на величезні економічні втрати [5].

Важливим партнером Єгипту в зовнішній політиці є Європа, або його пряме відображення Європейський Союз. АРС зацікавлений в присутності європейських партнерів в своєму регіоні для протидії домінуванню тут США і зменшити економічну залежність від одного актора міжнародної арени. Вигідною залишається співпраця з країнами ЄС через залучення значних інвестицій, реалізацію вигідних проектів, створення нових робочих місць всередині держави і боротьба із безробіттям таким чином, покращення інфраструктури, проведення реформ, розробки корисних копалин, втілення проектів по розробці альтернативних джерел енергії, покращення рівня життя населення, виведення вітчизняного виробника на конкурентоспроможний рівень із європейським виробником, проведення проектів по боротьбі із забрудненням вод Середземного моря, боротьба з терористичними угрупованнями, нелегальною міграцією, незаконною торгівлею

зброєю, людьми та психотропними речовинами тощо.

Така співпраця між ЄС та Єгиптом здійснюється в рамках «Союзу для Середземномор'я», автором проекту був французький президент Н. Саркозі, в 2008 році даний Союз було втілено, договір про участь в Союзі підписали 43 країни Близького Сходу, Північної Африки та європейські країни. Навіть в рамках цього утворення Єгипет продовжує себе позиціонувати як лідера серед арабських країн [6].

Коротка характеристика відносини АРС з Україною.

Офіційне встановлення контактів між обома державами почалось з 1992 року, коли було підписано Спільне Комюніке про встановлення дипломатичних відносин та Угода про основи взаємовідносин і співробітництво, а вже 1993 року в Каїрі розпочало діяти українське посольство. На сьогодні між Україною та АРС укладено понад 50 двосторонніх договорів про співпрацю між країнами, 31 з яких є чинними [3].

Активізація відносин обох країн спостерігається більшим чином з 2008 році, а в 2010 році вже було розроблені спільні проекти в галузі фармакології, збільшився товарообіг між державами. Єгипет зацікавлений у активізації співробітництва з Україною в військово-технічному комплексі, в тому числі в поставці літаків сімейства «Ан» в Єгипет і в модернізації бронетанкової техніки.

З 23 по 25 листопада 2010 року в Каїрі пройшов українсько-єгипетський бізнес-форум під головуванням Прем'єр-міністра України Миколи Азарова, за участі профільних міністерств та представників українського бізнесу. Під час нього були продемонстровані партнерські відносини двох країн в аграрному секторі. За підсумками шостого засідання спільної Міжурядової українсько-єгипетської комісії з економічного і науково-технічного співробітництва було підписано ряд двосторонніх документів [9].

Важливе значення для обох країн має розвиток АПК та експорт з України до Єгипту зернових, основним чином кукурудзи, ринок для якої в Єгипті був закритий ще в 2005 році, а сьогодні Україна є найбільшим експортером кукурудзи до АРС [2].

Також тісна співпраця між країнами проводиться в сферах туризму та освіти. Багато студентів – громадян АРС навчаються у вищих навчальних закладах України, а наші громадяни безперешкодно можуть виїжджати до Єгипту на відпочинок без

необхідності мати при собі візу для в'їзду в країну фараонів.

Можливість покращення відносин точно є, потрібен лише час для того, щоб країна оговталася після внутрішніх потрясінь, пов'язаних із приходом демократичного режиму в лави державного устрою, АРС потребує часу для налагодження важливих контактів та створення нової зовнішньополітичної концепції. Звісно ми не представляємо для Єгипту значних економічних інтересів, ми не маємо коштів для широкомасштабних інвестицій, ми не зможемо допомогти в модернізації виробництва, тому що дивлячись реально на такі речі потрібно розуміти реальний стан речей, ми самі цього потребуємо. Для АРС ми можемо запропонувати лише продовольчі товари та сільськогосподарські продукти. Проте наші інтереси звісно ж в даній країні є досить значними, АРС володіє тим, що в нас немає і що нам конче необхідне – звісно це енергоресурси. Нам просто необхідно зробити все можливе, щоб нас приєднали до «Арабського кільця» [7].

Перспективи і тенденції еволюції зовнішньої політики АРС.

На сьогодні ситуація всередині держави залишається неоднозначною і невизначеною, держава тільки стала на шлях демократичних перетворень і зараз зайнята розв'язанням внутрішніх проблем, вирішення конфліктів всередині держави між її громадянами, які є прибічниками різних політичних та релігійних впадощань. Проте роблячи якесь прогнозування на майбутнє потрібно розуміти, що держава не буде розривати повністю відносини із попередніми стратегічними партнерами, але їх роль може змінюватись, також це пов'язано із перспективами, які з'являються в міжнародних учасників через успішні внутрішньо економічні реформи, чи через стрімкий ріст ВВП, чи через підвищення продуктивності виробництва тощо. На сьогодні одним із таких партнерів для Єгипту, як, мабуть, і для кожної країни світу, це Китай, країна, що займає перше місце за рівнем ВВП в світі. Дана країна є багатою на економічний, людський та природний ресурси, вигідна в геополітичному положенні, військово-могутня країна. АРС не відвертається від Заходу повністю, але повертає голову на Схід, в сторону нових можливостей.

Каїр зацікавлений в капіталовкладеннях Китаю в Єгипетську економіку і бачить в ньому партнера, не маючи при цьому жодних претензій стосовно арабо-ізраїльських відносин, як це часто роблять США. Для Єгипту важливим партнером КНР є також через те, що

ця країна є постійним членом Ради Безпеки ООН, де вирішується питання проблеми близькосхідного урегулювання. Також Китай розглядається як постачальник озброєнь до АРС. Таким чином Китай міг би повністю замінити США і виконувати їх роль у відносинах з АРС.

Ще один учасник міжнародних відносин не може залишитися без уваги, бо володіє значним економічним, військовим та людським потенціалом і сьогодні разом з Китаєм стоїть на передових позиціях – це Індія. Цій країні теж характерна особливість швидкого темпів росту ВВП, що включає її до групи БРІК. Країна теж володіє значним військово-технічним виробництвом, сучасним устаткуванням, модернізованим виробництвом. Ці країни на сьогодні і на найближче майбутнє будуть важливими партнерами в співпраці.

Для АРС важливими партнерами в зовнішній політиці завжди залишатимуться країни Європи через значні капіталовкладення, незавершені широкомасштабні проекти, міграційні потоки тощо. Географічна близькість завжди буде відігравати свою роль, не можливо існувати поруч і не взаємодіяти, бо вже сам факт сусідства породжує якісь спільні цілі, спільні проблеми вирішення та втілення яких буде легше досягти спільними зусиллями.

Зовнішня політика Єгипту на сьогодні діє за принципами помірною нейтралітету. АРС не є членом якогось військово-політичного альянсу, не демонструє підтримку якогось чіткого вектору, а це дає їй можливість активно брати участь у співпраці з усіма можливими учасниками міжнародних відносин.

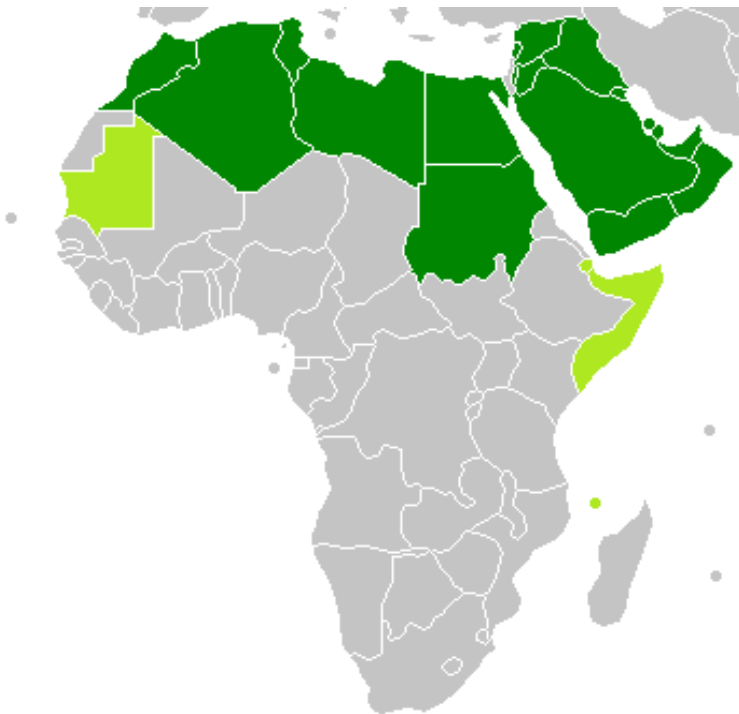
Воєнна доктрина АРС носить оборонний характер, а в її основі лежить принцип «стримання, тобто підтримка воєнної рівноваги з сусідніми державами з метою змусити їх відмовитись від застосування сили проти Єгипту», мир залишається стратегічним вибором АРС.

Роблячи висновок, відзначу, що зовнішня політика АРС в постбіполярний час характеризується активністю та багатовекторністю, що відображає амбіції керівництва країни у справі закріплення лідируючих позицій АРС в арабомусульманському світі і підтримання її високого авторитету на міжнародній арені.

Список використаних джерел та літератури

1. Вооружённые силы Арабской Республики Египет [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://www.military-informant.com/index.php/force/226-egypt.html>. – Название с экрана.
2. «НІБУЛОН» єднає Україну та Єгипет [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://agroconf.org/content/nibulon-iednaie-ukrayinu-ta-iegipet>. – Назва з крана.
3. Політичні відносини між Україною та Єгиптом [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://egypt.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eg/diplomacy>. – Назва з екрана.
4. Позиція США щодо політичних процесів у Єгипті в 2010–2011 рр. [Текст] / Кияниця Л. Л. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/2114/1/Kyianytsia_Pozytsiia_SShA.pdf. – Назва з екрана.
5. Пространство и время в мировой политике и международных отношениях : материалы 4 Конвента РАМИ. [Текст] / В 10 т. / под ред. А. Ю. Мельвиля ; Рос. ассоциация междунар. исследований. – М. : МГИМО-Университет, 2007. Т. 6 : Новые тенденции в мировой политике / под ред. В. С. Ягья, В. С. Денисенко. – 152 с. – ISBN 978-5-9228-0296-3 [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://www.mgimo.ru/files/server/books/rami4konvent/t6-pervin.pdf>. – Название с экрана.
6. «Союз для Середземномор'я» – новий формат співробітництва арабських країн Північної Африки з Європейським Союзом: досвід для України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/September09/6.htm>. – Назва з крана.
7. «Стан і перспективи реалізації Трансарабського газопроводу: шанси залучення України». Аналітична записка. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/258/>. – Назва з крана.
8. Сучасна зовнішня політика Єгипту [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=460885>. – Назва з крана.
9. Украина и Египет активизируют сотрудничество [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://ubr.ua/ukraine-and-world/power/ukraina-i-egipet-aktiviziruut-sotrudnichestvo-68775>. – Название с экрана.
10. Foreign relations of Egypt [Electronic resource] – Mode access: https://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_relations_of_Egypt#International_involvement/ - Name from screen.

Додаток № 1.

Карта країн-членів Арабської зони вільної торгівлі
(GAFTA)

 повноправні члени GAFTA кандидати в члени
GAFTA

Адміністративний центр: [Каїр](#), [Єгипет](#)

Тип організації: [Торговий](#) блок

Офіційна мова: арабська

Заснування

25 лютого 2004 року

Наукове видання

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА У ПОСТБІПОЛЯРНОМУ СВІТІ (АНАЛІЗ. ПРОБЛЕМИ. ПРОГНОЗИ)

Наукова редакція д.і.н. проф. С.С.Трояна

Комп'ютерна верстка С.С.Троян
Технічний редактор Т.Т.Кучма
Коректор Т.Т.Кучма

Підписано до друку 26. 02. 2014 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 10,1. Віддруковано засобами оперативної поліграфії, вул. В.Житомирська, 2, м. Київ, Україна, 01001.

УДК 327(4)

Зовнішня політика у постбіполярному світі (Аналіз. Проблеми. Прогнози): Монографія / Наукова редакція д.і.н., проф. С.С.Трояна. – К., 2014. – 189 с.

Монографія присвячена аналізу базових тенденцій еволюції міжнародних відносин і зовнішньої політики внаслідок геополітичних зрушень після 1991 року. У теоретико-прикладному ключі досліджено засади, еволюцію, фундаментальні напрямки і проблеми зовнішньої політики провідних держав сучасного світу. Автори також приділили увагу відносинам конкретних держав, чия політика є предметом аналізу в пропонованій монографії, з Україною.

Для викладачів, науковців, аспірантів, студентів, а також усіх, хто цікавиться проблемами європейської політичної думки та історії міжнародних відносин.